Frieda Edelstein Carmen Fenechiu
Dana LaCourse Munteanu

Sintaxă latină

I. Sintaxa cazurilor

Mulțumim că ne-ai vizitat!
Ai avut o experiență plăcută?
Lasă-ne un rating!
www.fb.com/campusprintshop

Referenți științifici:

Conf. univ. dr. Sanda Cordoș

Conf. univ. dr. Radu Ardevan

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

EDELSTEIN, FRIEDA

Sintaxă latină. I. Sintaxa cazurilor / Frieda Edelstein, Carmen Fenechiu, Dana LaCourse Munteanu. - Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2012-

2 vol.

ISBN 978-973-595-450-5

Vol. 1. : Sintaxa cazurilor. - 2012. - ISBN 978-973-595-451-2

I. Fenechiu, Carmen-Adela

II. LaCourse Munteanu, Dana

811.124

© 2012 Autoarele volumului. Toate drepturile rezervate. Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără acordul autoarelor, este interzisă și se pedepsește conform legii.

Tehnoredactare computerizată: Alexandru Cobzaș

Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro
http://www.editura.ubbcluj.ro/

Frieda Edelstein Carmen Fenechiu
Dana LaCourse Munteanu

Sintaxă latină

I. Sintaxa cazurilor

Presa Universitară Clujeană
2012

Cuprins

Cuvânt înainte 13

Abrevieri 15

Relația sintactică 17

1. Relația sintactică de coordonare 17

2. Relația sintactică de subordonare 19

3. Tipuri de subordonare 22

Sintaxa cazurilor 25

Acordul 25

1. Acordul gramatical 26
   1.1. Acord gramatical riguros, total 26
   1.2. Acord gramatical riguros, parțial 31
   1.3. Acord gramatical total, prin atracție 31

2. Acordul *ad sensum* 33

Nominativul 37

Vocativul 43

Genitivul 45

I. Tr – substantiv sau substitut de substantiv 45
   A. Situații în care între Tr și Ts nu există raport parte–întreg 46
      A1. Valori paralele cu ale adjectivului 46
      1°. Genitivul apartenenței 46
      2°. Genitivul posesiv 47
      3°. Genitivul autorului 48
      4°. Genitivul explicativ 48
      5°. Genitivul materiei 49
      6°. Genitivul calității 49
      A2. Valori paralele cu ale determinantului unui verb format pe același radical cu al Tr-ului substantiv verbal. 50

1°. Genitivul subiectiv 50
2°. Genitivul obiectiv 51
3°. Genitivul de agent 51
4°. Genitivul circumstanțial 51
B. Situațiile în care între Tr și Ts se instituie un raport parte–întreg ... 52

II. Tr – adverb 56

III. Tr – adjectiv 57
1°. Genitivul partitiv 57
2°. Genitivul posesiv 58
3°. Genitivul limitativ 58

V. Tr – verb 59
1°. Genitivul partitiv 59
2°. Genitivul prețului 61
3°. Genitivul de relație 62

VI. Genitivul apare în prezența unui verb copulativ sau a unui verb cu semantism lexical redus 65
1°. Genitivul apartenenței 65
2°. Genitivul posesiv 66
3°. Genitivul autorului 66
4°. *Genetivus characteristicus* 66
5°. Genitivul explicativ 67
6°. Genitivul calității 67

Alte valori ale genitivului 67

Dativul **69**

I. Tr – verb 69
1. Dativul de atribuire 71
2. Dativul de apropiere sau depărtare 71
3. Dativul avantajului sau al dezavantajului 72
4. Dativul etic 73
5. *Dativus iudicantis* 74
6. Dativul posesiv 74
7. Dativ de agent 76
8. Dativul final 77
9. Dativul de direcție 78

II. Tr – adjectiv 79
a. Tr – adjectiv la gradul pozitiv: 79
1. Dativul de atribuire 79
2. Dativul de apropiere sau depărtare 79
3. Dativul avantajului sau al dezavantajului 79
4. *Dativus iudicantis* 80
5. Dativul final 80
b. Tr – adjectiv cu formă de pozitiv, dar cu sens comparativ 80
c. Tr – adjectiv la comparativ sau superlativ 80

III. Tr – adverb 81
1. Dativul de apropiere sau depărtare 81
2. Dativul avantajului sau al dezavantajului 81

IV. Tr – interjecție 81

V. Tr – substantiv 82
1. Dativul de atribuire 82
2. Dativul avantajului sau al dezavantajului 82
3. Dativul posesiv 82
4. Dativul final 82

Acuzativul 83

1. Acuzativul obiectiv 84
1.1. Obiectiv direct 84
I. Tr – verb 84
II. Tr – substantiv 98
1.2. Obiectiv indirect 99
I. Tr – verb 99
II. Tr – adjectiv 99
III. Tr – substantiv 100

2. Acuzativul de relație (*Accusativus Graecus*) 100
I. Tr – verb 100
II. Tr – adjectiv 101
III. Tr – substantiv 101

3. Acuzativul adverbial: 102
I. Tr – verb 102

4. Acuzativul de loc 103
4.1. Direcția sau punctul terminus 103

I. Tr – verb 103
II. Tr – substantiv 106
4.2. Traiectoria sau ruta deplasării 107
I. Tr – verb 107
II. Tr – substantiv 107
4.3. Amplasamentul 107
I. Tr – verb 107
II. Tr – substantiv 110
4.4. „Acuzativul extensiunii" 111
4.4.1. Spațiul, distanța parcursă de cineva 111
I. Tr – verb 111
4.4.2. Distanța dintre două puncte 113
I. Tr – verb 114
II. Tr – adjectiv 115

5. Acuzativul de timp 115
5.1. Punctul terminus 116
I. Tr – verb 116
5.2. Amplasarea raportată la un reper temporal 116
I. Tr – verb 116
II. Tr – substantiv 117
5.3. „Acuzativul extensiunii în timp" 117
5.3.1. Durata deplasării sau amplasării 117
I. Tr – verb 117
5.3.2. Intervalul 119

6. Acuzativul final 122
I. Tr – verb 122
II. Tr – adjectivul *idoneus* 122
III. Tr – substantiv 122

7. Acuzativul cauzal 122
I. Tr – verb 122
II. Tr – substantiv 123

8. Acuzativul modal 123
8.1. Maniera 123
I. Tr – verb 123
II. Tr – adjectiv 124
8.2. Conformitatea 124
I. Tr – verb 124

9. Acuzativul de excepție 124
I. Tr – verb 124

10. Acuzativul cumulativ 125
I. Tr – verb 125

11. Acuzativul exclamării 125

12. *Accusativus pendens* 126

13. Acuzativul absolut 126

Locativul **127**

Ablativul **129**

A. Funcții și specii ținând de ablativul propriu-zis 130
I. Tr – verb 130
1. Specii (valori) ținând strict de ablativ (separativ) 130
1.1. Punct de plecare în spațiu 130
1.2. Punct de plecare în timp 131
2. Specii (valori) derivate din separativ 132
a. Specii a căror legătură cu separativul este evidentă (strânsă) .. 132
a.1. Ablativul originii 132
b. Specii (valori) a căror legătură cu separativul e mai puțin evidentă 133
b.1. Ablativul materiei 133
b.2. Întregul din care se ia o parte (Ablativ partitiv) 133
b.3. Subiectul tratat într-o lucrare 134
b.4. Unghiul de vedere din care este privit un obiect 134
b.5. Conformitatea 134
b.6. Maniera 135
b.7. Cauza 135
b.8. Ablativul restrictiv 136
c. Specie a cărei legătură cu separativul este opacizată 136
Agentul 136
II. Tr – adjectiv 137
1. Specie ținând strict de ablativ (separativ) 137
2. Specii (valori) derivate din separativ 137
a. Specii a căror legătură cu separativul este evidentă (strânsă) .. 137
a.1. Ablativul originii 137
a.2. Ablativul lipsei 138

b. Specie a cărei legătură cu separativul e mai puțin evidentă..... 138
Ablativul cauzei..... 138
c. Specie a cărei legătură cu separativul este opacizată..... 138
Ablativus comparationis..... 138
III. Tr – substantiv sau substitut de substantiv..... 139
1. Specii (valori) ținând strict de ablativ (separativ)..... 139
1.1. Punctul de plecare în spațiu..... 139
1.2. Punctul de plecare în timp..... 139
2. Specii (valori) derivate din separativ..... 139
a. Specie a cărei legătură cu separativul este evidentă..... 139
Ablativul originii..... 139
b. Specii a căror legătură cu separativul este opacizată..... 140
b.1. Ablativul materiei..... 140
b.2. Întregul din care se ia o parte..... 140

B. Funcții și specii ținând de instrumental..... 140
I. Tr – verb..... 141
α. Ablativul instrumental..... 141
1. Instrumentul, mijlocul..... 141
2. Regim..... 141
3. Specii (valori) provenite din instrumental..... 143
3.1. Abundența..... 143
3.2. Pedeapsa..... 144
3.3. Prețul..... 144
3.4. Drumul amenajat..... 145
3.5. Intervalul de timp..... 146
3.6. Măsura..... 146
3.6.1. Criteriul..... 146
3.6.2. Diferența..... 146
3.7. Ablativ de cauză..... 147
3.8. Ablativ de relație, limitativ..... 148
β. Ablativul sociativ..... 148
γ. Valori legate atât de instrumental, cât și de sociativ..... 149
1. Circumstanța însoțitoare..... 149
2. Maniera..... 150
II. Tr – adjectiv..... 152
1. Valori provenite din instrumental..... 152
III. Tr – adverb sau prepoziție..... 153
IV. Tr – substantiv..... 154
α.1. Ablativ intrumental propriu-zis..... 154

2. Valori provenite din instrumental 154
3. Valori depărtate de instrumental 154
β. Indicarea asocierii, respectiv disocierii 155

C. Funcții și specii ținând de locativ: 155
I. Tr – verb 155
1. Ablativul de loc 155
1.1. Amplasarea în spațiu 155
1.2. Întrebuințări derivate din amplasament 158
1.3. Întrebuințări unde ablativul apare în poziție de regim al unor verbe 158
2. Ablativul de timp 159
2.1. Amplasarea în timp 159
2.2. Intervalul delimitat în timp 161
2.3. Indicarea aproximativă a amplasării în timp 161
2.4. Repetarea periodică a amplasării în timp 162
3. Valori derivate din locativ 162
II. Tr – substantiv 162
1. Amplasarea în spațiu 162
2. Amplasarea în timp 163

Bibliografie 165

Cuvânt înainte

Publicarea prezentului volum provine din dorința de a oferi studenților avansați, dar și profesorilor, o lucrare clară și concisă dedicată sintaxei limbii latine, mai exact, sintaxei cazurilor (un al doilea volum, care tratează sintaxa modurilor, fiind deja în pregătire).

Concepția și maniera specifică de abordare a problemelor de sintaxă este cunoscută celor care au urmat cursurile de limba latină ale Friedei Edelstein (ținute la Universitatea Babeș-Bolyai începând cu anii '50). Interesul demersului constă atât în utilizarea distincției saussuriene signifiant, signifié la nivelul sintaxei latine (*i.e.* diferențierea formei de conținut în analiza relației sintactice), cât și în intenția de a prezenta materialul sintactic cât mai sistematic, prin căutarea și identificarea unor criterii unitare, care să fie consecvent aplicate în analiză.

Volumul, influențat așadar de o îndelungată experiență în predarea limbii latine, este conceput ca un instrument de lucru. Tocmai de aceea nu s-a urmărit în primul rând realizarea unei lucrări dedicate sintaxei teoretice, ci sintaxei practice, vizând îmbunătățirea cunoștințelor de limbă latină, în care elementele teoretice, întotdeauna însoțite și susținute de exemple, servesc sintaxei concepută ca mijloc de decodare a unui text. Exemplele provin atât din gramaticile de specialitate, cât și din lecturile autoarelor. Poeții și prozatorii latini ale căror opere constituie baza materialului faptic sunt cei îndeosebi studiați în cadrul orelor de latină: pentru perioada arhaică: Plautus și Terentius, pentru perioada republicană: Caesar, Cicero și Sallustius, pentru perioada augustană și imperială: Vergilius, Horatius, Titus Livius și Tacitus. Incursiunile în epocile creștină și medievală vor fi puține și numai atunci când sunt absolut necesare pentru înțelegerea evoluției sintactice.

Carmen Fenechiu, Dana LaCourse Munteanu

Abrevieri

Abl	– ablativ;
Ac	– acuzativ;
atr.	– atribut;
C	– caz;
c.c. concesiv	– complement circumstanțial concesiv;
c.c. cumulativ	– complement circumstanțial cumulativ;
c.c. de cauză	– complement circumstanțial de cauză;
c.c. de excepție	– complement circumstanțial de excepție;
c.c. de loc	– complement circumstanțial de loc;
c.c. de mod	– complement circumstanțial de mod;
c.c. de timp	– complement circumstanțial de timp;
c.c. instrumental	– complement circumstanțial instrumental;
c.c. sociativ	– complement circumstanțial sociativ;
c.d.	– complement direct;
c. de agent	– complement de agent;
c.ind.	– complement indirect;
D	– dativ;
Eps	– element predicativ suplimentar;
F	– funcție sintactică;
G	– genitiv;
inf.	– infinitiv;
M	– marcă;
N	– nominativ;
Np	– nume predicativ;
nr.	– număr;
pers.	– persoană;
Rc	– relație sintactică de coordonare;
Rs	– relație sintactică de subordonare;
Sb	– subiect;
Tr	– termen regent;
Ts	– termen subordonat;
V	– vocativ.

Abrevierile numelor autorilor și lucrărilor sunt cele folosite în *Oxford Latin Dictionary.*

Relaţia sintactică

Relaţia sintactică stabilită între doi termeni ce formează un binom sau o structură binară[1] constituie obiectul sintaxei şi se referă la maniera în care se leagă în fluxul vorbirii termenii morfologici, la conexiunea care se instituie între aceştia.

Relaţia sintactică este de două tipuri: de coordonare şi de subordonare şi prezintă două aspecte: **conţinut**, care are în vedere natura legăturii stabilite (în cazul coordonării) sau funcţia (= F) (în cazul subordonării) şi **formă**, reprezentată prin mijlocul de expresie, marcă (= M).

1. **Relaţia sintactică de coordonare** (Rc) este, se ştie, mai simplă decât cea de subordonare, realizându-se între termeni având pondere egală şi acelaşi rol sintactic; ca atare, ea poate fi reprezentată în felul următor: $T' + Rc + T''$.

Această relaţie se întâlneşte atât la nivel microcontextual, cât şi la nivel macrocontextual, după cum urmează:

1. nivel microcontextual:
   1.a. intrapropoziţional – cei doi termeni sunt părţi de propoziţie:

   Cic. *Ver.* 2.4.6: *qui tamen signa* ***atque*** *ornamenta sua cuique reddebant*;

   1.b. interpropoziţional – cei doi termeni sunt propoziţii:

   Cic. *Ver.* 2.4.16: *haec cum scirem et cogitarem, commisi tamen, iudices, Heio.*

2. nivel macrocontextual – suprapropoziţional, termenii putând fi, în ordinea complexităţii lor:
   2.a. propoziţie + frază / frază + propoziţie:

   Caes. *Gal.* 2.22: *Instructo exercitu magis ut loci natura deiectusque collis et necessitas temporis, quam ut rei militaris ratio atque ordo postulabat, cum diversis legionibus aliae alia in parte hostibus resisterent saepibusque densissimis, ut ante demonstravimus, interiectis prospectus impediretur, neque certa subsidia conlocari neque quid in quaque parte opus esset, provideri neque ab uno omnia imperia*

---

[1] D. D. Draşoveanu, „Relaţia – creatorul termenilor", în *Teze şi antiteze*, Cluj, 1997, p. 40 sqq.

administrari poterant. Itaque in tanta rerum iniquitate fortunae quoque eventus varii sequebantur.

2.b. frază + frază:

Caes. *Gal.* 1.16: *Interim cotidie Caesar Haeduos frumentum, quod essent publice polliciti, flagitare. Nam propter frigora – quod Gallia sub septentrionibus, ut ante dictum est, posita est – non modo frumenta in agris matura non erant, sed ne pabuli quidem satis magna copia suppetebat.*

2.c. frază + grup de fraze / grup de fraze + frază:

Cic. *S. Rosc.* 2: *Quid ergo? audacissimus ego ex omnibus? Minime. An tanto officiosior quam ceteri? Ne istius quidem laudis ita sum cupidus ut aliis eam praereptam velim. Quae me igitur res praeter ceteros impulit ut causam Sex. Rosci reciperem?*

2.d. grup de fraze + grup de fraze: cf. Cic. *Ver.* 2.4.38.

Caes. *Gal.* 1.19: *His omnibus rebus unum repugnabat quod Diviciaci fratris summum in populum Romanum studium, summam in se voluntatem, egregiam fidem, iustitiam, temperantiam cognoverat; nam ne eius supplicio Diviciaci animum offenderet, verebatur. Itaque priusquam quicquam conaretur, Diviciacum ad se vocari iubet et cotidianis interpretibus remotis per C. Valerium Troucillum, principem Galliae provinciae, familiarem suum, cui summam omnium rerum fidem habebat, cum eo conloquitur; simul commonefacit, quae ipso praesente in concilio Gallorum de Dumnorige sint dicta, et ostendit quae separatim quisque de eo apud se dixerit.*

În ceea ce privește cele două aspecte ale relației de coordonare se constată:

Conținutul, natura legăturii stabilite, poate fi:
- copulativ: *et, -que, ac, nec, neque*;
- adversativ: *at, sed*;
- disjunctiv: (*aut*) ... *aut*;
- explicativ: *nam, namque, enim, etenim*;
- conclusiv: *ergo, igitur, itaque.*

Explicativul și conclusivul apar, de regulă, la nivelul macrocontextual (în timp ce primele: copulativul, adversativul și disjunctivul sunt atestate în ega-

lă măsură la ambele niveluri). Intervertirea termenilor, acolo unde ea este posibilă, implică schimbări la nivelul atenției acordate de locutor termenilor.

Forma, mijlocul de exprimare a conținutului, atestă două tipuri de mărci:

α. de prim ordin:
  α.1. marcă sintetică (juxtapunere), relevată în vorbire printr-o pauză, iar în scris, de regulă, prin virgulă;
  α.2. marcă analitică (joncțiune), ce se realizează prin conjuncții.
β. mărci subsidiare:
  β.1. intonația;
  β.2. topica.

Trăsături specifice Rc:

a. Termenii binomului sunt echiponderali.
b. Vizează ambele niveluri (macro- și microcontextual).

2. Relația sintactică de subordonare (Rs) se realizează, spre deosebire de relația de coordonare, numai la nivel microcontextual, atât intrapropozițional, cât și interpropozițional. Deosebirea calitativă dintre termeni este evidențiată de însești denumirile lor: Tr (termen regent), Ts (termen subordonat): Tr ← Ts.

Funcția, conținutul relației sintactice de subordonare, variază în dependență de: a) statutul sintactic al Tr (Tr – substantiv sau substitut de substantiv, Ts: F de atribut, Tr – verb, adjectiv, adverb, Ts: F de complement, necircumstanțial sau circumstanțial); b) de natura, respectiv gradul de focalizare al procesului exprimat prin Tr asupra Ts-ului (complement direct, complement indirect). Subdiviziunile categoriilor de funcție sunt stabilite, în majoritatea situațiilor, pe criterii semantice și sunt numite specii sau valori.[2]

În ceea ce privește forma se pot distinge două tipuri de mărci:

α. de prim ordin:
  α.1. marcă sintetică;
  α.2. marcă analitică;
  α.3. marcă mixtă.
β. mărci subsidiare:
  β.1. intonația;

[2] În diferitele gramatici de referință se constată fie o lipsă a departajării funcțiilor de specii (specia substituindu-se funcției, cele două fiind puse pe același plan), fie absența oricărei indicații cu privire la conținutul, rolul sintactic al relației prezentate.

β.2. topica.

Trăsături specifice Rs:

a. Există o deosebire calitativă între termenii binomului, exprimată prin înseşi denumirile termenilor: regent şi subordonat.

b. Vizează numai nivelul microcontextual şi cele două subniveluri ale acestuia: intrapropoziţional şi interpropoziţional.

b.1. Trăsături comune celor două subniveluri:

b.1.1. Conţinutul este reprezentat de funcţie (subiect, atribut, complement, respectiv: propoziţie subiectivă, atributivă etc.).

b.1.2. Forma poate fi de trei tipuri: sintetică, analitică, mixtă.

b.2. Deosebiri între cele două subniveluri:

b.2.1. Conţinutul: dimensiunea: parte de propoziţie faţă de propoziţie:

b.2.1.1. Statutul sintactic: subiectul şi predicatul sunt părţi principale de propoziţie, iar interpropoziţional sunt propoziţii secundare.

b.2.1.2. Numărul de funcţii şi specii e diferit. Sunt atestate intrapropoziţional specii care nu apar interpropoziţional: astfel, luând în considerare genitivul cu funcţie de atribut şi speciile lui, vom observa că nici materia, nici autorul, de exemplu, nu sunt atestate interpropoziţional, în cadrul propoziţiei atributive.

b.2.1.3. Frecvenţa funcţiilor şi speciilor variază. De exemplu, funcţii precum cea de complement direct sau atribut sunt atestate mai rar interpropoziţional decât intrapropoziţional.

b.2.2. Forma:

b.2.2.1. La nivel intrapropoziţional marca (M) este cazul cu sau fără prepoziţie, în structură:

α. sintetică: cazul cunoaşte diferite ipostaze:

α.1. caz de ordinul întâi[3] (C1 = M) – este cazul substantivalului fără prepoziţie (substantiv sau substitut al său); marca este încorporată în Ts-ul care poate genera singur o funcţie. Cazul se orientează determinat de funcţia Ts-ului şi nu de forma Tr, cazul Ts-ului fiind independent de cazul Tr-ului.

---

[3] Pentru o clasificare similară a cazurilor în limba română, cf. D. D. Draşoveanu, "O clasificare a cazurilor cu aplicare în problema posesivelor", *op. cit.*, p. 94-96.

Observație: În cadrul acestui tip s-a făcut o nouă distincție, în dependență de compatibilitatea formelor cazuale cu prepoziție: astfel, G și D sunt G1 și D1, dar Ac și Abl fără prepoziție vor fi notate sub forma Ac1' și Abl1' (iar în prezența unei prepoziții ce poate fi folosită cu ambele cazuri: Ac1" și Abl1"; vezi infra).

Audio fratrem; *audio* ← *fratrem* (Rs: F: c.d., M: Ac1').

α.2. cazul de ordinul doi (C2) – este cazul adjectivalului (cuvinte cu statut adjectival); forma Ts-ului adjectiv este determinată de Tr, reproducând cazul, genul și numărul acestuia. În cazul unui Ts exprimat prin substantiv[4] epicen, acordul se va face numai în caz și, uneori, în număr; în cazul unui substantiv mobil acordul se extinde și asupra genului (la fel ca și în cazul unui Ts adjectiv). Astfel, de exemplu, când Ts este exprimat prin substantiv mobil, marca va fi C2 (acord total – în gen, număr și caz), dar în cazul substantivelor epicene marca va fi C2' (acord parțial sau variație concomitentă).

Audio fratrem tuum; *fratrem* ← *tuum*
(Rs: F: atribut adjectival pronominal, M: Ac2).

β. **analitică**: prepoziție + caz de ordin trei (C3): prepoziția este compatibilă cu un singur caz, situație în care cazul este, de fapt, impus de prepoziție (C3 este cazul substantivalului impus de o prepoziție).

Veni ex Urbe; *veni* ← *ex Urbe* (Rs: F: c.c. de loc, M: Abl3 + *ex*).

γ. **mixtă**: în cazul prepozițiilor compatibile cu mai multe cazuri:

De exemplu, în situația următoarelor propoziții: *sum in Urbe* față de *eo in Urbem*, prepoziția este aceeași: *in*, cazul fiind determinat de Tr: verb de stare (Abl1" + *in*) vs. verb de mișcare (Ac1" + *in*).

---

[4] D. D. Drașoveanu, „Variație cazuală concomitentă", *op. cit.*, p. 113–118, consideră că atât în situația substantivului nume predicativ , cât și a celui apoziție ne aflăm în afara acordului, preferând, pentru situația în care există identitatea de caz între Ts: substantiv îndeplinind funcția de nume predicativ și Tr: subiect, denumirea de „variație cazuală concomitentă".

Observație: În prezența cuvintelor neflexibile marca nu mai este cazul, ci **aderența**: Cic. *Ver.* 2.4.1: *venio nunc (...)*.

b.2.2.2. La nivelul interpropozițional situația este mai complicată, marca putând fi atât modul, cât și conectivul; pot fi distinse și la acest subnivel cele trei tipuri de structuri, ceea ce ar putea fi reprezentat foarte sintetic în felul următor:

α. sintetic: marca subordonării este modul (mod relațional[5]): *Licet abeas*, unde conjunctivul funcționează ca mod relațional.

β. analitic: marca este conjuncția, modul având un rol opozițional: de exemplu, în situația propozițiilor introduse prin *quod, quia, quoniam*, care se construiesc în general cu indicativul, apariția conjunctivului în stilul direct este explicabilă prin caracterul opozițional al acestuia (potențial, volițional).

γ. mixt: conjuncție + mod relațional. De exemplu, *ut* se poate construi atât cu indicativul, cât și cu conjunctivul, funcția propoziției subordonate variind în funcție de modul predicatului:

ut + conjunctiv → finală, consecutivă etc.

ut + indicativ → comparativă, temporală.

3. Tipuri de subordonare

După gradul de complexitate pot fi distinse următoarele tipuri de subordonare:

3.1. Relația sintactică de subordonare **simplă** se instituie între un Tr și un Ts. Se realizează printr-o singură marcă (M): fie a. o singură funcție (Rs monosemică), fie b. două funcții (Rs bisemică). Cele două funcții realizate pot fi echiponderale (interferență) sau pot avea importanță diferită, cea de-a doua manifestându-se numai ca nuanță.

a. Tr ← Ts (Rs: F: o funcție, M: o marcă)
b. Tr ← Ts (Rs: F: două funcții, M: o marcă).

---

[5] cf. D. D. Drașoveanu, "Categoriile gramaticale de relație ale limbii române", *op. cit.*, p. 84-85.

De exemplu, în propoziția *urbem vi cepit*, Rs între *urbem* și *cepit* realizează o singură funcție, cea de complement direct, marca fiind Ac1', în timp ce în cazul Rs dintre *vi* și *cepit*, ablativul poate fi interpretat atât ca având funcție de complement circumstanțial de mod indicând maniera, cât și drept complement circumstanțial instrumental, marca fiind Abl1'.

3.2. Relația sintactică **cu dublant** apare tot între un Tr și un Ts, dar se realizează o Rs cu două funcții și cu două mărci: de exemplu, în cazul comparativei cu dublant condițional, numită comparativă condițională.

Pl. *Aul.* 718: *sedent quasi sint frugi*; *sedent* ← *quasi sint frugi* (1 Rs: 2 F: F1: circumstanțială comparativă, F2: circumstanțială condițională, 2M: M1: *qua[m]* – pentru comparativă, M2: *si* – pentru condițională).

3.3. Dubla subordonare, cu realizarea a două relații de subordonare, apare în cadrul încrucișării relative[6] cu două mărci analitice, dar și al acuzativului cu infinitiv (cu M1: analitică și M2: sintetică, mod relațional) și al participiului *coniunctum* (cu ambele mărci sintetice, M1: acordul – în virtutea componentei nominale a participiului, M2: modul relațional – în virtutea componentei verbale a participiului).

Liv. 22.60.8: *Saltem adesset P. Sempronius, quem si isti ducem secuti essent, milites hodie in castris Romanis non captivi in hostium potestate essent.*

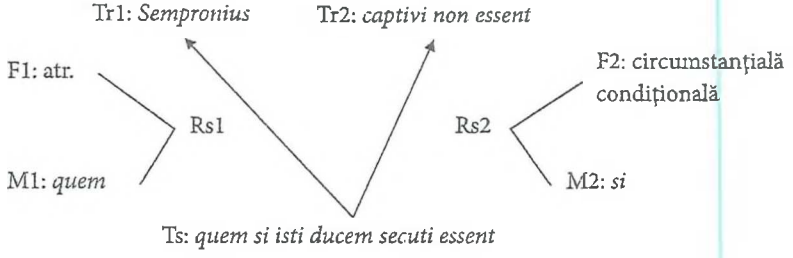

[6] Privitor la această ipostază a dublei subordonări cf. F. Edelstein, B. Tătaru, *Încrucișarea relativă în limba latină*, în *Antic și modern. In honorem Luciae Wald*, volum coordonat de A. C. Halichias în colaborare cu T. Dinu, București, 2006, p.220-227.

Caes. *Gal.* 1.1: *Eorum una pars, quam Gallos obtinere dictum est, initium capit a flumine Rhodano.*

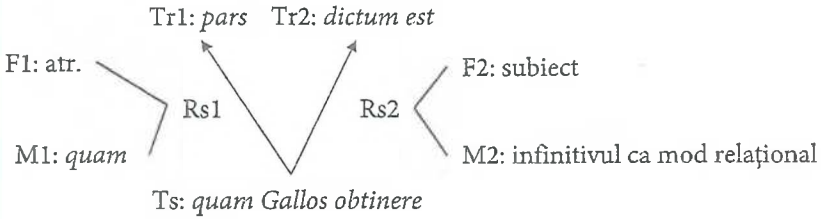

Caes. *Gal.* 2.1: *is (...) regni cupiditate inductus coniurationem nobilitatis fecit.*

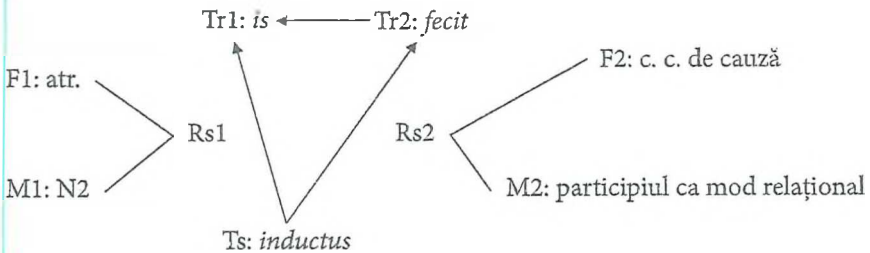

Dacă în primele două situații (încrucișare relativă și acuzativ cu infinitiv) nu se poate stabili nici o relație sintactică între cele două Tr-uri, în cazul participiului relativ unul dintre Tr-uri este subordonat celuilalt, în exemplul nostru, Ts 2 cu funcția de predicat (*fecit*), fiind subordonat subiectului, Ts 1 (*is*), astfel încât relațiile sintactice de subordonare ce se stabilesc între participiu și cele două Tr ale sale se pot reprezenta sub forma unui triunghi.

Sintaxa cazurilor

În prezentarea sintaxei propoziției în gramaticile limbii latine se acordă prioritate mărcii, același criteriu formal fiind adoptat și în cadrul acestui volum.

Acordul[7]

La nivelul acordului, Ts se orientează după forma Tr, numărul și tipul categoriilor gramaticale implicate în acord depinzând de statutul morfologic al Ts. În cazul adjectivalelor este reprodus cazul Tr, marca fiind, după cum am amintit deja, sintetică (C2), dar acordul se poate extinde și asupra altor categorii, precum genul și numărul. Când Ts este verb la mod predicativ, în situația acordului predicatului cu formă sintetică, sunt implicate numai categoriile persoanei și a numărului (vezi infra).

Două considerente vor fi luate în considerare în vederea clasificării acordului:

I. **Gradul de rigurozitate**, pe baza căruia se pot distinge:
   1. Acord gramatical – după forma Tr.
      1.1. Acord gramatical riguros cu Tr.
      1.2. Acord prin atracție: acordul se face cu un alt termen din enunț, *de facto* un substitut al Tr.
   2. Acord *ad sensum*, acord după înțeles.

II. **Extensia**, în funcție de care se poate face separarea între:
   1. Acord total sau integral, care implică activarea în acord a tuturor categoriilor gramaticale.
   2. Acord parțial, care implică numai unele dintre categorii, menținându-se, în general, acordul în caz.

---

[7] Definit de A. Ernout, Fr. Thomas, *Syntaxe Latine*[2], Paris, 1997, p. 125 în felul următor: "on apelle accord (...) le rapport de dépendance établi dans la phrase entre des mots formant groupe, de telle manière que la forme de l'un commande celle de l'autre".

Prin aplicarea concomitentă a celor două criterii rezultă următoarele tipuri de acord:

1. Acordul gramatical apare sub următoarele ipostaze:

1.1. Acord gramatical riguros, total, care se poate realiza atât în prezența verbului (*in praesentia verbi*), cât și în absența acestuia (*in absentia verbi*).

→ *In praesentia verbi:*

1.1.1. Predicatul este prima și cea mai frecventă funcție realizată în cadrul acestei subdiviziuni. Ținând cont de faptul că subiectul are gen, număr și caz dat, iar predicatul se orientează după el și este cel care cuprinde marca s-a considerat că raportul existent între subiect și predicat constituie un tip *sui generis* de subordonare, în care Tr este subiectul, iar Ts este predicatul: Tr (substantiv / substitut de substantiv) ← Ts (verb), Rs: F: predicat, M: acord.

În ceea ce privește numărul de categorii morfologice implicate în realizarea acestei funcții se poate constata că ele variază în dependență de:

a. subiect: **a.1.** subiect monomembru, **a.2.** subiect plurimembru;
b. predicat: **b.1.** structură sintetică, **b.2.** structură analitică.

Astfel:

A'. Când subiectul este monomembru, iar predicatul verbal are o structură sintetică, sunt implicate în acord numărul și persoana, ceea ce poate fi reprezentat prin următoarea schemă:

Tr	Rs		Ts
a.1. subiect monomembru	M	F	Subspecie
	nr.2 + pers.2	predicat	b.1. verbal – formă sintetică

Observații:

1. Când subiectul este exprimat prin substantiv, predicatul se pune la persoana a III-a.
2. Unele structuri par să se abată de la regula de mai sus:

Liv. 30.30.29: *Hannibal peto pacem.*

Abaterea este numai aparentă; la bază, situația inițială fiind cea de acord gramatical cu subiectul, un *ego*, care nu este exprimat: *[Ego] Hannibal peto pacem.*

3. Dacă subiectul este un pronume relativ, predicatul se poate acorda cu antecedentul pronumelui relativ, mai ales dacă antecedentul e un pronume personal de persoana I sau a II-a.

   Verg. *A.* 9.427: *me, me [ferite] adsum qui feci.*

4. Nu există un acord riguros în cazul pronumelui interogativ şi nehotărât:

   Hor. *Carm.* 3.27.51: *si quis haec audis.*

A". Când subiectul e monomembru, iar predicatul este nominal, structura fiind analitică, sunt implicate atât categoriile număr şi persoană (la verbul copulativ), cât şi genul, numărul şi cazul (la adjectivul, participiul sau substantivul ce funcţionează ca nume predicativ):

Tr	Rs		Ts
a.1. subiect monomembru	M	F	Subspecie
	nr.2 + pers.2 gen2 + nr.2 + caz2	predicat	b.2. verbal sau nominal – formă analitică

Caes. *Gal.* 1.1: *Gallia est omnis divisa in partes tres.*

Observaţii:

1. Când subiectul este exprimat prin verb la infinitiv, adjectivul sau participiul nume predicativ se află la neutru: *dicere difficile est.*
2. Substantivele mobile se comportă ca nişte adjective, acordul realizat fiind total: *Ille meus pater est.*

B'. Când subiectul este plurimembru, iar predicatul are formă sintetică, sunt implicate numai categoriile persoanei şi numărului:

Tr	Rs		Ts
a.2. subiect plurimembru	M	F	Subspecie
	nr.2 + pers.2	predicat	b.1. verbal – formă sintetică

Observaţii:

1. În ceea ce priveşte numărul se poate observa o scindare, acordul se face fie cu totalitatea membrilor subiectului (numărul plural), fie cu un membru al subiectului (numărul singular).

Cic. *Caec.* 27: *A. Atilius et eius filius L. Atilius (...) dixerunt*;
Cic. *Flac.* 11: *nisi nostri mores ac disciplina plus valeret.*

2. În general, persoana I prevalează asupra persoanelor II și III, iar persoana a II-a asupra persoanei a III-a.

Cic. *Fam.* 14.5.1: *si tu et Tullia, lux nostra, valetis, ego et suavissimus Cicero valemus.*

B''. Când subiectul e plurimembru, iar predicatul are formă analitică, acordul se face, pe de-o parte, în persoană și număr (implicarea categoriilor verbale), pe de altă parte, în gen, număr și caz (implicarea categoriilor nominale ale participiului component morfologic, respectiv ale numelui predicativ):

Tr	Rs		Ts
a.2. subiect plurimembru	M	F	Subspecie
	nr.2 + pers.2 gen2 + nr.2 + caz2	predicat	b.2. verbal sau nominal – formă analitică

Observații:

1. În ceea ce privește categoria **numărului**, acordul se poate face, după cum am mai amintit, atât cu totalitatea membrilor (vezi infra), dar și cu un singur membru, fie **α.** cu cel mai apropiat, fie **β.** cu cel mai îndepărtat:
   α. Caes. *Gal.* 1.26: *ibi Orgetorigis filia atque unus e filiis captus est.*
   β. Cic. *N.D.* 1.82: *at vero ne fando quidem auditum est crocodilum aut ibin aut felem violatum [esse] ab Aegyptio.*

În general, acordul cu unul din membri e preferat dacă membrii subiectului se află în raport disjunctiv.

2. În privința categoriei **genului** se constată:
   α. când membrii Tr au același gen, participiul, respectiv numele predicativ adjectiv sau substantiv mobil reproduce genul:

Cic. *Sen.* 29: *mihi vero et Cn. et P. Scipiones et avi tui duo L. Aemilius et P. Africanus (...) fortunati videbatur.*

   β. când membrii Tr au genuri diferite:
      β.1. masculinul prevalează asupra femininului, dacă membrii subiectului sunt substantive animate:

Ter. *Eu.* 517-518: *quam pridem pater / mihi et mater mortui essent.*

β.2. în structuri cu substantive non-animate, prevalează neutrul:

Cic. *Off.* 2.20: *expulsiones, calamitates, fugae, rursusque secundae res, honores, imperia, victoriae, quamquam fortuita sunt.*

β.3. când membrii subiectului sunt atât substantive animate, cât și non-animate, opțiunea pentru unul dintre genuri aparține autorului și depinde de ceea ce dorește acesta să releve:

Sall. *Iug.* 49.5: *ipsi (i.e. equi Numidaeque) et signa militaria obscurati [sunt].*

Liv. 44.24.1: *natura inimica inter se esse liberam civitatem et regem.*

1.1.2. Cea de-a doua funcție realizată *in praesentia verbi* este cea de **element predicativ suplimentar**[8]. Ca și în cazul predicatului, marca este acordul, dar realizarea funcției este condiționată de prezența unui verb cu semantism redus. Dacă Eps este exprimat prin adjectiv, participiu sau substantiv mobil, acordul se face în gen2, nr.2 și caz2.

Există un paralelism între Np și Eps (ambele se realizează în prezența unui verb), dar, în timp ce numele predicativ se subordonează numai subiectului, Eps se poate referi și acorda fie cu subiectul, fie cu un complement direct sau chiar indirect.

Cic. *Ver.* 2.4.32: *cum sederem, inquit, domi tristis, accurrit Venerius* (Eps *tristis* se referă la Sb subînțeles *ego*);

Cic. *Sen.* 54: *Homerus (...) Laertam (...) colentem agrum et eum stercorantem facit* (Eps *colentem*, ca și *stercorantem*, se referă la c.d. *Laertam*);

Liv. 23.29.5: *quibus (...) in recentem equum ex fesso armatis transultare mos erat* (Eps *armatis* se referă la c.ind. *quibus*).

→ *In absentia verbi:*

1.1.3. Cel mai frecvent se realizează funcția de **atribut adjectival**, acordul făcându-se în gen, număr și caz.

Caes. *Gal.* 1.1: *quod fere cotidianis proeliis cum Germanis contendunt;*

[8] S-a preferat a se recurge la denumirea uzuală a acestei funcții.

Caes. *Gal.* 1.11: *Helvetii iam per angustias et fines Sequanorum suas copias traduxerant.*

Observaţii:

1. Când Tr este plurimembru, atributul, exprimat prin adjectiv propriu-zis sau adjectiv pronominal se poate α. repeta pe lângă fiecare membru, β. plasa pe lângă unul dintre substantivele determinate, acordându-se cu acesta.

   α. Caes. *Civ.* 3.49: *omnia enim flumina atque omnes rivos*;
   β. Cic. *Ver.* 2.2.16: *meo labore, inimicitiis, periculo*;
   Cic. *Tusc.*1.69: *agros omnis et maria parentia*;

2. Atribute adjectivale exprimate prin adjective calificative nu sunt atestate ca determinante nemijlocite ale substantivelor proprii, ci ca determinante ale apoziţiilor acestora:

   Cic. *Quinct.* 16: *ibi tum vir optimus Sex. Naevius hominem multis verbis deterret ne auctionetur.*

1.1.4. În cazul **apoziţiei**, gramaticile[9] limbii latine vorbesc de un acord datorită, în primul rând, identităţii de caz a apoziţiei cu partea de propoziţie pe care o explică, această identitate putându-se asocia şi cu cea de număr şi gen în cazul substantivelor mobile:

Cic. *de Orat.* 1.13: *ut omittam (...) illas omnium doctrinarum inventrices Athenas.*

Observaţii:

1. Identitatea de gen lipseşte în cazul substantivelor epicene: *Roma, caput Italiae.*
2. Poate lipsi şi identitatea de număr: Cic. *Att.* 1.8.3.: *Tulliola, deliciolae nostrae, tuum munusculum flagitat.*
3. Uneori lipseşte atât identitatea de gen, cât şi cea de număr:

   Liv. 2.33.9: *Corioli oppidum captum [est].*

4. Datorită lipsei acestor identităţi, D.D. Draşoveanu consideră că nu există un raport sintactic între apoziţie şi termenul explicat, ci un raport lexical, apoziţia fiind o „copie"[10] a termenului pe care îl explică; apoziţia este o

[9] cf., de exemplu, A. Ernout, Fr. Thomas, *op. cit.*, p. 134 sqq.

[10] D. D. Draşoveanu, „O categorie sintactică – unicitatea", *op. cit.*, p. 68.

reiterare a cazului la substantivele epicene și o reiterare a cazului, genului și numărului la substantivele mobile.

5. Dovadă a faptului că între cei doi termeni nu există raport sintactic este tendința de a pune apoziția la nominativ, mai ales în inscripții.

CIL III 4804: *Deo Invic/to Mit(h)ras / Ursinus / do/num posuit.*

1.2. Acord gramatical riguros, parțial (variație concomitentă[11]) se realizează când Np sau Eps sunt exprimate prin substantive epicene și când în acord este implicat doar cazul (caz 2') sau numărul, nu și genul; uneori între Np sau Eps și Tr-ul său lipsește atât identitatea de gen, cât și de număr, păstrându-se numai cea de caz:

Athenae fuerunt lumen Graeciae.

Cic. *Ver.* 2.4.72: *Segesta est oppidum pervetus in Sicilia.*

O situație specială de acord parțial o reprezintă structurile în care Np sau Eps este exprimat adjectiv substantivat[12]:

Cic. *Tusc.* 2.31: *turpitudo peius est quam dolor* (rușinea este un lucru mai rău decât durerea);

Verg. *Ecl.* 3.80: *triste lupus stabulis* (lupul este un lucru funest pentru staule);

Ov. *Am.* 1.9.4: *turpe senex miles, turpe senilis amor* (un soldat bătrân este un lucru rușinos, o dragoste la bătrânețe este un lucru rușinos).

1.3. Acord gramatical total, prin atracție se realizează când predicatul sau Eps se acordă cu un alt termen decât Tr propriu-zis, și anume cu un substitut al Tr. Acordul prin atracție este un sinonim sintactic, nu are caracter obligatoriu, ci este facultativ.

1.3.1. Acordul predicatului cu apoziția subiectului monomembru:

---

[11] D. D. Drașoveanu, „Nominativul și acuzativul – schițe sintactice cu adnotări", *op. cit.*, p. 130 consideră că varianția cazuală concomitentă, prin care se construiesc Np sau Eps exprimate prin substantiv, este „unul din mijloacele subordonării intrapropoziționale, altul decât acordul".

[12] cf. O explicație diferită oferă A. Ernout și Fr. Thomas, *op. cit.*, p. 127: între Np și subiectul său nu există o legătură strânsă, drept urmare adjectivul cu funcție de Np poate sta la neutru, având o valoarea generalizantă, față de un subiect la masculin sau feminin.

Cic. *Man.* 11: *Corinthum patres vestri, totius regionis lumen, exstinctum esse voluerunt.*

1.3.2. Acordul predicatului cu complementul indirect în dativ:

Cic. *Tusc.* 1.33: *licuit esse otioso Themistocli*: *licuit* ← *Themistocli* (Rs: F: c.ind., M: D1) ← *esse otioso* (Rs: F: predicat, M: D2, acordat cu D1).

Observație: Subiectul construcției infinitivale coincide cu complementul indirect al verbului *licuit*. Concurentul acestei structuri (dativ + infinitiv) este acuzativul cu infinitiv: *licuit Themistoclem esse otiosum.*

1.3.3. Acordul verbului copulativ cu numele predicativ și nu cu subiectul, cu condiția ca Np însuși sau un determinant al său să se afle înaintea verbului copulativ:

Ter. *Ph.* 94: *paupertas mihi onu' visumst et miserum et grave.*

1.3.4. Acordul predicatului cu Eps:

Liv. 1.1.3: *gens universa Veneti appellati [sunt]*;
Cic. *Div.* 2.90: *non enim omnis error stultitia dicenda est.*

1.3.5. Acordul predicatului cu complementul superlativului:

Plin. *Nat.* 9.20: *velocissimum omnium animalium, non solum marinorum, est delphinus.*

1.3.6. Acordul Eps cu complementul indirect în dativ:

Cic. *Marc.* 33: *quia non est omnibus stantibus necesse dicere* (*omnibus* ← *(dicere) stantibus*).

Observații: La A. Ernout și Fr. Thomas[13] mai figurează la acord prin atracție și alte situații:

1. Propozițiile eliptice de predicat. De fapt, în cadrul acestora, prin subînțelegerea predicatului (care nu mai este exprimat pentru a se evita repetiția), așa-numitul acord prin atracție dispare cedând locul acordului gramatical riguros:

   Cic. *Phil.* 4.9: *quis illum igitur consulem [putat], nisi latrones putant?*

[13] cf. A. Ernout, Fr. Thomas, *op. cit.*, p. 132, 136 sqq.

2. Pronumele relativ. Dar, cu privire la acesta, nu se poate vorbi de acord şi nici măcar de o reproducere a cazului, ca la apoziţie. Pronumele nu se acordă cu antecedentul său, ci, ca orice locţiitor, reproduce genul şi numărul cuvântului pe care îl înlocuieşte.

Despre un acord al relativului se poate vorbi numai în situaţiile în care acesta are statut de adjectiv pronominal, dar în această structură „acordul" nu se face cu antecedentul, ci cu un termen din propoziţia subordonată, după cum se poate clar vedea dintr-un pasaj din Caesar, *Gal.* 1.6: *erant omnino itinera duo, quibus itineribus domo exire possent*, unde, din cauza repetării antecedentului, pronumele relativ devine adjectiv pronominal relativ.

2. Acordul *ad sensum* este atestat încă din perioada preclasică, dar apare rar în proza clasică, fiind mai des utilizat de scriitorii din epoca imperială. În aceste situaţii Ts nu se orientează după forma Tr-ului, ci după înţelesul acestuia şi tocmai de aceea Tr cunoaşte restricţii lexicale. Funcţiile care se pot realiza sunt cele de predicat (cel mai adesea), Eps şi atribut.

Termenul regent poate fi exprimat prin:

a. substantiv colectiv precum: *multitudo, turba, manus, pars, equitatus, classis, iuventus*, însoţit sau nu de un G partitiv:

Caes. *Gal.* 2.6: *cum tanta multitudo lapides ac tela conicerent*;

Liv. 35.26.9: *cetera classis (...) fugerunt*;

Liv. 4.33.10: *Veientium maxima pars Tiberim effusi petunt*;

Tac. *Ann.* 1.30: *pars, extra castra palantes, a centurionibus (...) caesi [sunt]*. În cazul ultimelor două exemple se realizează prin acord *ad sensum* două funcţii: atât funcţia de predicat (*petunt, caesi [sunt]*), cât şi cea de Eps (*effusi*), respectiv de atribut (*palantes*).

Observaţii:

1. În proza clasică, acordul *ad sensum* poate apărea şi în cadrul propoziţiei următoare:

Caes. *Gal.* 1.2: *civitati persuasit ut de finibus suis cum omnibus copiis exirent* (*i.e. civitas exirent*).

2. Acordul *ad sensum* apărea alături de acordul gramatical, precum în Titus Livius 35.26.9 (vezi supra), unde între *cetera* şi *classis* se realizează un acord gramatical strict total, iar între *fugerunt* şi *classis* unul *ad sensum*.

b. substantiv nume de regiune sau oraș:

Liv. 8.11.13: *Latium Capuaque agro multati [sunt].*

c. numeralul *mille* sau *milia*:

Liv. 10.34.3: *Samnitium caesi tria milia ducenti*;

Liv. 23.44.7: *mille fere passuum inter urbem erant castraque.*

d. substantive folosite în sens figurat, precum: *caput, furia, mancipium, scelus*:

Liv. 10.1.3: *capitaque coniurationis eius (...) virgis caesi ac securi percussi [sunt]*, unde structura *capita coniurationis* este echivalentă cu *principes coniurationis.*

e. pronume nehotărât sau negativ cu sens de dual (*uterque, neuter, alius*) sau plural (*quisque, nullus, alius*):

Pl. *Mos.* 103: *sibi quisque inde exemplum expetunt*;

Pl. *Cur.* 187: *uterque insaniunt*;

Liv. 2.10.9: *alius alium, ut proelium incipiant, circumspectant.*

Tac. *Ann.* 1.7: *at Romae ruere in servitium consules, patres, eques. quanto quis illustrior [erat], tanto magis falsi ac festinantes* [*erant*]. Precum în Caes. *Gal.* 1.2, acordul *ad sensum* se realizează în altă propoziție

Tac. *Ann.* 1.44: *seditiosissimum quemque vinctos trahunt ad legatum legionis primae*, în care funcția realizată este cea de Eps (*vinctos*).

f. substantiv însoțit de un complement sociativ, deoarece în cadrul sociativului hipotaxa este foarte aproape de parataxă:

Ter. *Hau.* 473: *Syru' cum illo vostro consusurrant*;

Caes. *Civ.* 3.88: *Ciliciensis legio coniuncta cum cohortibus Hispanis (...) in dextro cornu erant conlocatae*;

Liv. 21.60.7: *ipse dux cum aliquot principibus capiuntur.*

Observații:

1. chiar dacă situațiile în care subiectele formează o unitate (*e.g. senatus populusque decrevit*) ar putea fi considerate acord *ad sensum*, rămâne deschisă și opțiunea interpretării acestor tipuri de structuri drept acord

gramatical total cu termenul cel mai apropiat; cf. şi Cic. *Phil.* 5.53: *tempus et necessitas flagitat.*

2. precum s-a specificat şi în cadrul acordului gramatical, nu se poate vorbi de un acord *ad sensum* al pronumelui relativ. Forma pronumelui relativ se poate orienta după genul şi numărul genitivului partitiv sau al unităţilor componente ale substantivului substituit:

   a. când acesta este un substantiv colectiv:

   Caes. *Gal.* 1.15: *idem facit Caesar equitatumque omnem (...) praemittit, qui videant.*

   b. când antecedentul e un substantiv la sens figurat:

   Cic. *Fam.* 1.9.15: *illa furia (...) qui non pluris fecerat Bonam Deam.*

   c. în cazul numeralului *mille, milia*:

   Pl. *Trin.* 425-426: *mille drachumarum (...), quas de ratione dehibuisti.*

Nominativul

Denumirea latină a cazului este *nominativus casus*, traducere a grecescului *ἡ ὀνομαστικὴ πτῶσις*, iar, din punctul de vedere al conținutului funcțional, el este cazul subiectului, al numelui predicativ și al apoziției. Nominativul apare atât cu statut de caz de ordin 1, cât și de ordin 2 sau 2' (aceste ultime două situații fiind deja studiate în cadrul acordului).

1. Funcția cea mai frecventă este cea de **subiect**, caz 1 *sui generis* având un statut special, datorită faptului că acest N1 nu se realizează prin subordonare: subiectul nu are Tr. Atât în propozițiile cu predicat exprimat, cât și în propozițiile nominale (ce pot fi privite drept argument pentru considerarea drept Tr a subiectului și nu a predicatului), prin nominativul subiect este indicat agentul, când predicatul se află la diateza activă.

Cic. *Sest.* 74: *clamor senatus, querelae, preces, socer ad pedes abiectus*;

Tac. *Ann.* 1.1: *libertatem et consulatum L. Brutus instituit.*

2. În prezența unui verb fără autonomie lexicală, a unui verb copulativ, N1 subiect este însoțit de un N2 sau N2' cu funcție de **Np**.

Observații:

1. Dintre verbele copulative, cel mai frecvent întâlnit, dar și cel mai delexicalizat și abstract este *esse*, fiind adesea omis în cadrul textelor.

   Ov. *Met.* 6.193: *sum felix (quis enim neget hoc?) felixque manebo;*

   Tac. *Ann.* 1.1: *non Cinnae, non Sullae longa dominatio.*

2. Tot copulative sunt verbele *fieri, evadere, exsistere, videri*, dar acestea au o autonomie lexicală mai mare decât a verbului *esse*.

   Cic. *Sul.* 34: *harum omnium rerum (...) L. ille Torquatus (...) actor, adiutor, particeps exstitit*;

   Nep. *Han.* 7.4: *rex factus est*;

   Liv. 23.12.12: *vereor ne haec quoque laetitia luxuriet nobis ac vana evadat.*

3. În prezența unui verb cu autonomie lexicală redusă, N1 este însoțit de un N2 sau N2' cu funcția de **Eps**. După cum am specificat deja la acord, parti-

cularitatea Eps-ului constă în faptul că se acordă cu un subiect sau complement direct sau indirect, funcția realizându-se însă numai în prezența unui verb cu semantism redus. Este important de subliniat că Eps-ul nu se află în dublă subordonare, neexistând marcă a subordonării față de verb.

Observații:

1. Verbele cu semantism redus în prezența cărora se poate realiza funcția de Eps sunt:

   a) verbe intranzitive la diateza activă:

   Cic. *Ver.* 2.4.32: *cum sederem (...) domi tristis, accurrit Venerius.*

   b) verbe tranzitive la diateza pasivă, care se pot împărți din punct de vedere lexical în următoarele categorii:
   - verbe însemnând „a numi": *appellare, nominare, vocare*;
   - verbe însemnând „a alege": *creare, deligere, eligere*;
   - verbe însemnând „a desemna": *designare*;
   - verbe însemnând „a considera" (*verba iudicandi*): *censere, existimare, iudicare, putare*;
   - verbe însemnând „a găsi": *invenire, repperi*;
   - verbe însemnând „a da" sau „a lua": *accipere, dare, mittere, relinquere, sumere.*

   Liv. 3.55.1: *per interregem deinde consules creati [sunt] L. Valerius M. Horatius.*

2. Forma de nominativ a unor adverbe se explică prin folosirea lor inițială drept adjective cu funcție de Eps (N2): *adversus* (*Hic adversus stat* – stă potrivnic), *prorsus, rursus.*

3. Eps-ul este mai necesar în cazul categoriei b), unde trebuie să completeze sensul verbului în manieră apozitivă, în timp ce prezența sa pe lângă categoria a) este mai degrabă opțională, desemnând în general o circumstanță aparte.

4. Funcția de **atribut adjectival** (N2) a unui Tr în nominativ a fost deja discutată în cadrul acordului.

5. Apoziția, discutată, de asemenea, deja la acord, se poate pune între paranteze, fiind, de fapt, un N1 – caz *sui generis* (generator de funcție fără a fi Ts), după cum demonstrează și tendința de a pune apoziția la N.

Observaţie: Tot apoziţii sunt situaţiile semnalate de gramatici drept enumerări, unde, de fapt, se întâlnesc apoziţii la distanţă, apoziţii dislocate:

Cic. *de Orat.* 1.114: *quid de illis dicam, quae certe cum ipso homine nascuntur, linguae solutio, vocis sonus, latera, vires, conformatio quaedam et figura totius oris et corporis?*

CIL VI 10052: *vicit Scorpus equis his / Pegasus Elates Andraemo Cotynus.*

6. N1 *sui generis* (generator de funcţie fără a fi Ts), de sine stătător, apare în titlurile de lucrări, când se indică protagonistul sau obiectul descris (*Orator, Brutus*). Când se indică tema sau subiectul tratat se preferă Abl3 + *de* (*De rerum natura, De natura deorum*). Uneori cele două mărci apar combinate: *Laelius sive De amicitia, Cato Maior sive De senectute.*

Ca explicaţii pentru utilizarea nominativului în indicarea titlurilor de lucrări pot fi aduse următoarele:

a) Nominativul este cazul cel mai general;
b) Avem de-a face, de fapt, cu propoziţii nominale în care predicatul nu este exprimat, dar se poate cu uşurinţă subînţelege: *Orator [describitur].*

7. N1 exclamativ, exclamările în nominativ pot fi interpretate drept propoziţii nominale exclamative.

Cic. *Mil.* 94: *O frustra, inquit, mei suscepti labores, o spes fallaces, o cogitationes inanes meae!*

Cic. *Phil.* 13.37: *O conservandus civis cum tam pio iustoque foedere!*

Hor. *S.* 1.1.4: *O fortunati mercatores!*

Nominativul exclamativ este concurat şi concurează cu vocativul şi acuzativul exclamării. Din punctul de vedere al conţinutului, asemănarea se realizează între nominativ şi acuzativ (ambele referindu-se la persoana a III-a), care se opun vocativului (ce se referă la persoana a II-a). Din punct de vedere formal însă, identitatea dintre nominativ şi vocativ (cu excepţia declinării a II-a, substantive terminate în *-us*) se opune acuzativului. Identificarea nominativului este posibilă luându-se în considerare persoana la care se referă (de exemplu, la Horatius este mai probabilă, ţinând cont de versurile 6-7: *contra mercator navim iactantibus Austris: militia est potior*, referirea la persoana a III-a; enunţul are mai degrabă un caracter constatativ, decât unul de apostrofare: s-ar putea chiar subînţelege verbul *esse* la persoana a III-a

plural: *O fortunati sunt mercatores!*) sau prezența unui determinant masculin de declinarea a II-a (Cicero, *Phil.*).

Sunt atestate însă și situații în care nominativul este utilizat în locul vocativului, așadar se referă la persoana a II-a, și anume:

a) în perifraze poetice

Verg. *A.* 6.835: *proice tela manu, sanguis meus!*, unde nominativul *sanguis* (recunoscut ca atare datorită prezenței lui *meus*) ar putea fi interpretat nu doar drept exclamativ, ci și drept apoziție, conformându-se tendinței de folosire a nominativului în aceste situații.

b) în cazul cuvintelor care, prin sensul lor, nu erau folosite la vocativ, iar prezența lor într-o apostrofare este rarissimă:

Pl. *As.* 664-665: *Da, meus ocellus, mea rosa, mi anime, mea voluptas,/ Leonida, argentum mihi.*

c) în cazul formulelor arhaice sau arhaizante:

Liv. 1.24.7: *audi, inquit, Iuppiter; audi, pater patrate populi Albani; audi tu, populus Albanus.*

8. Nominativul denominativ (N1) este atestat în cazul numelor de persoane sau geografice care, în loc să se acorde cu termenul explicat, stau în nominativ; absența acordului ar putea fi atribuită caracterului apozitiv al acestui caz.

Ov. *Met.*1.168-169: *est via sublimis, caelo manifesta sereno; / lactea nomen habet.*

Aul. Gel. *N.A.* 9.11.8: *ob hanc causam cognomen habuit Corvinus.*

9. *Nominativus pendens* este tot un N1 și nu are funcție sintactică, fiind rezultatul unui anacolut, al unei discontinuități în cadrul discursului ce îl lasă în suspensie la începutul unei propoziții sau fraze. Cauza ar putea fi intercalarea unor cuvinte și expresii exclamative (*babae, babae*) sau situate pe alt plan al comunicării (*si te di amant*), care îl fac pe vorbitor să uite cum a început.

Pl. *Poen.* 659: *tu si te di amant, agere tuam rem occasiost.*

Petr. *Sat.* 37.9: *familia vero babae babae, non mehercules puto decumam partem esse quae dominum suum noverit*; în acest text, *familia* ar putea fi interpretat și drept ablativ de relație (cantitatea vocalei finale *a* neputând fi determinată) pe lângă *non puto*, dar această

interpretare este mai puțin probabilă decât cea drept *nominativus pendens*.

10. Nominativul absolut (*Nominativus absolutus*) este atestat încă din preclasic, dar apare frecvent abia începând cu latina târzie, la autorii creștini, și constă în folosirea nominativului drept subiect al unei construcții participale absolute. Apariția sa este explicată[14], precum în cazul nominativului *pendens*, prin proveniența dintr-un anacolut:

Calp. Piso *Hist.* 27: *hi contemnentes eum, assurgere ei nemo voluit*;

Peregr. Aeth. 16.7: *benedicens nos episcopus, profecti sumus*;

Vitae patr. 5.14.17: *stantes (...) atque orantes (...), surrexit mortuus ille*; față de un pasaj asemănător din aceeași lucrare, dar care atestă structura uzuală de ablativ absolut 3.145: *stantibus illis in oratione, suscitatus est mortuus*.

[14] J. B. Hofmann, A. Szantyr, *Lateinische Syntax und Stylistik*, München, 1965, p. 143.

Vocativul

Denumirea latină a cazului, *vocativus casus*, este traducerea grecescului *ἡ κλητικὴ (προσαγορευτικὴ) πτῶσις*, indicând, după cum arată și denumirea, cazul persoanei interpelate[15].

De cele mai multe ori este întâlnit singur, caz de ordin 1, fără funcție sintactică și fără statut de Tr, dar sunt atestate și situații în care el este regent pentru un V2 cu funcție de atribut adjectival.

Pl. *Aul.* 437: *etiam rogitas, sceleste homo*;

Cic. *Arch.* 24: *o fortunate, inquit, adulescens.*

Chiar și în structuri mai complexe, când adjectivul are la rândul său determinante, se întâlnește acordul V2 adjectival cu V1 substantival:

Hor. *Carm.* 2.7.5: *Pompei, meorum prime sodalium.*

Se întâlnesc însă și cazuri de dezacord, când adjectivul determinând un substantiv V1 este plasat la nominativ și nu la vocativ, precum ne-am aștepta:

Plin. *Nat.* 7.117: *salve primus omnium parens patriae appellate.*

Prozatorii clasici preferau să ocolească asemenea construcții prin folosirea unei propoziții relative atributive: *o tu qui primus es appellatus...!*[16]

Observație: Există tendința de a pune adjectivul calificativ la superlativ pe lângă un vocativ exprimat prin substantiv:

Cic. *Q. fr.* 3.4.6: *cura, mi suavissime et carissime frater, ut valeas* (cf. și *Q. fr.* 2.6.4, *Q. fr.* 3.6.6);

Cic. *S. Rosc.* 104: *tu, vir optime, ecquid habes quod dicas?*

În ceea ce privește topica, se observă preferința de a nu așeza vocativul la începutul propoziției sau frazei:

cf. Cic. *Ver.* 2.1.51: *Quae signa nunc, Verres, ubi sunt?*

Cic. *Cat.* 1.9: *Fuisti igitur apud Laecam illa nocte, Catilina, distribuisti partis Italiae (...).*

---

[15] Cf. A. Ernout, Fr. Thomas, *op. cit.*, p. 14.

[16] A. Ernout, Fr. Thomas, *op. cit.*, p. 15 sq.

Genitivul

Denumirea latină este *genetivus casus*, traducere a grecescului *ἡ γενικὴ πτῶσις*, fiind cazul categoriei, al speței (*genus*), după cum precizează și A. Ernout, Fr. Thomas: „il se pourrait, du reste, que la fonction essentielle du génitif ait été précisément de spécifier."[17]

Din punct de vedere sincronic, se constată o frecvență mai mare a genitivului adnominal, având ca Tr un substantiv sau substitut de substantiv, dar este bine atestat și genitivul adverbal. Din punct de vedere diacronic însă lucrurile nu sunt la fel de clare, relativ la cronologia Tr-ul și implicit la funcția îndeplinită de genitiv părerile specialiștilor fiind împărțite. Kühner[18] consideră că funcția originară și proprie a genitivului rezidă în faptul că el determina mai îndeaproape conținutul unui substantiv, în timp ce Hofmann și Szantyr[19] insistă asupra folosirii adverbale inițiale a genitivului, înainte de a prezenta evoluția pe teren latin a cazului și de a remarca regresul acestuia începând cu secolul I p. Chr.

În ceea ce privește clasificarea funcțiilor, respectiv a speciilor și valorilor acestora, precum și ordinea prezentării lor, se constată diferențe, dar și convergențe între o gramatică și alta. În cadrul acestei lucrări, criteriul principal în expunere va fi clasa de cuvinte căreia îi aparține Tr-ul. Vor fi luați în considerare însă ambii termeni (Tr, Ts) și relația sintactică ce se stabilește între ei, fiind avută în vedere, pe de o parte, marca (M = forma), pe de altă parte, funcția (F = conținutul) relației.

I. Tr – substantiv sau substitut de substantiv

Ts – cunoaște numeroase atestări.

Pentru o clasificare mai exactă a relației genitivului cu un Tr substantival se cuvine relevat raportul de pondere ce se stabilește între Tr și Ts. Prin apli-

---

[17] A. Ernout, Fr. Thomas, *op. cit.*, p. 39.

[18] R. Kühner, *Ausführliche Grammatik der lateinischen Sprache*, 2.1, Hannover, 1878, p. 302.

[19] J. B. Hofmann, A. Szantyr, *op. cit.*, p. 50-51: „ Er (*i.e.* der Gen.) war also zunächst nur adverbal, ebenso wie der *ī*- Gen. Der *o*-Stämme, der ursprünsglich nur die indoiranische Funktion eines Praeverbale hatte (...); die nähere Verbindung mit einem Nomen erfolgte durch Verschiebung aus der praedikativen Stellung bei einem Verbum."

carea acestui criteriu al raportului întreg – parte rezultă două tipuri de situații:

A. Situații în care între Tr și Ts nu există raport parte–întreg.
B. Situații în care Tr este parte a Ts, între cei doi termeni instituindu-se un raport parte – întreg. Se încadrează în această categorie structurile denumite în gramatici genitiv partitiv, deși denumirea de *Genetivus totius* ar fi mai corectă, deoarece Ts-ul, genitivul, arată totalitate.

A. Situații în care între Tr și Ts nu există raport parte–întreg

La rândul lor, situațiile de tipul A pot fi împărțite în două categorii în funcție de natura conținutului: semantic sau sintactic, rezultând astfel:

A1. Valori paralele cu ale adjectivului, genitivul funcționând ca un epitet non-adjectiv.

A2. Valori paralele cu ale determinantului unui verb format pe același radical cu al Tr-ului substantiv verbal.

A1. Valori paralele cu ale adjectivului

În cadrul acestei prime categorii, în care genitivul asumă valori paralele cu ale adjectivului, se pot distinge următoarele specii sau valori:

1°. Genitivul apartenenței (Ts are M: G1, F: atribut) figurează în gramatici împreună cu cel posesiv, termenii de apartenență și cel de posesie fiind confundați, deși sferele lor diferă. Posesia – care se reduce la concret – face, de fapt, parte din sfera apartenenței, care este un concept mai larg. Este cea mai frecvent atestată specie, în cadrul ei putând fi identificate următoarele subspecii:

1'. Aspectul concret: atât Tr, cât și Ts, sunt exprimate prin substantive concrete:
   a) apartenența strânsă, familială, ce prezintă la rândul ei subdiviziuni după gradul de apropiere:
      a1) relația tată-fiu:

Cic. *Ver.* 2.4.138: *Diodorus Timarchidi.*

      a2) raportul stăpân – sclav, patron – libert:

Pl. *Cur.* 230: *Palinurus Phaedromi*;

Phaedrus Augusti.

      a3) relația soț-soție:

Verg. *A.* 3.319: *Hectoris Andromache.*

b) apartenența unui oraș la o populație: *Augusta Taurinorum, Augusta Treverorum*;

Caes. *Gal.* 6.3: *Luteciam Parisiorum.*

Structura este frecventă începând cu Titus Livius și se păstrează până în latina târzie.

c) apartenența unei provincii de un guvernator.

Cic. *Fam.* 10.33.4: *Gallia Lepidi.*

d) apartenența de o divinitate: *flumen Tiberis*;

Verg. *A.* 1.244: *fontem (...) Timavi.*

1". Aspectul abstract: tip de apartenență care face trecerea spre posesie. De regulă, Ts este exprimat print-un substantiv concret, animat, iar Tr este un substantiv abstract, precum în structurile: *clementia Caesaris, gloria Romanorum, crudelitas Neronis.*

2°. Genitivul posesiv, ***Genetivus possessivus***, (Ts are M: G1, F: atribut) indică apartenența *stricto sensu*, în cadrul căreia ambii termeni sunt concreți: Ts fiind animat, iar Tr non-animat, precum în următoarele exemple: *domus patris, domus regis.* Posesia fiind concretă, este adesea concurată de un adjectiv: *domus patris = domus patria*, iar *domus regis = domus regia.*

Observații:

1. Există o deosebire la nivel informațional între cele două tipuri de structuri, căci genitivul individualizează, în timp ce adjectivul este generalizant, indicând un anumit tip.
2. Genitivul pronumelui personal poate concura și înlocui un adjectiv posesiv pentru a se evita aglomerările de adjective sau pentru variație:

   Cic. *Phil.* 5.2: *quantus consensus vestrum* (în loc de *vester)*;

   Tac. *Ann.* 4.24: *primo sui incessu* (în loc de *suo*).

3. Sunt atestate brahilogii, în care Tr-ul genitivului nu este exprimat[20] atunci când indică o casă, un templu, un sanctuar. Fenomenul este atestat încă din preclasic: Ter. *Ad.* 582: *ubi ad Dianae [aedem* sau *fanum] veneris.* În latina clasică Tr-ul omis este, de regulă, precedat de o prepoziție precum

[20] J. B. Hofmann, A. Szantyr, *op. cit.*, p. 61.

ab, ad, ante, in, prope, propter (cf. Cic. *Att.* 12.23.2: *ex Apollodori [bibliotheca]*, Horatius *S.* 1.9.35: *ventum erat ad Vestae [aedem]*), dar sunt întâlnite și situații sintetice, în care Tr s-ar afla la nominativ dacă ar fi exprimat: Liv. 2.7.12: *ubi nunc Vicae Potae [aedes] est.*

3°. Genitivul autorului, *Genetivus auctoris*, (Ts are M: G1, F: atribut) se leagă de posesie, dar nu se poate pune semnul egalității între cele două specii, deoarece nu întotdeauna calitatea de autor implică permanentizarea posesiei (cf. Cic. *Brut.* 228: *Phidiae signum*), spre deosebire de situațiile de tipul *oratio Ciceronis, carmina Horatii, poema Lucretii, C. Sallustii Crispi De coniuratione Catilinae*, unde autorul și posesorul se suprapun.

4°. Genitivul explicativ, *Genetivus definitivus* sau *epexegeticus* (Ts are M: G1, F: atribut) cuprinde o precizare, o specificare cu privire la conținutul lexical al Tr-ului substantival.

Liv. 23.30: *absumptis enim frugum alimentis* (atât Tr, cât și Ts sunt concrete);

Cic. *Arch.* 19: *hoc poetae nomen* (Tr abstract, Ts concret);

Cic. *Att.* 6.1.16: *verborum honorem* (Tr abstract, Ts abstract);

Hor. *Carm.* 3.13.1: *fons Bandusiae* (Tr substantiv concret - concept geografic, Ts substantiv propriu), cf. și structurile asemănătoare Verg. *A.* 1.247: *urbem Patavi* sau *urbs Romae.*

Observații:

1. Acest ultim tip de genitiv explicativ (Tr substantiv concret - concept geografic, Ts - substantiv propriu) nu este folosit de Caesar și Cicero, dar este atestat în poezie și la Livius, Vitruvius, Tacitus, precum și în latina târzie (având ca Tr substantivul *terra*, *Peregr. Aeth.* 5.9: *terra Aegypti)*, parțial ca arhaism, parțial ca vulgarism, ținând de limba vorbită[21].
2. Ținând de explicativ, *Gen. inhaerentiae* sau *identitatis*[22] este atestat mai ales în latina târzie și se caracterizează prin faptul că genitivul apare în tautologii (repetiții) și nu aduce un plus de informații, Tr și Ts fiind sinonime: *mentem animi* (Pl. *Cist.* 210), *specie simulationis* (Cic. *Agr.* 2.10) *temporis aetas* (Prop. *Eleg.* 1.4.7), *litoris oram* (Verg. *A.* 3.396).

---

[21] J. B. Hofmann, A. Szantyr, *op. cit.*, p. 62.

[22] J. B. Hofmann, A. Szantyr, *op. cit.*, p. 63.

5°. Genitivul materiei, *Genetivus materiae,* (Ts are M: G1, F: atribut) are tangenţe cu explicativul, dar ocurenţele sunt mult mai puţine. În indicarea materiei ambii termeni sunt concreţi, genitivul fiind utilizat pentru a exprima substanţa naturală, în timp ce ablativul cu *de* sau *ex*, aparentul său concurent, este folosit pentru a exprima materia folosită pentru confecţionarea unui lucru:

Ter. *Ph.* 68: *montis auri*;

Ov. *Met.* 1.111: *flumina iam lactis.*

6°. Genitivul calităţii, *Genetivus qualitatis,* (Ts are M: G1, F: atribut) concurează atât cu ablativul, cât şi cu un adjectiv calificativ, fiind folosit pentru a indica:

a) calităţile psihice, trăsăturile particulare ale unei persoane:

Caes. *Gal.* 3.5: *Volusenus, (...) vir et consilii magni et virtutis*, unde genitivele sunt substituibile prin adjective: *Volusenus, vir ingeniosissimus et fortis.*

Observaţii:

1. Pentru substantivele de declinarea I se preferă ablativul: cf. Cic. *Leg.* 3.45: *vir magni ingenii summaque prudentia.*
2. La numele proprii se intercalează, de obicei, o apoziţie între genitivul calităţii şi numele propriu, cf. supra Caesar *Gal.* 3.5.
3. Se constată însoţirea genitivului calităţii de un G2, atribut adjectival, abia în latina târzie fiind atestate ocurenţe fără acest atribut adjectival: cf. Apul. *Apol.* 75: *homo iustus et morum.*
4. În ceea ce priveşte diacronia, acest genitiv este relativ rar în preclasic, sfera sa lărgindu-se în clasic şi postclasic, pentru a ajunge frecvent la Seneca, Curtius şi în inscripţii[23].

b) trăsături specifice diferite ce depăşesc sfera psihicului, şi anume:
   b1) neamul, categoria, poziţia socială – e implicată oarecum originea, dar importantă este nota, nu separarea:

Ter. *Eu.* 234-235: *quendam mei loci hinc atque ordinis, / hominem haud inpurum*;

Vell. Pat. *Hist.* 1.6.3: *vir generis regii*;

---

[23] A. Ernout, Fr. Thomas, *op. cit.*, p. 44.

Sen. *Ben.* 3.27.1: *Rufus, vir ordinis senatorii.*

b2) specia – tangență cu genitivul explicativ, dar nota este determinativă, nu explicativă:

Plinius *Nat.* 37.81: *huius generis gemma.*

b3) elementele componente ale unui întreg, elemente care se constituie într-o notă specifică conceptului exprimat prin Tr:

Nepos *Them.* 2: *classis centum navium.*

b4) unități de măsură ale spațiului:

Caes. *Gal.* 2.5: *fossaque duodeviginti pedum.*

b5) unități de măsură ale timpului:

Caes. *Gal.* 6.25: *novem dierum iter*;

Caes. *Gal.* 4.11: *tridui mora*;

Nepos *Ham.* 3: *Hannibalem annorum novem.*

b6) unități de măsură ale greutății și volumului:

Curt. *Alex.* 10.1.24: *aurea magni ponderis vasa.*

b7) unități de măsură ale prețului, valorii:

Iust. *Dig.* 48.20.6: *gemmam magni pretii.*

Observație: Când genitivul exprimă unități de măsură (de orice tip) este însoțit în mod obligatoriu de un determinant cantitativ, exprimat fie prin adjectiv (pentru indicarea aproximativă), fie prin numeral (pentru indicarea precisă).

A2. Valori paralele cu ale determinantului unui verb format pe același radical cu al Tr-ului substantiv verbal.

În cadrul acestei categorii (cf. supra), Tr-ul este un substantiv denumind o acțiune, rezultatul sau agentul ei, iar valorile genitivului atribut sunt stabilite pe baza corespondenței sale cu funcțiile sintactice ce apar pe lângă verbul corespunzător substantivului verbal:

1°. Genitivul subiectiv (Ts are M: G1, F: atribut) – genitivul are rol de subiect la transformarea Tr-ului substantiv în Tr verb:

Liv. 1.26.3: *comploratio sororis – soror plorat*;

Vell. Pat. *Hist.* 2.75.1: *adventu Caesaris – Caesar advenit*;

Hor. *Carm.* 3.30.5: *fuga temporum – tempora fugiunt.*

2°. Genitivul obiectiv (Ts are M: G1, F: atribut) – genitivul corespunde unui complement direct sau complement indirect la transformarea Tr-ului substantiv în Tr verb:

Cic. *Ver.* 2.4.75: *metu legum – metuere leges*;

Cic. *Tusc.* 1.30: *deorum opinio – opinari de dis*;

Sall. *Cat.* 22.3: *Ciceronis invidiam – invidere Ciceroni.*

Observații:

1. Sintagme precum Cic. *Tusc.* 1.30, Sall. *Cat.* 22.3 indică nu numai necesitatea separării genitivului subiectiv de cel obiectiv, ci și efectul acestei alegeri asupra informației, care se schimbă în dependență de specie; opțiunea pentru genitivul obiectiv în aceste două ocurențe se face pe baza contextului mai larg. Fără ajutorul acestuia *deorum opinio* ar putea fi interpretat în egală măsură atât ca *dei opinantur*, cât și drept *opinari de dei*, la fel precum și *Ciceronis invidiam* permite ambele interpretări: *Cicero invidet* sau *invidere Ciceroni.*
2. La transformarea Tr-ului substantiv în verbul corespunzător pentru determinarea speciei, verbul trebuie plasat la diateza activă.
3. În cursul istoriei s-au impus anumite dezambiguizări, fie prin adjective, fie prin structuri analitice (substantiv însoțit prepoziție): *amor patris* (G. subiectiv) = *amor paternus*, *amor patris* (G. obiectiv) = *amor erga patrem.*

3°. Genitivul de agent (Ts are M: G1, F: atribut) – genitivul corespunde unui complement de agent prin subînțelegerea unui verb la pasiv pe lângă Tr-ul substantiv:

Verg. *A.* 6.565: *ipsa deum poenas docuit*, unde *deum poenas* = *poenas datas a dis.*

4°. Genitivul circumstanțial (Ts are M: G1, F: atribut) –genitivul corespunde unor diferite complemente circumstanțiale indicând:

a) locul, punctul de plecare:

Eutr. 1.15: *usque ad quintum miliarium Urbis.*

b) timpul:
b1) punctul de plecare:

Cic. *Att.* 3.7.1: *post diem tertium eius diei*;

b2) durata, intervalul:

Caes. *Gal.* 4.38: *dierum viginti supplicatio*;

b3) amplasamentul:

Tac. *Ann.* 1.26: *de praemiis finitae militiae.*

c) cauza:

Apul. *Met.* 5.3: *sensit Psyche divinae providentiae beatitudinem*, concurentul fiind un Ac3 + *ob / propter* sau Abl3 + *e / ex.*

Observație: Genitivul indicând cauza are tangențe cu apartenența, dar și cu G. obiectiv, cf. Phaedrus 1.24.3: *tacta invidia tantae magnitudinis.*

d) scopul – rar atestat:

Caes. *Gal.* 5.40: *non volneratis facultas quietis datur*; concurentul este Ac3 + *ad*, cf. Caes. *Gal.* 5.40: *tempus ad quietem.*

e) limitarea - indicând restrângerea, precizarea domeniului:

Cic. *Cat.* 2.25: *cum omnium rerum desperatione*;[24]

Cic. *Cael.* 70: *dissensione civium rei publicae*; cf. Cic. *Sest.* 72: *ex reipublicae dissensione*;

Liv. 1.24.1: *in re tam clara nominum error manet.*

Observație: Acest genitiv are tangențe cu cel obiectiv, după cum se poate observa din următorul exemplu: Caes. *Gal.* 1.9: *cupiditate regni.*

B. Situațiile în care între Tr și Ts se instituie un raport parte-întreg au în vedere specia numită în gramatici genitiv partitiv (***Genetivus partitivus***), deși, după cum am amintit deja, denumirea de genitiv al totalității[25] ar corespunde mai bine realității lingvistice, căci Tr indică partea, în timp ce genitivul indică întregul din care se ia o parte. Funcția genitivului este cea de

---

[24] Exemplul este încadrat de Ernout și Thomas, *op. cit.*, p. 56, în paragraful 69, dedicat genitivului de relație, dar nu se oferă precizări relative la natura Tr.

[25] Această denumire se întâlnește în unele gramatici latine scrise în engleză, cf. Allen and Greenough, *New Latin Grammar*, Boston, U.S.A., and London, 1903, p. 213: „Words denoting a Part are followed by the Genitive of the Whole to which the part belongs."

atribut (Ts: M: G1, F: atribut, Sp: partitiv), Tr-ul, substantiv sau substitut de substantiv, fiind exprimat prin:

1. **Substantiv colectiv** de tipul: *ala, equitatus, iuventus, multitudo, numerus, pars*, substantive la care există o inadvertență între formă (sg.) și conținut (pl.).

Caes. *Gal.* 1.15: *cum equitatu Helvetiorum proelium committunt*;

Caes. *Gal.* 6.12: *ut magnam partem clientium ab Haeduis ad se traducerent*;

Caes. *Gal.* 6.14: *magnum ibi numerum versuum ediscere dicuntur*;

Caes. *Gal.* 6.24: *propter hominum multitudinem.*

Ts este, de regulă, la numărul plural (cf. ex. supra), dar întâlnim și situații în care se află la singular, atunci când genitivul este exprimat printr-un substantiv colectiv sau un substantiv folosit cu precădere sau exclusiv la singular:

Caes. *Gal.* 3.11: *cum (...) magno numero equitatus*;

Caes. *Gal.* 4.9: *magnam partem equitatus*;

Cic. *Font.* 19: *in singulas vini amphoras.*

Observații:

1. Sunt atestate structuri în care ambii termeni ai sintagmei, atât cel regent, cât și cel subordonat, sunt exprimați prin același cuvânt: *regum rex* (Pl. *Capt.* 825), *principumque princeps* (Martialis *Ep.* 6.4.1), *vanitas vanitatum* (*Vulg. Eccl.* 1.2). Aceste situații nu sunt pot fi considerate tautologii, iar genitivele nu sunt atribute interne, căci aduc un plus de informație, exprimând o gradare fie calitativă (precum în exemplele citate), fie cantitativă. Genitivul s-ar putea considera ca provenind, inițial, dintr-un genitiv partitiv determinant al unui adjectiv la superlativ, îndeplinind funcția de complement al superlativului: *rex maximus regum* (Tr: *maximus*, Ts: *regum*); prin dispariția acestui superlativ, genitivul glisează preluându-i rolul și devine atribut subordonat direct lui *rex*.
2. Unele situații se depărtează în aparență de situațiile generale, dar, de fapt, păstrându-se aceeași structură este exprimată o gradare cantitativă: *nummorum nummos* (Petr. *Sat.* 37.8), *saeculi saeculorum* (*Vulg. Ephes.* 3.21).

3. Sunt atestate structuri similare, dar având un conținut și o specie diferită, precum se poate observa în exemplul următor: *nati natorum* (Verg. *A.* 3.98), unde este folosită iterația pentru intensificare, iar genitivul indică filiația.

2. Pronume, adesea plasat la neutru singular în cazul nominativ sau acuzativ. Sunt atestate diferite tipuri de pronume:

2.1. interogativ:

Quis vestrum? Quis mortalium? Quid novi?

2.2. nehotărât:

Caes. *Gal.* 6.13: *his omnes decedunt (...), ne quid ex contagione incommodi accipiant*;

Sall. *Cat.* 29.2: *senatus decrevit darent operam consules ne quid res publica detrimenti caperet*;

Tac. *Ann.* 1.49: *et quidam bonorum caesi.*

Observație: Abl 3 + *e(x)* apare drept concurent al acestui genitiv:

Caes. *Gal.* 6.11: *ne quis ex plebe (...) auxilii egeret.*

2.3. negativ:

Cic. *Rep.* 1.21: *nihil novi vobis adferam.*

2.4. relativ atât definit, cât și indefinit:

Caes. *Civ.* 1.36: *frumenti quod inventum est, in publicum conferunt*;

Cic. *Ver.* 2. 4.76: *postea, quidquid erat oneris in nautis remigibusque exigendis, (...) Segestanis praeter ceteros imponebat*;

Liv. 1.12.1: *quod inter Palatinum Capitolinumque collem campi est complesset.*

2.5. demonstrativ:

Sall. *Cat.* 45.3: *postquam ad id loci legati cum Volturcio venerunt*;

Sall. *Iug.* 72.2: *neque post id locorum Iugurthae dies aut nox ulla quieta fuit.*

3. Numeral:

3.1. cardinal:

Ts are ca marcă G1 și este exprimat, de regulă, prin pronume, dar și substantiv sau adjectiv.

3.1.1. Când Tr-ul este exprimat prin *unus* (3), genitivul partitiv poate îndeplini fie funcția de atribut (Tr este caz 1), fie funcția de complement indirect (Tr este caz 2):

Caes. *Gal.* 1.1: *quarum unam incolunt Belgae*, unde *unam* îndeplinește funcția de complement direct al verbului *incolunt*, iar *quarum*, G1 partitiv este atribut;

Cic. *Brut.* 25: *hoc vero sine ulla dubitatione confirmaverim (...) rem unam omnium esse difficillumam*, text în care, considerând că *unam*, Tr al genitivului partitiv (*omnium*), este Ac2 cu funcție atributivă pe lângă *rem*, funcția G1 (*omnium*) este cea de complement indirect. În această expresie *omnium* apare ca și gradare a unui superlativ.

3.1.2. Tr poate fi exprimat și prin *mille, milia*, situație în care funcția genitivului partitiv este cea de atribut:

Caes. *Gal.* 1.27: *circiter hominum milia sex.*

3.2. ordinal:

Cic. *De orat.* 2.129: *harum trium partium prima lenitatem orationis, secunda acumen, tertia vim desiderat* (partitivul este precizat numeric);

Eutr. 1.8: *L. Tarquinius Superbus, septimus atque ultimus regum* (partitivul este neprecizat numeric).

Observații:

1. Se întâlnesc anumite expresii în care Tr este exprimat prin numeral ordinal la neutru plural: Lucr. 1.86: *prima virorum*, unde *prima* are sensul de „elită".
2. Drept concurenți sunt atestați *e(x) / de* + Abl3 (*unus e(x) / de multis*) sau *inter* + Ac3 (*unus inter multos*).

4. Adjectiv:

4.1. Adjectiv cantitativ substantivat (caz 1) – Ts-ul va avea drept marcă tot G1, funcția va fi cea de atribut, specia fiind partitivul;

4.1.1. adjectiv cantitativ la masculin sau feminin plural, ex.: *multi,-ae, pauci,-ae, plerique, pleraeque*:

Curt. *Alex.* 9.4.6: *multos Macedonum amisit.*

Observaţie: Concurentul, fără raport partitiv, produce modificări ale raportului sintactic: Tr-ul *multos*, Ac1', devine Ac2, Ts al lui *Macedones*: *multos Macedones amisit.*

4.1.2. adjectiv cantitativ la N singular sau Ac singular neutru: *summum, extremum* etc. Uneori aceste adjective sunt greu de distins de adverbe precum: *multum, plus, plurimum, minus, minimum, tantum, quantum*, iar pentru dezambiguizare trebuie recurs la context:

Cic. *Sen.* 33: *at minus habeo virium quam vestrum utervis*, unde *minus* este adjectiv substantivat (Tr: *habeo*, M: Ac1', F: CD), având subordonat G1 partitiv (*virium*).

Observaţie: Şi în aceste situaţii se manifestă concurenţa partitiv – nonpartitiv, după cum se poate observa din următoarele două exemple:

Tac. *Ann.* 1.64: *quantum gravioris agminis* (partitiv) faţă de Caes. *Gal.* 6.19: *quantas pecunias* (non- partitiv).

4.1.3. adjectiv neutru plural substantivat:

Sall. *Iug.* 93.4: *cuncta gignentium.*

4.2. Adjectiv calificativ substantivat, precum: *sanctus (3), dius (3)*, la genul masculin sau feminin. Ocurenţele sunt puţin numeroase, fiind în principal expresii cu caracter poetic:

Enn. *Ann.* 21 (apud Festus 428.11): *dia dearum*;

Verg. *A.* 4.576: *sancte deorum.*

II. Tr – adverb

Sunt atestate şi situaţii în care termenul regent al unui genitiv, mai precis al unui genitiv partitiv, este un adverb. Marca va fi tot G1, dar funcţia va fi cea de complement indirect (Ts: M: G1, F: c.ind., Sp: partitiv). Ca Tr pot fi întâlnite:

1. adverbe cantitative: satis, parum, nimis, paulum, adfatim:

   Sall. *Cat.* 5.4: *satis eloquentiae, sapientiae parum*;

2. adverbe de loc: negative: *nusquam* sau relativ-interogative (definite sau indefinite): *ubi, ubicumque*:

Hor. *Ep.* 1.3.34-35: *ubicumque locorum / vivitis*;

Apul. *Met.* 7.9: *ubi locorum.*

Observație: Ts-ul cunoaşte restricții, putând fi exprimat numai prin substantive precum: *gens, locus, terra.*

III. Tr – adjectiv

Când termenul regent este adjectiv, funcția și specia genitivului (caz 1) va varia în dependență de gradul de comparație la care se află adjectivul și de valoarea sa semantică:

1°. Genitivul partitiv (G1) poate avea drept termen regent:

1. un adjectiv la gradul superlativ, partitivul îndeplinind funcția de complement al superlativului:

   Caes. *Gal.* 1.1: *horum omnium fortissimi sunt Belgae*;

   Cic. *Ver.* 2.4.73: *crudelissimus omnium tyranorum.*

Observație: Concurenții acestui genitiv sunt *e(x)* + Abl3 sau *inter* + Ac3.

2. un adjectiv la comparativ cu sens de superlativ, partitivul având funcție de complement al comparativului; această structură este atestată mai ales în latina târzie:

   Vitae patr. 5.10.28: *cum sis omnium minor.*

3. o serie întreagă de adjective (genitivul partitiv, în calitate de regim al acestor adjective, are funcție de complement indirect), ce pot fi grupate, avându-se în vedere considerente de ordin semantic, după cum urmează:
   3.1. adjective ce indică stadiul de informare: *conscius, inscius, nescius, sciens* etc.:

   Cic. *Cluent.* 59: *conscium maleficii*;

   Tac. *Ann.* 1.64: *secundarum ambiguarumque rerum sciens.*

   3.2. adjective ce nota de stăpânire, putere: *compos, impos, impotens, potens*:

   Cic. *Tusc.* 5.39: *omnes virtutis compotes beati sunt.*

   3.3. adjectivele memoriei: *memor, immemor*:

   Cic. *Off.* 2.63: *omnes enim immemorem beneficii oderunt*;

3.4. adjectivele plenitudinii sau lipsei: *fertilis, plenus, refertus, inanis, inops, orbus*

Cic. *Ver.* 2.4.118: *fons aquae dulcis (...) plenissimus piscium*;

Cic. *Font.* 11: *referta Gallia negotiatorum est, plena civium Romanorum.*

3.5. adjectivele ce indică o participare sau excluderea de la participare: *consors, particeps, expers, exsors*

Cic. *Off.* 1.50: *sunt enim rationis et orationis expertes.*

Observații:

1. Genitivele sunt exprimate mai ales prin substantive cu caracter abstract.
2. Din punctul de vedere al speciei, partitivul interferează parțial cu limitativul (ex. *conscius coniurationis*) sau cu explicativul (*multitudo hominum*).

2°. Genitivul posesiv (G1) este atestat cu funcție de complement indirect pe lângă următoarele adjective:

1. *sacer*: Cic. *Ver.* 2.1.48: *illa insula eorum deorum sacra putatur.* Genitivul este concurat de dativul atribuirii.
2. *proprius*: Cic. *Phil.* 6.19: *populi Romani est propria libertas.* Genitivul este concurat de dativul al apropierii.
3. *communis*: Cic. *Off.* 1.51: *amicorum esse communia omnia.*
4. *similis, dissimilis*: Cic. *Brut.* 282: *Cyri et Alexandri similis esse voluit.*

Concurentul este un dativ al apropierii, respectiv al depărtării, dar, spre deosebire de genitiv, folosit când Ts este exprimat printr-un substantiv animat, dativul este întrebuințat în cazul unui Ts non-animat, abstract.

5. *par, dispar, impar*: Sil. *Pun.* 8.568: *haud dispar animorum.* Posesivul se află la interferență cu un genitiv limitativ. Drept concurent este atestat un dativ al apropierii sau depărtării.

3°. Genitivul limitativ (G1) având drept Tr un adjectiv poate fi considerat fie îndeplinind funcție de complement indirect, fie de complement circumstanțial de relație. Sunt atestate drept Tr următoarele adjective:

1. adjective exprimând o notă de dorință sau curiozitate: *avidus, cupidus, curiosus, studiosus*:

Cic. *Ver.*1.1.8: *non sine causa se cupidum pecuniae fuisse.*

2. adjective indicând priceperea: *gnarus, peritus, ignarus, rudis*:

   Cic. *Ver.* 2.1.133: *homo omnium rerum imperitus*;

   Nepos *Them.* 2: *peritissimos belli navalis fecit Athenienses.*

3. adjectivul *insuetus*:

   Caes. *Gal.* 7.30: *homines insueti laboris*. Drept concurenți apar D1 (*insuetus alicui rei*) sau Ac3 + *ad* (*insuetus ad rem*).

4. unele participii prezente pot avea, de asemenea, regimul în genitiv, când trec în clasa adjectivului: *fugiens, patiens*. Elementul dezambiguizant îl conferă Ts-ul: se folosește acuzativul când sunt considerate participii (verbele fiind tranzitive), respectiv genitivul, când sunt considerate adjective:

   fugiens laborem vs. *fugiens laboris*;

   patiens frigus vs. *patiens frigoris* (cf. Liv. 23.19.7: *ea aegre patiens Gracchus* vs. Sall. *Iug.* 28.5: *patiens laborum*).

Observație: Prezentarea speciilor genitivului ce au ca Tr adjective diferă în gramatici.[26]

V. Tr – verb

1°. Genitivul partitiv (G1) poate îndeplini funcția de complement indirect pe lângă un termen regent exprimat prin:

1. verb al cărui sens lexical permite opoziția total – parțial:

   Pl. *Rud.* 247: *ut me omnium iam laborum levas.*

Observații:

1. Drept concurent este atestat Abl1' separativ, cu funcție de complement indirect, dar nu este un sinonim total.
2. Sunt atestate situații în care G1 partitiv, complement indirect, este coordonat copulativ cu un Ac1', complement direct:

[26] A se vedea, de exemplu, prezentarea genitivului pe lângă adjective la J. B. Hofmann, A. Szantyr, *op. cit.*, p. 77 sqq. și A. Ernout, Fr. Thomas, *op. cit.*, p. 51 sqq.

Caes. *Civ.* 3.4: *item Macedones, Thessalos ac reliquarum gentium et civitatum adiecerat.*

2. verb la care genitivul constituie regimul general, precum este cazul următoarelor categorii:

2.1. verbe ale memoriei: *meminisse, reminisci, oblivisci, in mentem venire*

Cic. *Fin.* 5.3: *vivorum memini, nec tamen Epicuri licet oblivisci;*

Cic. *Fam.* 7.3.1: *persaepe mihi (...) solet in mentem venire illius temporis;*

Cic. *Tusc.* 3.73: *est enim proprium stultitiae aliorum vitia cernere, oblivisci suorum.*

Observații:

1. A. Ernout și Fr. Thomas[27] semnalează un concurent în Ac1', complement direct. Conform explicațiilor autorilor, genitivul pare să implice ideea unui efort pentru a se aminti sau a nu se uita, iar acuzativul indică ceea ce se amintește în totalitate, fiind mai frecvent pentru lucruri.

De fapt, genitivul indică o reținere parțială, iar acuzativul o reținere integrală:

Pl. *Mil.* 1378: *memini ego officium meum;*

Cic. *Cael.* 50: *obliviscor iam iniurias tuas.*

2. Verbul *meminisse* se construiește și cu Abl3 + *de*, dar cu schimbare la nivel semantic: „a se gândi", „a nu uita":

Pl. *As.* 939: *de palla memento;*

Cic. *Sul.* 43: *aut de rei publicae aut de alicuius periculo meminisse.*

Acest Abl3 se leagă de separativ, indicând punctul de plecare al procesului gândirii și fiind, precum genitivul, partitiv față de Ac1'.

2.2. verbe ale abundenței sau lipsei: *implere, replere, egere, indigere* etc.

Cato *Agr.* 88.1: *amphoram (...) puram impleto aquae purae;*

Caes. *Gal.* 6.11: *ne quis ex plebe (...) auxilii egeret;*

[27] A. Ernout, Fr. Thomas, *op. cit.*, p. 52.

Cic. *Att.* 12.35.1: *indigeo tui consili.*

2.3. verbul *potiri*:

Caes. *Gal.* 1.3: *totius Galliae sese potiri posse sperant.*

Observație: Când Tr este exprimat printr-unul dintre verbele abundenței / lipsei sau prin verbul *potiri*, genitivul este concurat de Abl1' *copiae vel inopiae*:

Caes. *Gal.* 1.2: *totius Galliae imperio potiri.*

2°. Genitivul prețului, *Genetivus pretii* (G1) cu funcție de complement circumstanțial de mod cantitativ se întâlnește pe lângă:

1. *verba iudicandi*: *aestimare, censere, existimare, putare* sau verbele *ducere, esse, facere, fieri, habere* când sunt folosite în accepțiunea de „a aprecia", „a socoti":

   Catul. *Carm.* 23.24-25: *haec tu (...) / noli spernere nec putare parvi;*

   Cic. *Amic.* 59: *tertius vero ille finis deterrumus, ut, quanti quisque se ipse faciat, tanti fiat ab amicis.*

Observație: Ts-ul este exprimat în proza clasică, de regulă, prin adjectiv cantitativ. Sunt atestate însă, încă din perioada preclasică, situații când G1 (care se apropie de un *Genetivus qualitatis*) este exprimat printr-un substantiv ce indică prin sensul său o cantitate, precum *floccus* (floc de lână) sau *naucum* (coajă de nucă).

Pl. *Cur.* 713: *non ego te flocci facio;*

Pl. *Mos.* 1041: *qui homo timidus erit in rebus dubiis, nauci non erit;*

Cic. *Att.* 4.15.4: *totam denique rem publicam flocci non facere.*

2. verbe care prin sensul lor lexical exprimă acțiunea de a vinde, a cumpăra, a închiria: *emere, vendere, conducere, locare*, precum și verbe însemnând „a costa": *stare, constare*:

   Iuv. *S.* 11.16: *magis illa iuvant quae pluris ementur.*

Observație: Genitivul exprimat prin adjectiv cantitativ este folosit pentru indicarea cu aproximație a prețului. Cu caracter supletiv este folosit Abl1' *pretii*:

Plin. *Nat.* 7.110: *viginti talentis unam orationem Isocrates vendidit.*

3. verbul *facere*, mai ales în expresii: *compendi facere* (a economisi), *lucri facere* (a câștiga), *reliqui facere* (a mai lăsa ceva):

   Cic. *Ver.* 2.3.174: *omnem illam ex aerario pecuniam (...) lucri factam videtis.*

Observații:

1. Se ajunge la *G pretii* prin lipsa Tr-ului: G glisează în locul regentului său omis și ajunge să se subordoneze direct verbului; se trece astfel de la structuri de tipul *aliquantum lucri facere* (cf. Pl. *Mos.* 354: *qui facere argenti cupiat aliquantum lucri*; unde *lucri*, genitivul partitiv al lui *aliquantum*, este determinat la rândul său de genitivul explicativ *argenti*) la *lucri facere* (cf. supra Cic. *Ver.* 2.3.174).
2. Textele confirmă proveniența acestui genitiv dintr-un genitiv partitiv.

   Nepos *Att.* 21: *me nihil reliqui fecisse* (cf. și Pl. *Mos.* 354: *aliquantum lucri*)

3°. Genitivul de relație (G1) ce are drept Tr un verb îndeplinește funcția de complement circumstanțial de relație și poate apărea pe lângă:

1. verbe cauzative ale memoriei: *monere, admonere, commonere, commonefacere.* Structura sintactică a determinanților este următoarea: persoana căreia i se aduce aminte stă în Ac1', iar conceptul de care se amintește în G1:

   Cic. *RhetHer.* 4.33: *cum ipse te veteris amicitiae commonefaceret*;

   Sall. *Cat.* 21.4: *admonebat alium egestatis, alium cupiditatis suae*;

   Tac. *Ann.* 1.67: *temporis ac necessitatis monet.*

2. verbe ale afectului: *miseret, paenitet, piget, pudet, taedet*

   Cic. *Phil.* 2.61: *si te municipiorum non pudebat*;

   Cic. *Phil.* 2.76: *si scias quam me pudeat nequitiae tuae, cuius te ipsum non pudet*;

   Cic. *Flac.* 105: *quod si talium civium vos, iudices, taedet, ostendite.*

Observații:

1. Obiectul, domeniul pentru care este valabilă acțiunea desemnată de verbele afectului poate fi atât abstract (*nequitiae*), cât și concret animat (*civium*).

2. Genitivul poate fi înlocuit de infinitiv, atunci când domeniul, conceptul, procesul la care se referă desemnează o acțiune sau rezultatul ei:

   Cic. *Fin.* 2.7: *nec est quod te pudeat sapienti adsentiri*; spre deosebire de construcțiile anterioare, în care verbul era folosit în construcție impersonală, în exemplul din Cicero se întâlnește în construcție personală, *quod* fiind de interpretat, mai degrabă, drept subiect al lui *pudeat*, decât drept acuzativ de relație.

3. Chiar și în latina clasică, dar mai ales în latina postclasică, se poate întâlni genitivul pe lângă forma deponentă a verbelor:

   Sen. *Dial.* 7.24.1: *huius misereor.*

4. În latina târzie, genitivul este concurat de Abl3 + *de* și de D1:

   Itala Matth. 9.27: *miserere nobis* (față de *Vulg. Matth.* 9.27: *miserere nostri*).

3. verbele *angi, fallere*:

   Pl. *Epid.* 239: *nec sermonis fallebar tamen*;

   Cic. *Ver.* 2.2.84: *angebatur animi.*

Observații:

1. Concurentul este Abl1', cf. Cic. *Fam.* 16.14.2: *audio te animo angi.*
2. Din punct de vedere lexical se constată existența unei tautologii, prin *animi / animo* nu se aduce un surplus de informație, ceea ce duce spre o structură internă, spre un complement circumstanțial de relație intern – *figura synonimica.*

4. *verba iudicalia*:

4.1. verbe însemnând „a acuza": *accusare, arguere, insimulare, postulare* etc.;

4.2. verbele *condemnare, damnare*;

4.3. verbele *absolvere, liberare*;

4.4. locuțiuni și expresii: *in ius vocare, in iudicium vocare.*

Genitivul cu funcție de complement circumstanțial de relație cunoaște, pe lângă aceste verbe, două subspecii:

α. *Genetivus criminis* (Ts-ul exprimă vina):

Cic. *Ver.* 2.1.128: *C. Verrem insimulat avaritiae et audaciae*;

Nepos *Milt.* 7: *accusatus ergo est proditionis*;

Nepos *Them.* 10: *proditionis esset damnatus.*

Observaţii:

1. Textele atestă trecerea din domeniul juridic spre cel politic, ceea ce duce la o lărgire a sferei lexicale a Ts-ului:

   Tac. *Ann.* 6.19: *accusati societatis cum Seiano*;

   Tac. *Ann.* 6.47: *defertur impietatis in principem.*

2. Concurentul genitivului este Abl3 + *de*:

   Cic. *Q. fr.* 3.2: *de ambitu postulati sunt omnes qui consulatum petunt.*

3. O explicaţie a folosirii genitivului pentru exprimarea vinei ar putea fi omiterea Tr-ului său *de facto*: din structura iniţială *accusare crimine proditionis*, Abl1' *crimine* ajunge să fie omis datorită tendinţei spre brahilogie, G glisează în locul acestuia şi ajunge să fie determinantul direct al verbului. Explicaţia este sprijinită de atestări precum: Nepos *Alc.* 4: *invidiae crimine accusaretur*, Nepos *Them.* 8: *hoc crimine absens proditionis damnatus est.*

β. *Genetivus poenae* (Ts-ul exprimă pedeapsa capitală; pentru celelalte pedepse se foloseşte Abl1'):

Nepos *Milt.* 7: *causa cognita capitis absolutus pecunia multatus est.* Se poate observa opoziţia *capitis - pecunia*, evidenţiată de caracterul mai abstract al ablativului. Folosirea genitivului ar putea fi explicată prin omiterea unui Tr în Abl1', precum ar putea indica Cic. *Tusc.* 3.62: *capitis percussiones* („loviri ale capului").

Acelaşi genitiv al pedepsei mai este folosit în expresii precum:

Cic. *Ver.* 1.1.38: *minoris HS triciens praetorium hominem honeste non posse damnari*;

Liv. 7.28: *damnatus voti.*

5. verbele *refert* şi *interest* se construiesc cu un G1 restrictiv îndeplinind funcţie de complement indirect. Genitivul indică persoana sau instituţia al cărei interes este vizat şi cunoaşte restricţii lexicale, putând fi exprimat prin substantiv sau pronume, cu excepţia pronumelui personal sau reflexiv.

Cic. *Mur.* 4: *ostendam alio loco quantum salutis communis intersit duos consules in re publica Kalendis Ianuariis esse*;

Cic. *Att.* 8.6.2: *te intellegere scio quanti rei publicae intersit omnes copias in unum locum (...) convenire.*

Observații:

1 În primul exemplu, un concept abstract (*salutis*) este interesat, gradul interesului fiind exprimat prin *quantum* – adverb de mod cantitativ cu formă interogativă, iar subiectul verbului este un Ac + inf. În al doilea exemplu, interesatul este *res publica*, gradul interesului fiind exprimat printr-un genitiv al prețului (*quanti*), iar subiectul verbului este tot un Ac + inf.
2. Folosirea genitivului pentru a exprima persoana, instituția, conceptul interesat nu are o valabilitate totală; dacă acestea se exprimă prin pronume personal sau reflexiv, atunci se folosește Abl1' singular, feminin al pronumelui posesiv: *mea, tua, sua refert / interest*. Explicația acestei întrebuințări este oferită de A. Ernout, Fr. Thomas[28], care consideră că structura *mea refert* a trebuit să fie inițial *mea re fert*: „aceasta merge (*fert*) în acord cu interesul meu" (*re*, fiind un ablativ de conformitate, iar *mea* atributul său adjectival pronominal). În sprijinul anteriorității lui *refert* față de *interest*, în această construcție, autorii precizează că la Plaut și Terentius nu se întâlnește decât *refert*, în timp ce *interest* este preferat de Cicero. La folosirea genitivului s-a ajuns printr-o substituție mecanică, în conformitate cu echivalența recunoscută în alte cazuri între un adjectiv posesiv și genitivul pronumelui personal corespunzător, deoarece sintagma *mea interest* nu era înțeleasă. După cum precizează autorii, *refert alicuius* nu este folosit în perioada clasică și este rar atestat, la Sallustius, Livius și Tacitus.

VI. Genitivul apare în prezența unui verb copulativ sau a unui verb cu semantism lexical redus, îndeplinind funcția de aparent nume predicativ, respectiv Eps. Aceste structuri se pot explica printr-o glisare a genitivului (la bază, determinant al Np sau Eps) în locul adevăratului său Tr, care este omis. Speciile ce pot apărea în această situație sunt diferite:

1°. Genitivul apartenenței (Ts: M: G1, F: Np, pe lângă verb copulativ, respectiv Eps, pe lângă verb cu semantism redus):

---

[28] A. Ernout, Fr. Thomas, *op. cit.*, p. 181.

Caes. *Gal.* 1.45: *neque se iudicare Galliam potius esse Ariovisti quam populi Romani.*

2°. Genitivul posesiv (Ts: M: G1, F: Np, pe lângă verb copulativ, respectiv Eps, pe lângă verb cu semantism redus):

Cic. *Top.* 23: *omnia quae mulieris fuerunt, viri fiunt nomine dotis.* În acest fragment, *mulieris* și *viri* sunt Np pe lângă verbele copulative *fuerunt* și *fiunt*, Tr-ul lor inițial fiind un *bona* (prin subînțelegerea acestuia în text, genitivele devin atribute) care este omis fie din cauza tendinței spre brahilogie, fie considerându-se că este ușor deductibil. Astfel, genitivele, la bază, atribute *in absentia verbi* (*mulieris bona*), devin Np *in praesentia verbi* (*mulieris fuerunt*).

3°. Genitivul autorului (Ts: M: G1, F: Np, pe lângă verb copulativ, respectiv Eps, pe lângă verb cu semantism redus):

Cic. *Fam.* 9.16.4: *hic versus Plauti non est.*

4°. *Genetivus characteristicus* (Ts: M: G1, F: Np, pe lângă verb copulativ, respectiv Eps, pe lângă verb cu semantism redus). Spre deosebire de situațiile anterioare (1°- 3°), unde Tr omis era un substantiv sau substitut de substantiv, în aceste structuri Tr omis este adjectiv, iar funcția inițială a genitivului era cea de complement indirect.

Cic. *Tusc.* 2.43: *virorum esse fortium (...) toleranter dolorem pati*; la bază, Tr-ul genitivului *virorum* este un adjectiv – precum *proprium* (Np pe lângă *esse*) –, dar prin omiterea acestuia genitivul glisează și îi preia funcția.

Observații:

1 În situații concrete, Sb este exprimat prin substantiv sau substitut de substantiv, iar în situații abstracte, Sb este exprimat prin infinitiv.
2. Structurile în care Tr omis este adjectiv sunt mai recente decât cele adnominale.
3. În unele cazuri, la baza situațiilor de *Genetivus characteristicus*, Tr omis ar putea fi și substantiv (*mos, potestas*), dar este mai potrivită subînțelegerea adjectivului *proprium*: cf. Cic. *Phil.* 12.5: *cuiusvis hominis est [potestas] errare; nullius, nisi insipientis, perseverare in errore.* În alte atestări însă Tr subînțeles poate fi numai adjectiv, după cum confirmă prezența lui *tam* în Cic. *Off.* 1.68: *nihil enim est tam [proprium] angusti animi tamque parvi quam amare divitias.*

4. Prin înlocuirea lui *esse* cu *haberi*, genitivul devine *Eps*: *nihil habetur tam angusti animi tamque parvi quam amare divitias.*

5°. Genitivul explicativ (Ts: M: G1, F: Np, pe lângă verb copulativ, respectiv Eps, pe lângă verb cu semantism redus) este exprimat, de regulă, printr-un gerunziu:

Cic. *Fin.* 1.22: *in altera philosophiae parte quae est [pars] quaerendi ac disserendi.*

6°. Genitivul calității (Ts: M: G1, F: Np, pe lângă verb copulativ sau Eps, pe lângă verb cu semantism redus):

Liv. 38.7: *aperiunt rectam in cuniculum viam nec fuit magni operis.*

Varro *R.* 1.13.6: *itaque illorum villae rusticae erant maioris pretii quam urbanae.*

Alte valori ale genitivului

Puține ocurențe atestă folosirea **genitivului exclamativ**, care apare mai ales în prezența unor interjecții sau a unor formule de susținere. Această întrebuințare poate fi explicată fie prin influența limbii grecești, fie poate fi legată de apariția genitivului pe lângă verbe ale afectului, precum *misereor, pudet*[29]:

Pl. *Mos.* 912: *di immortales, mercimoni lepidi*;

Pl. *Truc.* 409: *o mercis malae*;

Prop. *Eleg.* 4.7.21: *foederis heu pacti*;

Lucan 2.45: *o miserae sortis.*

Observație: Se remarcă prezența obligatorie a unui G2, determinant al G1 exclamativ.

Constituit pe model grec și întrebuințat rar este **genitivul absolut**[30], a cărui prezență este atestată începând cu *Bellum Hispaniense*, dar mai ales în traducerile din limba greacă:

B. Hisp. 14.1: ⌈*eius praeteriti temporis*⌉ *Pompeius trans flumen Salsum castellum constituit*;

---

[29] J. B. Hofmann, A. Szantyr, *op. cit.*, p. 85.

[30] cf. J. B. Hofmann, A. Szantyr, *op. cit.*, p. 142.

B. Hisp. 23.5: ⌈*huius concidentis temporis*⌉ *ad viri fortis insignia cum conplures adversariorum concursum facerent, equites nostri (...) adversarios ad vallum agere coeperunt.*

Dativul

Denumirea latină a cazului, *dativus casus*, traducere a sintagmei greceşti *ἡ δοτικὴ πτῶσις*, indică atribuirea drept principală valoare a dativului, dar se cuvine subliniat că această atribuire, ca şi participarea sau interesul (alte valori des reprezentate) nu sunt exprimate de dativ, ci de termenul regent. Astfel, dativul este marca, mijlocul de exprimare pentru a desemna persoana (individ sau colectivitate), mai rar, conceptele, lucrurile sau instituţiile cărora prin Tr li se atribuie ceva sau care sunt avantajate, respectiv dezavantajate prin acţiunea exprimată de Tr. În ceea ce priveşte funcţiile îndeplinite de acest caz se pot remarca în lucrările de specialitate două tendinţe contrare: fie aceea de a considera dativul drept „cazul complementului indirect"[31], fie aceea de a contesta această funcţie[32]. În primul caz, absolutizarea creează unele confuzii, pentru că dativul poate îndeplini şi alte funcţii (precum cea de complement circumstanţial de scop sau de atribut), după cum se va vedea. În cel de-al doilea caz, eliminarea funcţiei de complement indirect duce la imprecizii şi inconsecvenţe, la nedeterminarea conţinutului funcţional al anumitor relaţii, respectiv la considerarea diverselor specii sau valori drept funcţii. Necesitatea unei terminologii clare şi consecvente, precum şi intenţia de a asigura un criteriu unitar în examinarea materialului faptic, justifică menţinerea sintagmei de „complement indirect", dar cu specificarea că aceasta este una (chiar dacă principala) dintre funcţiile care pot fi îndeplinite de dativ.

I. Tr – verb

α. Înainte de a prezenta situaţia verbelor ce pot fi întrebuinţate ca regente ale unor dative se cuvine subliniat indicele de aproximaţie al acestei scurte prezentări, aproximaţie ce decurge din următoarele considerente:

- numărul mare de verbe întâlnite cu dativul;
- unele verbe au regimul în dativ (se pot construi numai cu dativul), în timp ce altele sunt compatibile cu dativul (se pot construi cu dativul sau cu un alt caz);

---

[31] J. Morwood, *A Latin Grammar*, Oxford, 1999, p. X.

[32] D. Sluşanschi, *Sintaxa limbii latine*. Vol. 1. *Sintaxa propoziţiei*[2], Bucureşti, 1994, p. 83 sqq.

- regimul verbelor se schimbă de-a lungul timpului, modul în care se construiește un verb variind diacronic;
- regimul unor verbe diferă în limba latină față de limba română:

A. Verbe tranzitive – construite cu un Ac1' (complement direct) și un D1 (complement indirect):

1. verbe la care regimul din limba latină corespunde cu cel din limba română: *dare, mandare, scribere*: *dare aliquid alicui – a da ceva cuiva*;
2. verbe la care regimul din limba latină nu corespunde cu cel din limba română: *minari, minitari*: *minari alicui bellum – a amenința pe cineva cu războiul*;

B. Verbe intranzitive:

a) Verbe simple sau construite cu prefix opacizat – în general, regimul din limba latină nu corespunde cu cel din limba latină:
   a1) Verbe cu regim unic în dativ: *blandiri, favere, irasci, suscensere, nubere, oboedire, obsequi, obtemperare*: *blandiri alicui – a linguși pe cineva, oboedire alicui – a asculta pe cineva* sau *a da ascultare cuiva*:

   Cic. *Flac.* 92: *cur matri praeterea blanditur (...)*?

   a2) Verbe cu regim dublu: se construiesc cu dativul (în perioada clasică) sau cu Ac1' (în preclasic sau postclasic sau când acuzativul cunoaște restricții lexicale, fiind exprimat prin pronume neutru): *ignoscere, indulgere, nocere, benedicere, maledicere, mederi, parcere, studere, plaudere*: *ignoscere alicui* față de *ignoscere peccatum*, *studere agri culturae* față de *studere hoc*:

   Caes. *Gal.* 6.22: *agri culturae non student.*

b) Verbe formate cu prefixe (provenite din prepoziții) neopacizate: *ad-, ante-, con-, in-, inter-, ob-, post-, prae-, sub-, super-* etc. – în general, regimul din limba latină nu corespunde cu regimul din limba română:
   b1) Prefixul se alipește unui verb intranzitiv:

   Nep. *Vit. Pel.* 4.3: *omnibus praeterea periculis adfuit*;

   Cic. *Inv.* 1.5: *qua re homines bestiis praestent*;

   Cic. *Brut.* 161: *mihi aetate praestabat.*

Observații:

1. D1 este concurat de Ac1':

Nepos *Ep.* 6.1: *qui eloquentia omnes eo praestabat tempore.*

2. Prefixul poate fi reluat ca prepoziție în fața Ts, dar în aceste situații se schimbă atât marca și funcția (M: Ac / Abl + prep., F: c.c. de loc), cât și sensul lexical al verbului: *interesse inter mare et Alpes – a se afla între mare și Alpi* față de *interesse pugnae – a participa la luptă.*
   b2) Prefixul se alipește unui verb tranzitiv:

   Caes. *Civ.* 3.21: *sibi coniunxit*, D1 putând fi concurat, după cum atestă alte exemple din același autor, de prepoziție + Abl3:

   Caes. *Gal.* 7.5: *se cum Arvernis coniungunt.*

β. **Departajarea speciilor**, după cum se va putea constata, se face, în general, pe baze extra-sintactice:

1. Dativul de atribuire (Ts are M: D1, F: c.ind.) indică persoana sau conceptul căruia i se atribuie ceva. În ceea ce privește Tr se poate face următoarea distincție:

1. Verbe la care sensul de atribuire e evident:
   1.1. Accepțiune concretă:

Aspectul afirmativ este reprezentat mai adesea de verbe precum: *dare, donare, mandare, mittere, reddere, tribuere*: Tac. *Ag.* 9.6: *Britanniam ei provinciam dari*;

Aspectul negativ, în cazul căruia non-atribuirea, detragerea este exprimată de verbe precum: *adimere, detrahere, eripere, rapere*: Tac. *Ann.* 3.70: *non enim debere eripi patribus vim statuendi.*

   1.2. Accepțiune mai largă:

Aspectul pozitiv poate fi exprimat prin verbele: *narrare, respondere, scribere*: Cic. *Caec.* 8: *mihi praescribat*, iar cel negativ prin: *negare, recusare*: Cic. *de Orat.* 2.128: *nihil tibi a me postulanti recusabo.*

2. Verbe la care valoarea atribuirii e greu sesizabilă: imperare, iubere, persuadere, suadere: Caes. *Gal.* 1.28: *Allobrogibus imperavit ut iis frumenti copiam facerent.*

2. Dativul de apropiere sau depărtare (**dativul proximității**)(Ts are M: D1, F: c.ind.): ca Tr pentru aspectul pozitiv întâlnim verbe precum: *coniungere, appropinquare, iungere* (verbe mai concrete), *assidere, haerere* (verbe mai abstracte), iar pentru aspectul negativ, verbe precum *abducere, seducere*:

Cic. *Q. Rosc.* 17: *Potest hoc homini huic haerere peccatum?*

Observații:

1. Limitele între dativul atribuirii și cel al proximității, dar și între dativul atribuirii și cel al interesului sunt fluide, deci semnalarea acestor valori diferă între gramatici[33].
2. Diferitele sensuri lexicale ale aceluiași verb au repercusiuni asupra speciei dativului: *auferre alicui aliquid* („a sustrage cuiva ceva", *alicui* fiind D. al atribuirii de aspect negativ), față de *auferre Europam Asiae* („a separa Europa de Asia", unde *Asiae* este D. al depărtării).

3. Dativul avantajului sau al dezavantajului (*Dativus commodi vel incommodi*) (Ts are M: D1, F: c.ind.) indică persoana, instituția, rar conceptul abstract ce este avantajat sau dezavantajat prin acțiunea exprimată de verb.

În ceea ce privește Ts, acesta poate fi atât animat, cât și non-animat:

Sen. *Epist.* 94.54: *nemo errat uni sibi, sed dementiam spargit in proximos*;

Sen. *Epist.* 113.32: *qui virtutem suam publicari vult, non virtuti laborat, sed gloriae.*

În ceea ce privește Tr-ul acesta poate fi:

- orice verb compatibil: Petr. *Sat.* 46.8: *quicquid discis, tibi discis.*
- se construiesc în mod preferențial cu *Dativus commodi* verbe precum: *favere, mederi, prodesse*, iar cu *incommodi* verbele: *nocere, obesse, obstare.*

Observație: Verbul *obstare* se construiește cu un dativ al proximității atunci când are sensul concret spațial de „a sta în fața cuiva", dar cere un dativ *incommodi* atunci când sensul său este de „a se opune".

- alte verbe construite cu acest tip de dativ sunt verbele ascultării și afectului: *oboedire, obtemperare, parere* (aspectul pozitiv), *irasci, suscensere* (aspectul negativ), *benedicere, benefacere, benevelle* (aspectul afirmativ), *maledicere, malefacere, malevelle* (aspectul negativ), precum și verbele *ignoscere, parcere, invidere, nubere.*

---

[33] La A. Ernout, Fr. Thomas. p. 62, atribuirea și *commodi* sunt tratate în același paragraf, iar proximitatea este separată, în timp ce la D. Sluşanschi, p. 84 sqq., atribuirea și proximitatea sunt împreună analizate, iar dativul de interes este separat.

Cic. *Ver.* 2.4.120: *aedificiis omnibus, publicis privatis, sacris profanis, sic pepercit*;

Phaed. *Fab.* 1.1.10: *ante hos sex menses male, ait, dixisti mihi.*

4. Dativul etic (*Dativus ethicus*) indică persoana – locutorul sau interlocutorul sau amândoi – care participă virtual, afectiv la acțiune și nu efectiv (Ts are M: D1, F: c.ind.). Este un derivat al dativului interesului, de care se distinge pe baza unui criteriu afectiv, nu sintactic, și ține de domeniul stilistic. Folosirea acestui tip de dativ are ca scop atragerea atenției, fiind vizat efectul stilistic.

Cic. *Fam.* 9.2.1: *at tibi repente (...) venit ad me Caninius mane*;

Hor. *Ep.* 1.3.15: *quid mihi Celsus agit?*

Tr nu prezintă restricții de ordin lexical, putând fi utilizat orice verb compatibil, dar și interjecții exclamative: Cic. *Clu.* 75: *ecce tibi*, Catul. *Carm.* 61.149: *en tibi.*

Observație: Derivat din dativul etic, dativul reflexiv (un tip endocentric enunțului)[34] este separat de acesta pe baza criteriului morfologic, fiind incluse sub această denumire situațiile în care persoana complementului indirect corespunde cu persoana subiectului. Aparținând limbii vorbite, și acest tip de dativ are un colorit afectiv.

Pl. *Mil.* 5: *ego hanc machaeram mihi consolari volo*;

Ter. *An.* 375: *quid igitur sibi volt pater?*

Cic. *de Orat.* 2.269: *quid tibi vis?*

Cu trecerea timpului, în latina târzie, valoarea afectivă, nuanța de interes exprimată de aceste reflexive în dativ se opacizează, ele ajungând să fie folosite alături de verbe tranzitive sau intranzitive pentru a marca întrebuințarea lor pronominală[35]:

Peregr. Aeth. 4.8: *et sic, quia sera erat, gustavimus nobis*;

Peregr. Aeth. 36.5: *sedete vobis.*

---

[34] cf. D. Sluşanschi, *op. cit.*, p. 87.

[35] A. Ernout, Fr. Thomas, *op. cit.*, p. 214.

5. *Dativus iudicantis*, derivat și el din dativul interesului[36], indică persoana din punctul de vedere al căreia este privit un proces, o calitate, o notă. Reperul fiind câmpul vizual, optica unei persoane, extensia este limitată. Datorită prevalării caracterului restrictiv, *Dativus iudicantis* depășește funcția de complement indirect, Tr are M: D1 și F: complement circumstanțial restrictiv.

Tr poate fi orice verb compatibil, iar Ts poate fi exprimat, după cum atestă exemplele, atât prin a) substantiv, adjectiv substantivat sau pronume, cât și prin b) participiu prezent substantivat, fie al unui verb al deplasării, fie al unui *verbum aestimandi*:

a) Pl. *Trin.* 738-739: *ne istaec pollicitatio / te in crimen populo ponat*;

Pl. *Truc.* 378: *iam lauta es? iam pol mihi quidem atque oculis meis*;

Hor. *Carm.* 1.5.12-13: *miseri, quibus / intemptata nites*;

b) Liv. 26.26.2: *sita Anticyra est in Locride laeva parte sinum Corinthiacum intranti*;

Tac. *Agr.* 11.3: *in universum tamen aestimanti Gallos vicinam insulam occupasse credibile est.*

Observații:

1. Componenta verbală a participiului este relevată prin determinante: complement direct (*sinum*), complement circumstanțial de mod (*in universum*).
2. Această construcție în care dativul este exprimat printr-un participiu prezent se dezvoltă mai ales în perioada imperială.[37]

6. Dativul posesiv (***Dativus possessivus***) este derivat tot din dativul interesului[38], fiind bine atestat încă din perioada preclasică.

Exprimarea posesiei se poate face având în vedere două opoziții:

a. dativ / nominativ: *est patri meo domus* vs. *pater meus domum habet*;
b. dativ / genitiv: *est patri meo domus* vs. *patris mei est domus.*

Se consideră că N ar scoate în evidență posesorul, iar D lucrul posedat[39], în timp ce în cadrul celei de a doua opoziții prin D afirmația este enunțată

[36] A. Ernout, Fr. Thomas, *op. cit.*, p. 72.

[37] A. Ernout, Fr. Thomas, *op. cit.*, p. 72.

[38] A. Ernout, Fr. Thomas, *op. cit.*, p. 73.

[39] D. Slușanschi, *op. cit.*, p. 90.

din punctul de vedere al posesorului, iar prin G afirmația este enunțată din punctul de vedere al obiectului posedat[40]. În sprijinul acestei opinii s-ar putea avea în vedere faptul că dativul se leagă direct de verbul *esse* (exprimând existența), ceea ce scoate în evidență posesorul (*est patri domus*), pe când în cazul genitivului, posesorul depinde de posesie, căreia îi este subordonat la nivel sintactic (*patris domus*).

Ts are ca M: D1 și F: c.ind., iar Tr este cel mai adesea a) verbul *esse*, dar sunt atestate și b) diferite alte verbe.

a) Verbul *esse* construit cu dativul pentru a indica posesia întâlnit încă din preclasic, după cum atestă exemple din Plautus și Terentius:

   Pl. *Am.* 19: *nomen Mercurio est mihi* (unde apar două dative: *mihi* fiind dativul posesiv cu funcție de complement indirect, iar *Mercurio*, care ar trebui să fie în N ca apoziție pe lângă *nomen*, este atras de cazul complementului indirect și plasat la D);

   Pl. *Aul.* 23: *huic filia una est*;

   Ter. *Ph.* 454: *suo' quoique mos*.

b) Diferite verbe, în structuri unde ne-am aștepta mai degrabă la apariția unui G:

   Caes. *Gal.* 1.31: *sese (...) Caesari ad pedes proiecerunt.*

Concurentul este un genitiv, Cic. *Fam.* 4.4.3: *se ad Caesaris pedes abiecisset*; din această cauză, chiar și în cazul folosirii dativului, între *Caesari* și *ad pedes* există în subsidiar o legătură (ideea de posesiune), dar nu există marcă sintactică a acestei relații, care tocmai de aceea nu poate fi considerată o relație sintactică propriu-zisă. De fapt, prin compararea celor două structuri, se poate observa că dativul este mai expresiv și se leagă direct de nucleul verbal, Tr-ul său fiind verbul *proiecerunt*, ceea ce îl apropie ca specie de un dativ al proximității, în timp ce prin genitiv, al cărui Tr este *pedes*, este evidențiată legătura posesivă.

Cf. și Pl. *Rud.* 274: *nunc tibi amplectimur genua*, Pl. *Rud.* 152: *confracta navis in mari est illis*, unde ideea de posesie este, de asemenea, prezentă la nivel logic, dar nu sintactic exprimată. Dativele au drept Tr verbele *amplectimur* și *confracta est* și pot fi interpretate drept dative *commodi*, respectiv *incommodi*.

---

[40] A. Ernout, Fr. Thomas, *op. cit.*, p. 73.

Structurile de tip b), dezvoltări speciale ale *D. commodi*, atestând subordonarea dativelor unor verbe diferite ca sens au fost separate de specialişti sub diferite denumiri: W. Havers[41], de exemplu, introduce sintagma de *Dativus sympatheticus*, în locul celor anterioare de *Dativus energicus* sau *dynamicus*, în timp ce J. B. Hofmann, A. Szantyr[42] propun a se distinge între „sachlich-objektiver Dat. possessivus" (cel cu *esse*) şi „subjektiv-possessiver Dat." (având ca Tr alte verbe).

7. Dativ de agent

Prin denumirea de dativ de agent (***Dativus auctoris***) nu este indicată o specie, ci se are în vedere funcţia de complement de agent îndeplinită de dativ (M: D1) pe lângă un verb la diateza pasivă, care se poate afla:

a) la conjugarea perifrastică atât în întrebuinţare personală (însoţit de un subiect în nominativ), cât şi în întrebuinţare impersonală (fără subiect în nominativ):

Pl. *Am.* 891: *faciundum est mi illud*;

Cic. *Tusc.* 1.9: *moriendum est enim omnibus*;

b) la participiu perfect pasiv – de la conjugarea perifrastică pasivă folosirea dativului se extinde asupra participiilor unor diferite verbe, folosite pentru a arăta o acţiune trecută cu repercusiuni în prezent, ceea ce le apropie de adjective:

Varro *L.* 6.19: *nunc vix nomen notum paucis*;

c) la participiu – devenit componentă morfologică a unei forme verbale compuse pasive; el îşi pierde independenţa sintactică în această situaţie:

Cic. *Ver.* 2.4.91: *mihi res tota provisa atque praecauta est.*

d) la forme sintetice ale diatezei pasive:

Cic. *Tusc.* 5.68: *sumatur enim nobis quidam praestans vir*;

Cic. *Sen.* 38: *semper enim in his studiis laboribusque viventi non intellegitur quando obrepat senectus*;

Verg. *A.* 1.440: *neque cernitur ulli*;

---

[41] Denumirea este discutată de J. B. Hofmann, A. Szantyr, *op. cit.*, p. 95.

[42] J. B. Hofmann, A. Szantyr, *op. cit.*, p. 95.

Ov. *Tr.* 5.10.37: *qui non intellegor ulli.* În timp ce dativele *nobis* și *viventi* din primele două exemple se află într-o situație de interferență între *commodi* – complement indirect și *auctoris* – complement de agent, ultimele două (*ulli*) exprimă în mod univoc complementul de agent.

8. Dativul final (*Dativus finalis*) desemnează conceptul în vederea căruia are loc procesul, acțiunea exprimată de verb. Termenul de *finalis* nu trebuie înțeles întotdeauna în sensul strict de scop (deoarece scopul are un caracter pozitiv din punctul de vedere al locutorului), ci de destinație, finalitate.

Ts are ca marcă D1 și este un substantiv non-animat, de cele mai multe ori abstract, rar concret, preponderent fiind singularul; în limbajul tehnic însă este atestat și pluralul:

Plin. *Nat.* 15.138: *eadem purificationibus adhibetur.*

Se întâlnesc două tipuri de situații:

a) D. final neasociat cu un al doilea dativ, dar și în aceste situații există compatibilitatea cu un dativ al atribuirii sau interesului, care nu este exprimat datorită caracterului său general, emfatic sau tautologic. De cele mai multe ori Tr este un verb însemnând „a da" sau „a primi": *accipere, dare, habere, petere*, dar sunt întâlnite mai rar și alte verbe (precum atestă expresia, *canere receptui* sau Varro *R.* 1.60: *oleas esui optime condi scribit Cato*):

Sall. *Iug.* 85.38: *ea (i.e. virtus) sola neque datur dono neque accipitur.*

b) D. final asociat cu un *Dativus commodi vel incommodi* sau cu un dativ de atribuire, care este exprimat; structură numită în gramatici „dublu dativ".

Tr poate fi exprimat prin:

a) verbul *esse* sau *fieri*, în asociații de tipul: *esse alicui auxilio, calamitati, curae, decori, dedecori, detrimento, dolori, exitio, gaudio, honori, impedimento, laudi, prasidio, usui* etc. Pentru determinarea funcției dativului final este esențial gradul de autonomie lexicală acordat verbului regent (dativele *commodi*, respectiv *incommodi* vor avea întotdeauna funcția de c.ind.):
   - dacă verbele sunt considerate predicative, atunci dativul final va îndeplini funcția de complement circumstanțial de scop când este însoțit de un *Dativus commodi* (precum în ex. *est alicui auxilio*) și funcția de complement indirect când este însoțit de un *Dativus incommodi* (precum în situații de tipul *est alicui calamitati*);

- dacă însă aceleași verbe sunt considerate copulative, atunci dativul final va juca rolul de nume predicativ, indiferent de tipul de dativ care îl însoțește. Pentru acestă interpretare pledează situațiile în care dativul final concurează cu un nominativ (*est exitio* față de Verg. *Ecl.* 3.101: *idem amor exitium pecori pecorisque magistro*) sau, și mai evident, textele în care dativul este coordonat cu un nominativ: Pl. *Poen.* 145: *si tibi lubido est aut voluptati.*

b) verbe însemnând „a atribui", „a considera": *dare, ducere, habere* (în sens figurat), *tribuere, vertere* etc.

Cic. *Div. Caec.* 31: *idne alteri crimini dabis quod eodem tempore (...) tu ipse fecisti?*

Nepos *Timol.* 4.2: *neque hoc illi quisquam tribuebat superbiae.*

c) verbe întrebuințate cu sens propriu: *adhibere, deligere, dare, mittere, relinquere, venire.*

Caes. *Gal.* 2.29: *Atuatuci (...) cum omnibus copiis auxilio Nerviis venirent*;

Caes. *Gal.* 7.60: *quinque cohortes (...) castris praesidio relinquit.*

Rareori dativul final este exprimat printr-un substantiv concret, precum în Caes. *Gal.* 2.29: *hunc sibi domicilio locum delegerunt.*

Dativul final aparține limbii cotidiene și limbajului specific anumitor domenii (militar, agricol, tehnic, medical), de aceea în perioada preclasică el nu apare la Ennius în „Anale" și este relativ rar în fragmentele din tragedii[43], fiind atestat în schimb în comediile lui Plautus.

În ceea ce privește funcția dativului final, dacă verbele de tip b) sau c) sunt considerate având autonomie completă, el va îndeplini funcția de complement circumstanțial de scop (când este însoțit de *D. commodi*), respectiv cea de complement indirect (când este însoțit de *D. incommodi*), dacă însă verbele sunt privite ca având autonomie lexicală limitată, atunci dativul final va juca rolul unui Eps ce se referă la complementul indirect.

9. Dativul de direcție arată, după cum indică și denumirea sa, punctul terminus, direcția, destinația. Dacă marca sa rămâne neschimbată (D1), funcția variază însă în dependență de sensul Ts-ului:

a) când dativul este exprimat printr-un substantiv având un sens spațial vag, funcția sa va fi cea de c.ind.:

[43] J. B. Hofmann, A. Szantyr, *op. cit.*, p. 98.

Pl. *Capt.* 692: *te morti misero*;

Catul. *Carm.* 64.111: *iactantem cornua ventis.*

b) când dativul este exprimat printr-un substantiv cu sens spațial determinat, funcția sa va fi cea de complement circumstanțial de loc:

Verg. *A.* 5.451: *it clamor caelo*;

Ov. *Met.* 4.91-92: *lux (...) / praecipitatur aquis.* Apariția acestui dativ la poeți poate fi explicată fie prin considerente de ordin metric, fie din considerente de ordin stilistic, dativul fiind simțit mai expresiv decât concurentul său, Ac3 însoțit de *ad.*

II. Tr – adjectiv la diferite grade de comparație:

a. Tr – adjectiv la gradul pozitiv:

1. Dativul de atribuire (Ts are M: D1, F: c.ind.) este atestat având ca Tr adjectivul *sacer*, cu sensul de „consacrat":

Tac. *Ann.* 2.12: *in silvam Herculi sacram.*

2. Dativul de apropiere sau depărtare (Ts are M: D1, F: c.ind.) se întâlnește pe lângă următoarele tipuri de adjective: α. *propinquus*, β. *vicinus, finitimus* (în sens concret), γ. *congruens, conveniens* (în sens figurat), δ. *similis / dissimilis*, ε. *par / impar, dispar*, ζ. *communis*, η. *proprius*, θ. *particeps*:

Cic. *de Orat.* 3.222: *quo magis menti congruens esse debet*;

Cic. *Sen.* 80: *iam vero videtis nihil esse morti tam simile quam somnum*;

Ter. *An.* 716: *nilne esse proprium quoiquam!*

Sen. *Her. F.* 369: *particeps regno.*

Observație: Prin analogie cu situațiile δ – θ, apare, incidental, genitivul drept concurent și în situațiile α – γ, fie în cazul unui fenomen de completare (fiecare dintre cazuri specializându-se pentru un anumit tip de Ts), fie că cele două cazuri sunt sinonime sintactice, dublete.

3. Dativul avantajului sau al dezavantajului (Ts are M: D1, F: c.ind.) este atestat pe lângă adjective precum: α. *amicus / inimicus, hostis, infestus*, β.

amoenus, suavis, acceptus / invisus, odiosus, γ. *carus,* δ. *fidus / infidus,* ε. *gratus / ingratus,* ζ. *opportunus / inoportunus,* η. *commodus / incommodus, propitius / adversarius, contrarius, perniciosus,* θ. *utilis / inutilis*:

Cic. *Ver.* 2.2.16: *non minus hoc gratum me nostris civibus intellego fecisse*;

Cic. *Ver.* 2.5.37: *ita mihi omnis deos propitios velim.*

Observație: În cazul adjectivelor *utilis / inutilis* ne găsim la limita între dativul interesului și cel final: când Ts este concret, animat sau non-animat, specia este *commodi* (*utile homini / utile scholae*), însă când Ts este abstract, atunci dativul este unul final (*utile satui*), fiind concurat de Ac3 + *ad*.

4. *Dativus iudicantis* (Ts are M: D1, F: complement circumstanțial restrictiv) este, de asemenea, atestat pe lângă un adjectiv, precum în Caes. *Civ.* 3.80: *Caesar Gomphos pervenit, quod est oppidum primum Thessaliae venientibus ab Epiro*, unde Tr pentru dativul *venientibus* trebuie să fie considerat adjectivul *primum*.

5. Dativul final (Ts are M: D1, F: complement circumstanțial de scop) apare pe lângă adjective precum: *accommodatus, accommodus, aptus, idoneus*, interferând uneori cu *Dativus commodi*, în dependență de caracterului Ts-ului:

aptus labori (Ts – substantiv abstract, *Dativus finalis*) față de *indoneus castris* (Ts – substantiv concret, *Dativus commodi*).

b. Tr – adjectiv cu formă de pozitiv, dar cu sens comparativ precum: *princeps* sau *secundus*:

Ov. *Am.* 1.8.25: *nulli tua forma secunda est.*

c. Tr – adjectiv la comparativ sau superlativ: în cazul temelor defective de pozitiv: *propior, propius, proximus* (sens concret) sau *inferior, superior, maior, minor*, unde apare ca substitut al Abl. îndeplinind funcția de complement al comparativului:

Sall. *Hist.* frg.1.2.37: *nulla arte cuiquam inferior.*

Privit diacronic, în latina târzie numărul adjectivelor la comparativ cu determinant în dativ sporește:

Vitae patr. 5.1.8: *esto subditus et humilior omni creaturae.*

În ceea ce privește specia și funcția D1 în situațiile de tip b) și c) ea diferă de la un adjectiv la altul: funcția de complement al comparativului pare cea mai potrivită când D concurează Abl comparativului, iar în celelalte situații cea de complement indirect, specia interferând între un dativ *iudicantis* sau al proximității (evidentă în cazul adjectivului cu sens concret *propior*).

III. Tr – adverb

1. Dativul de apropiere sau depărtare (Ts are M: D1, F: c.ind.) întâlnit când:

a. Tr este exprimat prin adverb la pozitiv, comparativ sau superlativ, cu sens propriu: *obviam, propius, proxime*, pe lângă verbul copulativ *esse* sau pe lângă verbe predicative atât ale stării, cât și ale deplasării: *ire, proficisci, abire*:

Caes. *Gal.* 7.12: *obviam Caesari proficiscitur.*

b. Tr este exprimat prin adverb având sens abstract: *congruenter, convenienter* sau folosite cu sens figurat: *pariter, iuxta*:

Cic. *Fin.* 3.26: *congruenter naturae convenienterque vivere* (concurentul dativului în această situație fiind Abl3 + *cum*);

Liv. 24.19.6: *Fabius omittendam rem parvam ac iuxta magnis [rebus] difficilem.*

2. Dativul avantajului sau al dezavantajului (*Dativus commodi*) este atestat și el, prin extindere, având ca Tr adverb (Ts are M: D1, F: c.ind.):

Petr. *Sat.* 50.1: *Gaio feliciter.*

IV. Tr – interjecție

Exemplele atestă utilizarea **dativului *commodi vel incommodi*** pe lângă interjecții de tipul: *ei, em, vae*. Marca Ts-ului va fi tot D1, iar funcția cea de c.ind., exemple fiind documentate încă din literatura preclasică, mai ales la Plautus:

Pl. *Aul.* 796: *ei mihi*;

Pl. *Capt.* 373: *em tibi hominem*;

Ter. *Hau.* 917: *vae misero mihi*;

Liv. 5.48.9: *vae victis.*

Observație: Spre deosebire de nominativul și acuzativul exclamativ, în cazul dativului, interjecția se constituie în termen regent.

V. Tr – substantiv

1. **Dativul de atribuire** (Ts are M: D1, F: atribut):

   Cic. *Phil.* 1.36: *Pompei statuae plausus infiniti.*

2. **Dativul avantajului sau al dezavantajului** (Ts are M: D1, F: atribut):

   Cato *Agr.Summ.* 79: *bubus medicamentum*;

   Cato *Agr.* 5.8: *pabulum ovibus*;

   Cic. *Leg.* 1.42: *obtemperatio scriptis legibus.*

   Sall. *Cat.* 32.1: *insidiae consuli*, unde Ts este concret animat, iar Tr este abstract.

3. **Dativul posesiv** (Ts: M: D1, F: atribut), atestat mai ales pe lângă un Tr exprimat prin substantiv verbal (*custos, amator, auxiliator*), interferează cu dativul *commodi vel incommodi*:

   Pl. *Mil.* 271: *Philocomasio custos*;

   Pl. *Mil.* 1431: *Philocomasio amator*;

   Tac. *Ann.* 6.37: *Tiberio (...) haud inglorius auxiliator*, unde devine evidentă interferența între dativul posesiv și cel *commodi.*

4. **Dativul final** (Ts are M: D1, F: atribut):

   Cato *Agr.* 5.3: *satui semen*;

   Cic. *Phil.* 13.15: *receptui signum*;

   Tac. *Ann.* 3.14: *custos saluti*, unde dativul final interferează cu cel posesiv.

Observație: Numeroasele interferențe între diversele valori ale dativului și caracterul subiectiv al separării lor pot explica deosebirile întâlnite în lucrările de specialitate în determinarea speciilor și, mai ales, în gruparea termenilor regenți.

Acuzativul

Denumirea latină a cazului, *accusativus casus*, se datorează unei traduceri eronate a sintagmei greceşti *ἡ αἰτιατικὴ πτῶσις*, adjectivul *αἰτιατικός* fiind legat de verbul *αἰτιᾶσθαι* (a acuza), în loc să fie apropiat de substantivul *αἰτία* (cauză). Acuzativul denumind ceea ce sau cel ce este cauzat, denumirea de *causativus casus* (Priscian, *K.G.L.* II, 185,25) ar fi fost mai potrivită.[44]

Privitor la evoluţia cazului, în Hofmann-Szantyr se arată că în acuzativul indo-european s-au contopit probabil două cazuri (cazul obiectului direct şi „Lativul" local), fără a se putea stabili sensul gramatical iniţial. Autorii propun, în consecinţă, separarea între acuzativul local indicând direcţia şi acuzativul gramatical al obiectului.[45]

Frecvenţa ocurenţelor este mai mare pentru situaţia de obiect, termen care sugerează opoziţia subiect – obiect, valabilă în general pentru cazurile în care Tr (determinantul) este un verb la diateza activă. La diateza pasivă, obiectul devine subiect, iar subiectul devine complement de agent. Obiectul desemnează aria asupra căreia se exercită o acţiune, iar această exercitare poate fi focalizată sau nu: când acţiunea este focalizată, acuzativul este complement direct, iar când este nefocalizată, acuzativul este complement indirect. Deşi termenul de „complement direct" este contestat de unii specialişti[46], el va fi păstrat şi folosit în cadrul acestei prezentări, fiind mai operant în analiză şi mai concis decât sintagma „acuzativ – complement de obiect" (unde este implicată şi marca) sau cea de „complement de obiect al persoanei" (care presupune şi pandantul „complement de obiect al lucrului").

Având în vedere bogăţia şi varietatea valorilor sintactice ale acuzativului, s-a considerat oportun a li se acorda prioritate acestora. În cadrul fiecărei valori se vor indica termenii regenţi, deoarece, pe de o parte, se câştigă astfel în consecvenţă, iar, pe de altă parte, se poate urmări mai clar relaţia ce se instituie între Tr – Ts şi funcţia sintactică realizată de acuzativ. Privitor la marca (forma) acuzativului se va face distincţia între Ac1' (sintetic, fără prepoziţie, generator de funcţie), Ac1" (mixt, construit cu prepoziţie ce guvernează două cazuri, Ac sau Abl), Ac3 (analitic, construit cu prepoziţie ce guvernează întotdeauna un Ac). Ac 2 (acord total), respectiv Ac2' (variaţie concomitentă) au fost deja discutate la acord şi de aceea nu vor fi decât tangenţial amintite în această parte.

---

[44] A. Ernout, Fr. Thomas, *op. cit.*, p. 17 sq.

[45] J. B. Hofmann, A. Szantyr, *op. cit.*, p. 30.

[46] cf. D. Sluşanschi, *op. cit.*, p. 43.

1. Acuzativul obiectiv

1.1. Obiectiv direct

I. Tr – verb

Cu privire la clasificarea verbelor în tranzitive şi intranzitive, caracterul relativ al separării este evident dacă se iau în considerare următoarele:

a) acelaşi verb poate fi folosit fie fără (întrebuinţare absolută), fie însoţit de un Ac / complement direct, ceea ce aduce schimbări lexicale;
b) există verbe cu regim dublu, la care Ac este concurat de un Abl sau D;
c) din punct de vedere diacronic se constată treceri de la o categorie la alta, fiind atestată o sporire a tranzitivităţii în latina târzie;
d) sunt atestate diferenţe în regimul verbelor de la o limbă la alta.

În ceea ce priveşte verbele construite cu acuzativul în latină şi regimul acestora în limba română pot fi distinse:

A. Verbe simple sau derivate cu prefixe opacizate:

1. Verbe al căror regim în limba latină nu corespunde cu cel din limba română:
   1.1. Verbe unipersonale sau în întrebuinţare impersonală:
      1.1.1. *decet, dedecet*: Ov. *Ars* 3.502: *candida pax homines, trux decet ira feras.*

Observaţii:

1. Aceste verbe pot apărea şi în structuri personale, la persoana a III-a plural: Hor. *Ep.* 1.7.44: *parvum parva decent.*
2. Prin analogie cu *licet*, construit cu D1, apare şi *decet* însoţit de dativ, dar în afara prozei clasice, la Plaut sau la Seneca.

   Pl. *Am.* 820: *istuc facinus (...) nostro generi non decet*;

   Sen. *Her. O.* 869: *huic decet ferro immori.*

      1.1.2. *fugit*: Cic. *Att.* 7.18.3: *de Dionysio fugit me ad te antea scribere.*
      1.1.3. verbele afectului: *miseret, paenitet, piget, pudet, taedet*: persoana care are sentimentul stă în Ac1', iar mobilul, cauza ce provoacă sentimentul în G1:

   Cic. *Ver.* 2.1.77: *neque me tui neque tuorum liberorum (...) misereri potest*;

Cic. *Fam.* 4.4.2: *tui consili paenitet te.*

Observaţii:

1. Referitor la acest acuzativ, A. Ernout şi Fr. Thomas consideră: „avec la valeur première de l'accusatif comme détermination, ces locutions signifiaient: «il y a en ce qui me concerne (*me*) pitié, repentir, mécontement, honte, dégoût»".[47]
2. Se constată inadvertenţe între gramatici: dacă A. Ernout şi Fr. Thomas sunt de părere că acest acuzativ provine din cel de relaţie, D. Sluşanschi consideră funcţia de obiect a acuzativului cea primară[48].

1.2. Verbe pluripersonale:

1.2.1. *fugere, effugere*:

Caes. *Civ.* 1.19: *concilia conventusque hominum fugeret*;

Cic. *S. Rosc.* 85: *hunc quaesitorem ac iudicem fugiebant.*

Observaţie: Concurenţii sunt Abl 3 + *a(b), e(x)* sau *de*, cu rol de complement circumstanţial de loc, dar schimbarea mărcii aduce şi modificări ale sensului: *fugio hostes* (fug de duşmani) vs. *fugio ex hostibus* (fug de la duşmani).

1.2.2. Verbe ce se referă la simţuri: *olere, sapere, sitire*:

Cic. *Phil.* 5.20: *sanguinem nostrum sitiebat*;

Cic. *Brut.* 82: *exiliores orationes sunt et redolentes magis antiquitatem.*

Observaţii:

1. Acl' este atestat pe lângă acest tip de verbe încă din perioada preclasică: Pl. *Ps.* 737-738: *ecquid sapit? / hircum ab alis.*
2. A. Ernout şi Fr. Thomas consideră aceste acuzative, drept complemente interne.[49] Următoarele considerente îndreptăţesc însă considerarea acuzativelor drept complemente directe externe: *2.1.* deşi Ts-ul cunoaşte anumite restricţii, o gamă largă de substantive este atestată pe lângă aceste verbe, *2.2.* complementul intern trebuie să fie însoţit de un determinant, ceea ce nu se întâmplă în aceste structuri.
3. Acl' este concurat sporadic de G1 sau de Abl1':

---

[47] A. Ernout, Fr. Thomas, *op. cit.*, p. 19.

[48] D. Sluşanschi, *op. cit.*, p. 46.

[49] A. Ernout, Fr. Thomas, *op. cit.*, p. 26.

Cic. *de Orat.* 3.75: *paulum sitiens istarum artium*;

Ov. *Met.* 5.405: *olentia sulphure.*

1.2.3. *deridere*: *Rhet. Her.* 4.2: *nos amare alios contemnere et deridere videamur.*

2. Verbe al căror regim în limba latină corespunde parțial (la sensul de bază) cu cel din limba română:

2.1. *iuvare, adiuvare*: Cic. *Tusc.* 2.11: *fortis enim non modo fortuna adiuvat.*

2.2. *sequi* și derivatele lui, precum *consequi, subsequi*, cu excepția lui *obsequi*, care se construiește cu dativul:

Cic. *Tusc.* 1.109: *virtutem tamquam umbra sequitur*;

Caes. *Gal.* 1.4: *damnatum poenam sequi oportebat.*

2.3. *curare*: Apul. *Met.* 6.16: *dum filium curat aegrotum.*

3. Verbe al căror regim în limba română diferă de cel din limba latină în dependență de sens și de corespondentul ales pentru a traduce verbul:

3.1. *monere* și derivatele lui; verbul *admonere*, de exemplu, poate fi tradus în limba română atât prin „a aminti" (însoțit de dativ), cât și prin „a avertiza, a preveni" (construit în română cu acuzativul):

Sall. *Cat.* 21.4: *admonebat alium egestatis, alium cupiditatis suae*;

Liv. 35.32.6: *qui admonerent Romanae societatis Aetolos.*

3.2. *deficere*, însemnând „a lipsi", construit cu dativul, dar și „a părăsi", construit cu acuzativul, deci corespondența este parțială:

Cic. *Fam.* 4.6.1: *ea me solacia deficiunt* („îmi lipsesc aceste consolări");

Caes. *Ver.* 2.5.158: *tametsi dolor me non deficit* („deși nu mă părăsește durerea").

Observație: Ac1' *se extinde* pe bază de analogie și asupra unor verbe construite, de obicei, cu D1 *commodi vel incommodi*:

3.3. *mederi*, al cărui corespondent în română este „a vindeca" (construit cu acuzativul), dar și „a veni în ajutor" (construit cu dativul):

Ter. *Ph.* 821-822: *cupiditates / quas (...) paullo mederi possis.*

3.4. *nocere*: „ a vătăma (pe cineva)", „a face rău (cuiva)":

Vulg. Luca 4.35: *nihilque illum nocuit.*

4. Verbe cu regim dublu sau triplu, verbe ce se construiesc în limba latină atât cu Ac1', cât și cu Abl1', Ac1" sau Abl3:
   4.1. Fără schimbări la nivel lexical:
      4.1.1. verbe însemnând „a (se) plânge", „a suferi", „a (se) îngrozi": *dolere, flere, gemere, horrere, lamentari, queri, reformidare,* atestate și cu Abl1', Abl3 + *de, e(x).*

Tac. *Ann.* 6.10: *necataque est anus Vitia (...) quod filii necem flevisset*;

Cic. *Ver.* 2.1.76: *flebat uterque non de suo supplicio.*

      4.1.2. verbul *mirari* („a se mira", „a admira"), atestat atât cu Ac1', cât și cu G1 (Verg. *A.* 11.126: *iustitiaene prius mirer, belline laborum*) sau Abl3 + *de*:

Cic. *Arch.* 17: *tamen ea mirari deberemus*;

Cic. *Ver.* 2.1.6: *de impudentia singulari (...) sunt qui mirentur.*

      4.1.3. verbul *indignari* („a se revolta", „a se înfuria"), întâlnit atât cu Ac1', cât și cu Abl3 + *de.*
      4.1.4. verbul *desperare* („a-și pierde speranța", „a fi disperat"), construit cu Ac1', D1 sau Abl3 + *de*:

Cic. *Fam.* 7.3.2: *desperans victoriam*;

Cic. *Red. Sen.* 34: *suis desperare*;

Cic. *Ver.* 2.1.22: *cum de toto ordine desperarit.*

      4.1.5. verbul *gaudere* („a se bucura", „a fi bucuros"), construit cu Ac1', Abl1' sau, rareori, Abl3 + *de*:

Pl. *Mos.* 306: *haec qui gaudent*;

Cic. *Ver.* 2.4.73: *domesticis (...) exemplis gaudeatis*;

Plin. *Pan.* 59: *quousque absentes de absente gaudebimus?*

Observație: Concurenții Ac1' pot fi interpretați fie drept îndeplinind funcția de c.ind. (D1, Abl1') sau c.c. de relație, având unele tangențe cu c.c. de cauză (Abl3 + *de*). În ceea ce privește preferința pentru unul dintre cazuri, putem presupune că inițial a putut să existe o diferență la nivel informațional, în

sensul în care acuzativul se extinde pe o arie mai largă decât cazurile concurente.

4.2. Cu schimbări:

– la nivel sintactic:

4.2.1. verbul *timere* se poate construi în latină atât cu Ac1' („a se teme de"), cât şi cu D1 sau Abl 3 + *de* („a se teme pentru"):

Verg. *A.* 2.49: *timeo Danaos*;

Caes. *Civ.* 3.29: *Otacilius sibi timens*;

Cic. *Att.* 7.6.2: *de republica valde timeo.*

4.2.2. verbul *meminisse* („a-şi aminti", „a se gândi la") se poate construi în latină atât cu G1 (se vizează o parte), cât şi cu Ac1' (se vizează întregul, amintirea este integrală):

Cic. *Red. Sen.* 23: *iniurias meminisse*;

Verg. *A.* 11. 280: *nec veterum memini laetorve malorum.*

– la nivel lexical:

4.2.3. verbul *cavere* se poate construi în latină cu Ac1' („a se feri", „a se păzi de") sau cu D1 („a se îngriji de", „a avea grijă de"):

Cave canem!

Cic. *Agr.* 2.58: *regi amico cavet.*

4.2.4. verbul *ridere* se poate întâlni în latină construit atât cu Ac1' („a râde"), cât şi cu D1 („a surâde"):

Cic. *Quinct.* 55: *ridet scilicet nostram amentiam*;

Lucr. 1.8: *tibi rident aequora ponti.*

4.2.5. verbele *consulere, consultare* sunt atestate atât cu Ac1' („a cere sfatul", „a consulta"), cât şi cu D1 („a avea grijă", „ a se îngriji"):

Cic. *Cat.* 1.13: *si me consulis*;

Cic. *Agr.* 2.22: *si populo consulis.*

4.2.6. verbul *moderari* se poate întâlni atât cu Ac1' („a conduce", „a mânui"), cât și cu D1 („a-și înfrâna"):

Ov. *Met.* 6.223: *auroque graves moderantur habenas*;

Hor. *Ep.* 1.2.59: *qui non moderabitur irae.*

4.2.7. verbul *aemulari* este atestat atât cu Ac1' („a căuta să egaleze", „a rivaliza"), cât și cu D1 („a fi gelos"):

Hor. *Carm.* 4.2.1: *Pindarum quisquis studet aemulari*;

Cic. *Tusc.* 1.44: *quod iis aemulemur.*

B. Verbe derivate cu prefixe al căror sens nu este opacizat; apar mai adesea prefixe provenite din prepoziții construite cu acuzativul, dar sunt atestate și prefixe provenite din prepoziții ce reclamă ablativul.

1. Verbe derivate cu prefixe provenite din prepoziții care cer Ac: *ad-, ante-, circum-, in-, ob-, per-, praeter-, super-, subter-, trans-*. Verbele deplasării (intranzitive) devin tranzitive prin prefixarea lor:

Caes. *Gal.* 6.9: *Caesar (...) Rhenum transire constituit*;

Cic. *Mur.* 26: *sapiens ille qui inire viam doceret.*

Ts-ul este de cele mai multe ori exprimat prin substantiv propriu denumire geografică sau concept geografic, mai rar prin substantiv concret animat sau substantiv abstract:

Cic. *Balb.* 16: *cuius res gestae omnis gentis (...) peragrassent*;

Sal. *Cat.* 1.1: *ne vitam silentio transeant veluti pecora.*

Observații:

1. Structuri precum *inire viam, peragrare urbem, obire mortem* au ajuns aproape niște formule.
2. Repetarea prepoziției este posibilă, dar tautologică:

Cic. *Ver.* 2.5.117: *adire ad filios.*

2. Verbe derivate cu prefixe provenite din prepoziții care cer Abl: *con-, ex-, prae-*. Această extindere a prefixelor este explicată de Hofmann și Szantyr[50] prin opacizarea prefixului și analogie: *limen exire* (atestat deja de la Ter. *Hec.* 378) ar avea la bază *limen relinquere.*

[50] J. B. Hofmann, A. Szantyr, *op. cit.*, p. 33.

A. Ernout și Fr. Thomas[51] lărgesc explicația, indicând două căi ale tranzitivizării: o cale directă: a derivării cu prepoziții construite cu Ac (*adire aliquem = ire ad aliquem*) și o cale indirectă: în verbul nou format, pe lângă ideea de mișcare, există și ideea de a face (*agere, facere aliquid*). Prin aceasta, tranzitivizarea se extinde și la verbele derivate cu prefixe provenite din prepoziții care cer Abl: *egredi munitiones, exire limen.*

Prin analogie, Ac1' apare și pe lângă verbe ale stării prefixate, precum *prae-stare*, construit în mod obișnuit cu D1:

Nepos *Ep.* 6: *qui eloquentia omnes eo praestabat tempore.*

Între verbele care au regimul în acuzativ (Ac1') pot fi distinse:

1. verbe monotranzitive – de tipul celor prezentate anterior, care sunt caracterizate printr-o singură valență acuzativală;
2. verbe bitranzitive – cu două valențe acuzativale.

Ts-ul având **M: Ac1' și F: complement direct**, poate fi analizat în dependență de trei criterii diferite:

a. Criteriul morfologic – se are în vedere clasa de cuvinte căreia îi aparține Ts.
b. Criteriul sintactic – se are în vedere situarea acuzativului în cadrul structurii enunțului: b.1. Ac simplu: un singur Ac1' necircumstanțial, b.2. Ac dublu: două Ac1' necircumstanțiale.
c. Criteriul lexical sau semantic – se are în vedere informația oferită de acuzativul cu funcție de complement direct: c.1. complementul direct intern nu aduce un plus de informație sau aduce un plus de informație insuficientă, c.2. complementul direct extern oferă suficientă informație.

a. Luându-se în considerare criteriul morfologic, se constată că acuzativul este exprimat îndeosebi prin:
   - substantiv: Verg. *A.* 1.1: *arma virumque cano*;
   - adjectiv substantivat: Cic. *Cat.* 1.10: *educ tecum etiam omnes tuos*;
   - pronume: Cic. *Ver.* 2.1.114: *si habes qui te audiat.*

Observație: Acuzativul complement direct, exprimat prin pronume reflexiv, devine concurent al diatezei medii sintetice: Plin. *Nat.* 36.35: *Venerem lavantem sese.* Drept motive ale acestei concurențe pot fi amintite:

- ambiguitatea diatezei medii, care are aceeași formă ca diateza pasivă (o sintagmă precum, Caes. *Gal.* 4.1: *laventur in fluminibus*, poate fi înțeleasă

[51] A. Ernout, Fr. Thomas, *op. cit.*, p. 21.

și drept „sunt spălate / sunt spălați în fluvii" și drept „se spală în fluvii"; cea de-a doua variantă este cea corectă, după cum se poate deduce din context);
- statutul hibrid al verbelor deponente, cu formă pasivă și înțeles activ;
- avantajul pe care îl prezintă folosirea pronumelui reflexiv, care se constituie în oponent clar atât față de diateza activă, cât și față de cea pasivă.

Uneori, prezența pronumelui reflexiv, devenit nesubstituibil, produce schimbări de ordin lexical: *recipere* („a aduce înapoi", „a primi") vs. *se recipere* („a se retrage").

b. Pe baza criteriului sintactic se pot distinge:

b.1. acuzativul simplu (majoritatea ocurențelor), al cărui Tr este un verb monotranzitiv;

b.2. acuzativul dublu, întâlnit pe lângă un Tr verb bitranzitiv, dar și monotranzitiv. De fapt, denumirea de „dublu acuzativ" folosită în gramatici[52] este insuficient precizată, Ac1' / complement direct putând fi însoțit de un Ac3 / complement circumstanțial. Ar fi mai corect a se face precizarea: „două acuzative necircumstanțiale pe lângă același verb":

b.2.1. Tr - verb bitranzitiv

Ts: M: Ac1' + Ac1'; F: c.d. + c.d. (ambele externe)

Unul dintre complementele directe este exprimat prin substantiv animat, iar cel de-al doilea prin substantiv non-animat. Din punctul de vedere al posibilităților de exprimare a Ts-ului non-animat se întâlnesc două tipuri de situații: cu semantism integral (Ts-ul nu cunoaște restricții), cu semantism restrâns (Ts-ul cunoaște restricții, putând fi exprimat numai prin pronume neutru sau adjectiv cantitativ neutru - caz 1):

α. verbe însemnând „a învăța" (pe cineva): *docere, edocere*. În latina târzie sunt atestate prin analogie și verbele: *erudire, instruere, instituere*.

Cic. *Leg.* 1.58: *haec enim una nos cum ceteras res omnes, tum, quod est difficillimum, docuit*;

Cic. *de Orat.* 2.216: *eam tu potissimum nos docere*;

Nepos *Pr.* 1: *quis musicam docuerit Epaminondam*.

Observații:

[52] cf. A. Ernout, Fr. Thomas, *op. cit.*, p. 35: „double accusatif".

1. Verbul *docere* cu sensul de *certiorem facere* se construiește cu Abl3 + *de*, *docere de aliqua re*:

   Caes. *Gal.* 7.10: *praemittit ad Boios qui de suo adventu doceant.*

2. Fenomenul dublei tranzitivități poate fi explicat printr-o glisare: structura inițială *ego te doceo*, (scil.) *haec*, constituită din două propoziții cu predicat exprimat prin verb monotranzitiv, ajunge *ego haec te doceo*, o singură propoziție cu verb bitranzitiv.[53]

β. verbe însemnând „a cere": *flagitare, (ex)poscere, petere, postulari, praecari*:

Caes. *Gal.* 1.16: *interim cotidie Caesar Haeduos frumentum (...) flagitare*;

Cic. *Dom.* 14: *me frumentum flagitabat.*

Observație: Concurentul este o structură în care Ac1' non-animat este însoțit de un Abl3 + *a(b)*: Cic. *Ver.* 2.1.94: *abs te officia tutelae sodalitatis familiaritatisque flagitet.*

γ. verbul *celare* („a ascunde"; rar atestat):

Cic. Fam. 2.16.3: *non enim te celavi sermonem T. Ampi.*

δ. verbele *rogare, interrogare* („a cere", „a ruga", „a întreba"):

Cic. *Fam.* 13.27.3: *illud te rogo.*

Observații:

1. Verbul *rogare* este atestat mai ales cu Ts non-animat exprimat prin pronume neutru sau adjectiv cantitativ neutru substantivat (caz 1); rar, Ts non-animat poate fi exprimat prin substantiv, precum în formula: *aliquem rogare sententiam* („a cere părerea cuiva", de obicei a unui senator sau magistrat).

   Cic. *Pis.* 11: *quem in senatu sententiam rogabas*;

   Tac. *Ann.* 3.68: *tum L. Pisonem sententiam rogat.*

2. În Hofmann, Szantyr[54] situațiile cu semantism redus sunt considerate drept punct de plecare spre semantism complet: *hoc* > *hanc rem*.

---

[53] J. B. Hofmann, A. Szantyr, *op. cit.*, p. 43.

[54] J. B. Hofmann, A. Szantyr, *op. cit.*, p. 43.

ε. verbe la care bitranzitivitatea se datorează prefixării: prin derivarea cu *circum-*, *trans-* verbele tranzitive (verbe cauzative al deplasării) devin bitranzitive: *circumducere* („a conduce în jur ocolind", „a duce ceva împrejur"), *circumvehi* („a face un ocol de jur împrejur"), *traducere* („a duce, a trece dintr-un loc în altul"), *traicere* („a arunca peste", „a trece ceva undeva", „a muta", „a transporta"), *transportare* („a transporta", „a trece dincolo").

Ts: M: Ac1' + Ac1''; F: c.d. animat + c.d. non-animat, exprimat prin nume de locuri, concepte geografice.

Caes. *Gal.* 2.5: *flumen Axonam (...) exercitum traducere maturavit*;

Caes. *Gal.* 4.16: *exercitum modo Rhenum transportaret.*

Observație: O valență acuzativală aparține verbului de bază, cealaltă prefixului *circum- / trans-*, după cum indică concurența cu un c.c. de loc, în cazul în care prefixul este repetat ca prepoziție. Structura analitică este mai precisă, fiind indicat traiectul (*trans Rhenum*) către punctul terminus (*in Galliam*):

Caes. *Gal.* 1.35: *ne quam multitudinem hominum amplius trans Rhenum in Galliam traduceret.*

ζ. verbul *adigere* („a constrânge", „a forța", „a determina") este uneori bitranzitiv (cf. formula: *iusiurandum adigere aliquem*):

Cic. *Luc.* 116: *si adigam ius iuradum sapientem.*

Observație: Concurentul este Ac3 + *ad*:

Sall. *Cat.* 22.1: *quom ad ius iurandum popularis sceleris sui adigeret.*

η. verbul *advertere* („a întoarce", „a îndrepta"; prin analogie cu verbe de sens asemănător, de exemplu, *observare*[55]) este bitranzitiv în expresia *animum advertere* („a fi atent", „a observa"):

Pl. *Capt.* 329: *nunc hoc animum advorte*;

Pl. *Cur.* 270: *hoc animum advorte.*

Cu timpul *animum* se contopește cu *advertere*, rezultând verbul compus tranzitiv *animadverto, -ere*: Caes. *Gal.* 1.40: *haec cum animadvertisset.*

b.2.2. Tr – verb monotranzitiv

[55] J. B. Hofmann, A. Szantyr, *op. cit.*, p. 44.

Între cele două acuzative subordonate verbului se stabilește fie un raport întreg - întreg, fie un raport parte – întreg:

Mul. Chir. 386: *defricabis eum manibus, totum corpus*;

Pl *Rud.* 1345-1346: *te (...) / Venus eradicet, caput atque aetatem tuam*;

Verg. *A.* 10.698-699: *Latagum (...) / occupat os faciemque.*

Observație: Aceste structuri sunt considerate în gramatici duble acuzative de obiect externe, subordonate aceluiași verb, dar se aduce precizarea că cel de-al doilea acuzativ este o explicație, o apoziție a primului.[56] Totuși, luând în considerare faptul că Tr-ul este verb monotranzitiv, interpretarea celor două acuzative drept complemente directe externe este destul de problematică. Ar fi de preferat considerarea celui de-al doilea Ac1' (*corpus, caput atque aetatem, os faciemque*) drept apoziție la distanță a primului Ac1' (*eum, te, Latagum*). O altă soluție ar putea fi oferită de elipsa gramaticală, situație în care structura ar putea fi interpretată ca fiind compusă din două propoziții, predicatul celei de a doua fiind același verb ca și al celei dintâi propoziții, dar care nu mai este repetat: *defricabis eum, totum corpus [defricabis]*. Astfel, cel de al doilea Ac1' este tot un complement direct al aceluiași verb, dar într-o altă propoziție cu predicat omis.

b.2.3. Tr – verb monotranzitiv

O situație cu totul specială, hibridă, este atestată începând cu perioada preclasică. Cele două complemente directe se află la subniveluri diferite: elementul intrapropozițional, exprimat prin Ac1', este coordonat cu cel interpropozițional, exprimat printr-o propoziție subordonată:

Ter. *Eu.* 610-611: *metuo fratrem / ne intus sit*;

Ter. *Eu.* 657-658: *ego illum nescio / qui fuerit.*

Subiectul propoziției subordonate completive directe (atât al propoziției introduse prin *ne*, cât și al celei introduse prin pronume interogativ) coincide cu complementul direct animat al predicatului principalei. A. Ernout și

[56] A. Ernout, Fr. Thomas, *op. cit.*, p. 38: „le double accusatif du tout et de la partie. Il s'agit de deux accusatifs, dont le premier est de portée plus vaste; et le second, de sens plus restreint, s'appose au premier pour le préciser"; J. B. Hofmann, A. Szantyr, *op. cit.*, p. 44: „Zwei Akk. des äusseren Objekts (des Ganzen und des Teils). Der Akk. des Teils ist ursprünglich ebenso appositionell angefügt wie in dem Typus Plt. Men. 541 f. *inauris da mihi...stalagmia*".

Fr. Thomas consideră acuzativul ca fiind exprimarea anticipată a subiectului subordonatei și denumesc acest tip de structură „Accusatif proleptique"[57].

O altă interpretare posibilă ar fi considerarea exemplelor drept un rest de parataxă, cele două propoziții fiind ambele principale: „mă tem de frate, nu cumva să fie înăuntru", „eu nu-l știu pe el, cine ar putea fi", ceea ce ar face ca predicatul primei principale să aibă un singur complement direct simplu, exprimat prin Ac1' și nu un dublu acuzativ.

b.3. acuzativul dublu, întâlnit pe lângă un Tr verb monotranzitiv cu semantism redus (verbul este Tr al unui c.d. în prezența unui Eps);

Ts: M: Ac1' + Ac2 / Ac2'; F: c.d. + Eps (ce se referă la c.d. și se realizează în prezența verbului cu semantism redus).

Din punct de vedere lexical, verbele compatibile cu prezența unui Eps pot fi clasificate după cum urmează:

α. verbe însemnând „a alege", „a desemna": *creare, declarare, deligere, designare, eligere, legere*:

Cic. *Pis.* 3: *me universa civitas (...) consulem declaravit*;

Liv. 1.32.1: *Ancum Marcium regem populus creavit.*

β. verbe însemnând „a chema", „a numi": *appellare, dicere, nominare, vocare*:

Cic. *Ver.* 2.2.5: *M. Cato (...) nutricem plebis Romanae Siciliam nominabat*;

Cic. *Leg.* 2.5: *nos et eam patriam dicimus, ubi nati, et illam qua excepti sumus.*

γ. *verba iudicandi: arbitrari, ducere, existimare, iudicare, putare*:

Cic. *Phil.* 1.25: *neglegimus ista et nimis antiqua ac stulta ducimus*;

Sall. *Cat.* 36.2: *senatus Catilinam et Manlium hostes iudicat.*

δ. verbe însemnând „a face": *facere, efficere, reddere*:

Pl. *Poen.* 1070: *is me heredem fecit*;

Cic. *S. Rosc.* 101: *nisi ipsos caecos redderet cupiditas et avaritia et audacia.*

---

[57] A. Ernout, Fr. Thomas, *op. cit.*, p. 25.

ε. *habere*:

Nepos *Ca.*1: *quem in consulatu censuraque habuit collegam*;

Cic. *Red. Sen.* 2: *parentes carissimos habere debemus.*

ζ. verbe însemnând „a cunoaşte": *cognoscere, intellegere*:

Cic. *Fin.* 2. 50: *quid ergo hoc loco intellegit honestum?*

η. *praebere* – Ac1' cu funcţie de c.d. cunoaşte restricţii, fiind întotdeauna animat şi exprimat prin pronume reflexiv:

Cic. *Fam.* 15.17.3: *se in his malis hominem praebuit.*

θ. diferite alte verbe: *dare, mittere, relinquere, sumere, venire, velle, videre*:

Caes. *Civ.* 3.62: *Fulvium Postumum adiutorem submiserat*;

Cic. *N.D.* 1.17: *nolo existimes me adiutorem huic venisse*;

Liv. 41.15.6: *ei T. Aebutium praetorem adiutorem ab senatu datum esse.*

Observaţie: Deosebirea dintre Ac1' + Ac1' / c.d. + c.d. (având ca Tr un verb bitranzitiv) şi Ac1' + Ac2/Ac2' / c.d. + Eps (având drept Tr un verb monotranzitiv cu semantism redus) devine evidentă la trecerea verbului la diateza pasivă. Dacă un verb bitranzitiv este trecut la pasiv, Ts1 – Ac1' / c.d. animat devine N1 cu funcţie de subiect, iar Ts2 – Ac1' / c.d. non-animat se menţine la Ac1' şi îşi păstrează şi funcţia:

Hor. *Carm.* 3.6.21-22: *motus doceri gaudet Ionicos / matura virgo*;

Sall. *Cat.* 50.5: *Caesar, ubi ad eum ventum est, rogatus sententiam a consule huiusce modi verba locutus est.*

La trecerea unui verb monotranzitiv la diateza pasivă, Ts 1- Ac1' / c.d. devine N1 / subiect, iar Ts2 – Ac2 sau Ac2' / Eps trece la N2 sau N2' păstrându-şi funcţia de Eps, dar referindu-se la subiect (nu la c.d., precum se întâmplă la activ):

nominant me leonem → ego nominor leo.

c. Luându-se în considerare cantitatea de informaţii oferită de c.d. se poate distinge între c.d. extern (vezi supra) şi c.d. intern. Drept Tr sunt atestate atât verbe monotranzitive, cât şi verbe intranzitive sau bitranzitive (Cato *Agr.* 134: *te (...) bonas preces precor*). Ts poate fi înrudit cu Tr etimologic (*figura etymologica*) sau semantic (*figura synonymica*).

Figura etymologica: *iter longum ire, risum sardonium ridere, vitam felicem vivere, claram pugnam pugnare*:

Pl. *Mil.* 95: *nam ego hau diu apud hunc servitutem servio*;

Pl. *Ps.* 524: *istam pugnam pugnabo*;

Cic. *Fam.* 5.2.7: *iuravi verissimum pulcherrimumque ius iurandum*;

Liv. 8.40.1: *hoc bellum a consulibus bellatum.*

Figura synonymica: *iter longum proficisci, aetatem felicem vivere*:
Sall. *Cat.* 50.5: *huiusce modi verba locutus est*;

Verg. *A.* 4.467-468: *longam (...) / ire viam.*

Complementul direct intern are anumite trăsături caracteristice: nu aduce un plus de informație, servind la sublinierea conținutului lexical al Tr; este determinat, de regulă, de un atribut adjectival sau substantival; are valoare stilistică, mai ales *figura etymologica*, fiind folosit în *iteratio*.

Observații:

1. Sunt încadrate[58] la complement intern structuri ce nu corespund total trăsăturilor mai sus menționate:
   1.1. Structuri ce prezintă unele analogii cu *figura synonymica*: Tr și Ts aparțin aceluiași domeniu, verbele sunt mai adesea intranzitive, dar și monotranzitive:

   Enn. *Ann.* 389 (apud Cic. *Sen.* 14): *vicit Olympia*;

   Cic. *Off.* 3.42: *stadium (...) currit*;

   Iuv. *S.* 2.3: *Bacchanalia vivunt.*

   După cum indică și lipsa determinantului adjectival sau substantival pe lângă Ac1', aceste Ts-uri aduc un plus de informație (Tr și Ts aparțin aceluiași domeniu, dar nu coincid semantic), ceea ce pledează pentru interpretarea lor mai degrabă drept c.d. externe.
   1.2. Structuri ce se îndepărtează de *figura synonymica*: Pl. *Aul.* 152: *lapides loqueris*, unde Ac1' este tot c.d. extern: aduce un plus de informație, *lapides* fiind sinonim cu *ineptias (loqui)*, *falsa (loqui)*. Di-

[58] cf. J. B. Hofmann, A. Szantyr, *op. cit.*, p. 38 sq.; A. Ernout, Fr. Thomas, *op. cit.*, p. 25 sq.

ferența dintre această situație și cea din Sall. *Cat.* 50.5: *huiusce modi verba locutus est* este cea dintre c.d. extern și c.d. intern.

1.3. Structuri în care c.d. este limitat lexical: Pl. *Bac.* 433: *si unam peccavisses syllabam*. Și de această dată, Ac1' aduce un plus de informație, fiind foarte aproape de un c.c. de relație.

1.4. Structuri în care Ac1' apare după unul dintre verbele *olere, sitire, sapere*. Aceste verbe sunt tranzitive în limba latină, de aceea Ac1' ce determină acest tip de verbe nu poate fi considerat nici c.d. intern, nici c.c. de relație, ci c.d. extern.

1.5. Structura *acta agere* este aparentă *figura etymologica*, dar, chiar dacă la nivel semantic *acta* nu aduce noi informații, acestea apar la nivel gramatical, prin aspect, timp și diateză: „a face ceva deja făcut".

2. La limita[59] dintre c.d. (deopotrivă interpretabil drept intern sau extern) și c.c. de relație se află Ac1' ce cunosc restricții lexicale și morfologice (clasa de cuvinte), putând fi exprimate numai prin neutre, fie pronume (demonstrative, nehotărâte, interogative și negative: *hoc, id, illud, nihil, quid* etc.), fie adjective cantitative (*multa, omnia, pauca, pleraque*). În ceea ce privește deosebirile rezultând din exprimarea Ac1' prin părți de vorbire diferite, pronumele oferă o informație generală, iar adjectivul informații de ordin cantitativ.

Regimul verbului regent diferă în dependență de funcția acordată Ac1':

- în Ter. *An.* 362: *id gaudeo*, Cic. *Fam.* 6.1.7: *nihil aliud studeat*, verbele pot fi considerate intranzitive dacă Ac1' este interpretat drept c.c. relație, dar dacă Ac1' este analizat drept c.d., atunci Tr trebuie privite drept verbe intranzitive care ajung să se tranzitivizeze[60];
- verbele *cogere, rogare, interrogare, velle* (*rogo te aliquid, rogo te multa, illud cogis me, quid me vis?*) au statut bitranzitiv în eventualitatea în care Ac1' neutru este interpretat ca un al doilea c.d., dar pot fi considerate monotranzitive dacă Ac1' este interpretat drept c.c. de relație.

II. Tr – substantiv

Ts: M: Ac1', F: atribut.

---

[59] Când nici una dintre funcții nu prevalează asupra celeilalte, ci ele se află în echilibru, cele două funcții interferează, iar când una dintre funcții prevalează, fiind preponderentă, atunci cealaltă devine nuanță.

[60] J. B. Hofmann, A. Szantyr, *op. cit.*, p. 32.

Tr cunoaşte anumite restricţii semantice, existând o corelaţie între natura Tr şi marca Ts. Termenul regent este exprimat prin substantiv terminat în *-io* sau *-tio*, substantiv abstract verbal, denumind o acţiune sau rezultatul ei şi care poate fi pus în legătură cu un verb tranzitiv, ceea ce face ca atributul să corespundă unui c.d. la transformarea Tr substantiv în Tr verb:

Pl. *Am.* 519: *quid tibi hanc curatio est rem*? (*curare rem*)

Pl. *Truc.* 623: *quid tibi hanc notio est*? (*noscere hanc*)

Observaţii:

1. Apare în prezenţa lui *esse*.
2. Acuzativul corespunde unui genitiv obiectiv.
3. Apariţia structurii la Plaut ar putea fi interpretată drept un indiciu al prezenţei ei în limba vorbită.

1.2. Obiectiv indirect

I. Tr – verb

Ts: M: Ac3 + *adversus*; Ac3 + *contra*; Ac1" + *in*; F: complement indirect.

Mult mai rare sunt atestările în care acuzativul, subordonat unui verb şi însoţit de prepoziţie, îndeplineşte funcţia de complement indirect, indicând, de obicei, obiectul faţă de care se află în opoziţie acţiunea verbului regent, dar are şi alte valori (mai greu de definit), abstractizări ale valorilor concrete, locale:

Cic. *Fam.* 11.27.5: *quonam modo gererem me adversus Caesarem*;

Cic. *Tusc.* 5.32: *contra Catonem disserens*;

Caes. *Gal.* 1.1: *Gallia est omnis divisa in partes tres.*

II. Tr – adjectiv

Ts: M: Ac1'; F: complement indirect:

Liv. 25.13.4: *vitabundus castra hostium consulesque*;

Greg. Tur. *Miracula* 7.17: *nomen ignari erant*;

CIL IX 5167: *cuius pietatem et dulcitu[di]nem memores pa[rent]es.*

Observaţie: În ultimele două exemple, Ac1' c.ind. (interferând cu un c.c. de relaţie) este concurentul unui G1 limitativ, respectiv al unui G1 partitiv.

III. Tr – substantiv

Ts: M: Ac3 + *adversus*; Ac3 + *contra*; Ac3 + *erga*; Ac1" + *in*; F: atribut.

Tr este exprimat prin diferite substantive denumind, de obicei, o acțiune sau rezultatul ei (la transformarea acestuia în verb, atributul ar corespunde unui complement indirect), iar Ts-ul poate indica ființa sau instituția pentru care sau împotriva căreia se ia atitudine sau se manifestă un sentiment.:

Cic. *Part.* 78: *erga parentes pietas*;

Cic. *Ver.* 2.1.15: *ego meum studium in rem publicam iam illo tempore ostendi;*

Sen. *Suas.* 2.19: *orationes in Verrem.*

2. Acuzativul de relație (*Accusativus Graecus*)

I. Tr – verb

Ts: M: Ac1', F: complement circumstanțial de relație.

De funcția de complement direct se leagă cea de complement circumstanțial de relație, după cum atestă anumite structuri în care Ac1' poate fi diferit interpretat, atât drept complement direct (aflat la limita dintre extern și intern), cât și drept complement circumstanțial de relație[61] (cf. supra: Ter. *An.* 362: *id gaudeo*).

Circumstanțialul de relație, prin esență un restrictiv, poate indica, atunci când este plasat în acuzativ, domeniul, aria asupra căreia se extinde sau limitează acțiunea exprimată de verb, fiind exprimat prin pronume sau adjective neutre:

Cic. *de Orat.* 1.35: *cetera, inquit, adsentior Crasso*; concurentul este, de data aceasta, un c.ind. în Abl3 + *de*: *assentiri alicui de aliqua re.*

Când este exprimat prin substantive denumind părți ale corpului sau neamul, el este construit după model grecesc și folosit în mod special de poeți; acest acuzativ are un caracter livresc. Ca Tr se întâlnesc atât verbe la diateza activă, cât și la cea pasivă:

Lucr. 3.489: *tremit artus*;

---

[61] A. Ernout, Fr. Thomas, *op. cit.*, p. 27 consideră că în structuri precum *id gaudere, nihil aliud studere*, Ac1' au rol de complement circumstanțial de relație.

Verg. *A.* 12.64-65: *lacrimis (...) / perfusa genas*;

Verg. *A.* 8.114: *qui genus*?

În latina târzie apare frecvent în limbajele de specialitate, mai ales în cel medical alături de verbul *dolere*: *dolere latus* (Scribon. Larg., 170), *ventrem* (*Mul. Chir.* 205); Priscian *K.G.L.* III. 268.8: *dicimus 'doleo pedem'*.[62]

Când acuzativul indică piese de îmbrăcăminte, Tr este inițial exprimat prin participiu perfect pasiv (cu sens medial la origine): *accinctus, indutus, succinctus*, dar apoi întrebuințarea se extinde și la alte forme verbale:

Pl. *Men.* 511-512: *non ego te indutum foras / exire vidi pallami?*

Verg. *A.* 7.640: *loricam induitur.*

Observație: Concurentul este Abl1', folosit atât cu Tr la diateza activă, cât și pasivă.

II. Tr – adjectiv

Ts: M: Ac1'; F: complement circumstanțial de relație.

Ca și în cazul unui Tr verb, Ts-ul cunoaște restricții lexicale, fiind exprimat prin substantive indicând părți ale corpului sau neamul, dar și prin pronume de genul neutru. În latina târzie, fenomenul se extinde, fiind atestate și substantive din alte sfere semantice (cf. supra: Greg. Tur. *Miracula* 7.17: *nomen erant ignari*; CIL IX 5167: *cuius pietatem et dulcitu[di]nem memores pa[rent]es*, unde Ac1' interferează cu un G1, regimul obișnuit al acestor adjective):

Pl. *Mos.* 100: *gnaruris vos volo esse hanc rem*;

Sall. *Hist.* 5.1.116: *sanctus alia*;

Verg. *A.* 3.594: *cetera Graius*;

Tac. *Germ.* 17: *nudae brachia ac lacertos*;

Tac. *Ann.* 12.3: *iuvenemque et alia clarum.*

III. Tr – substantiv

Ts: M: Ac1'; F: atribut.

Cic. *Fam.* 6.8.2: *quid sim tibi auctor*?

---

[62] A. Ernout, Fr. Thomas, *op. cit.*, p. 29.

Cic. *Att.* 13.40.2: *quid mi auctor es*? (la ce, în ce privință îmi ești sfătuitor?)

M: Ac3 + *circum*; F: atribut.

Tac. *Ann.* 11.15: *publica circa bonas artes socordia.*

3. Acuzativul adverbial:

Sunt frecvent atestate structuri în care acuzativul neutru singular (mai ales al adjectivelor cantitative, dar și al pronumelor) îndeplinește rolul și are valoarea unui adverb:

I. Tr – verb

3.1. Ts: M: Ac1'; F: complement circumstanțial de mod.

Apar drept Ts adjective cantitative (caz 1) la singular neutru, datorită caracterului general al acestui gen (*multum, plus, plurimum, tantum, quantum*), dar și pronume negativ funcționând ca o negație (*nihil*) sau substantive însoțite de adjective (*bonam partem, iustam partem, magnam partem, meam partem, meam vicem*):

Pl. *Bac.* 1036: *nihil ego tibi hodie consili quicquam dabo*;

Lucr. 6.1249: *inde bonam partem in lectum maerore dabantur*;

Cic. *Fam.* 11.19.1: *et meam et vestram vicem timeam necesse est.*

3.2. Ts: M: Ac1'; F: complement circumstanțial de cauză.

Și de această dată Ts-ul cunoaște restricții, fiind exprimat prin pronume interogativ-relativ (*quid*) sau demonstrativ (*id*):

Pl. *Am.* 377: *quid venisti* (Ac1' c.c. de cauză interferează cu un c.c. de relație);

Pl. *Am.* 909: *et id huc revorti.*

Observații:

1. Astfel de Ac1' se află la originea unor adverbe: *clam, palam, tam, obviam, rursum, prorsum, partim, statim.* În anumite cazuri se mai poate urmări trecerea de la substantiv la adverb:

Pl. *Am.* 276: *statim stant signa* (stelele stau pe loc).

2. Pronumele interogativ-relative: *quid, quod, quom* sunt întrebuințate inițial numai intrapropozițional (marca fiind cazul); în faza intermediară, ele au un dublu statut intra- și interpropozițional (conective) și de abia într-o ultimă etapă ajung să funcționeze numai drept conective la nivel interpropozițional (marca acuzativală estompându-se).

4. Acuzativul de loc cunoaște mai multe subdiviziuni:

4.1. Direcția sau punctul terminus, una dintre principalele valori ale acuzativului, este probabil un vechi „lativ"[63], un caz special arătând direcția.

I. **Tr – verb** (al mișcării);

α. Ts: M: Ac1'; F: c.c. de loc.

Ts-ul având marcă sintetică cunoaște restricții de ordin lexical, putând fi exprimat doar prin anumite substantive sau fiind întâlnit numai în anumite formule:

α1. substantivele: *domus, humus, rus*:

Ter. *Eu.* 216: *ego rus ibo atque ibi manebo*;

Cic. *Ver.* 2.5.157: *cum se iam domum venisse arbitrarentur.*

Observație: În proza clasică, substantivul *domus* se construiește, din cauza caracterului său oarecum adverbializat, fără atribut sau cel mult însoțit de un adjectiv posesiv (Pl. *Poen.* 814: *domos abeamus nostras*; Cic. *Ver.* 2.1.80: *domum tuam concurreret*). Dacă acest substantiv este determinat de un atribut, atunci se construiește cu prepoziție în proza clasică: Cic.*Cat.* 1.8: *venisse inter falcarios (...) in M. Laecae domum.*

α2. nume de orașe sau insule mici:

Cic. *Off.* 3.100: *ipse Carthaginem rediit*;

Liv. 24.19.11: *captivique Campanorum (...) Romam missi (...) sunt.*

α3. formule sau expresii, mai ales în preclasic:

Pl. *Men.* 328: *ut eas maximam malam crucem*; (mai frecvent atestată este structura cu prepoziție, Ac1" + *in*: *in malam crucem ire*);

Pl. *Truc.* 937: *malam rem is*;

Ter. *Ph.* 1026: *exsequias (...) ire.*

---

[63] J. B. Hofmann, A. Szantyr, *op. cit.*, p. 49.

Similare ca manieră de construcție sunt și formulările: *suppetias ire / venire, venum dare*, dar în aceaste structuri apare implicată și ideea de scop:

B. Afr. 39.5: *suppetias ire contendit*;

Tac. *Ann.* 16.31: *venum dedisset.*

Observație: Tot Ac1' al direcției stă și la baza adverbului *obviam*:

Tac. *Hist.* 4.13: *ne ut hosti obviam iretur.*

α4. nume de țări sau regiuni, folosite cu caracter arhaizant sau poetic:

Pl. *Cur.* 339: *rogat quid veniam Cariam*;

Verg. *A.* 1.2-3: *Italiam fato profugus Laviniaque venit / litora.*

α5. noțiuni spațiale, după model grec:

Lucanus 7.477: *tunc aethera tendit.*

În latina târzie, indicarea direcției prin acuzativ sintetic cunoaște o sporire a frecvenței, fiind atestat la Apuleius (*Met.* 2.32.1: *plateam vadimus*), Ammianus Marcellinus, Gregorius Turonensis etc.

β. Ts: M: Ac1" + prepoziție (compatibilă cu două cazuri); F: c.c. de loc.

β1. Ac1" + *in* (în, la) – indică pătrunderea în interiorul unui spațiu sau al unei incinte:

Pl. *Bac.* 171: *postquam hinc in Ephesum abii* (același substantiv, nume de oraș, apare tot la Plaut și fără prepoziție: *Mil.* 976: *an venit Ephesum mater eius*; prezența sau absența acesteia fiind dictată probabil de considerente de ordin metric);

Caes. *Gal.* 6.12: *cum Caesar in Galliam venit.*

β2. Ac1" + *sub* (sub, la) – indică deplasarea sub o anumită unitate spațială:

Liv. 3.23.5: *omnes sub iugum ab Tusculanis missi*;

Curt. *Alex.* 7.10.2: *sub terram rapit.*

Ulterior, este indicată aproximația: *sub montem ire / progredi / succedere* (a merge la poalele muntelui): Caes. *Civ.* 1. 45: *et sub montem (...) succedunt.*

β3. Ac1" + *subter* (sub, dedesubt) – rar atestat și aproape similar ca sens cu *sub*:

Liv. 34.20.8: *equo citato subter murum hostium ad cohortes avehitur.*

β4. Ac1" + ***super*** (deasupra, peste) – indică deplasarea deasupra unei anumite unități spațiale:

Enn. *Ann.* 374 (apud Macr. *Sat.* 6.1.51): *volat super impetus undas*;

Liv.1.4.4: *super ripas Tiberis effusus.*

γ. **Ts: M: Ac3 + prepoziție** (care cere Ac); F: c.c. de loc.

γ1. Ac3 + ***ad*** (la, către, până la, spre) – poate arăta deplasarea sau ajungerea în imediata proximitate; când Ts este non-animat, poate sublinia ideea de direcție sau indica punctul terminus:

Caes. *Gal.*1.13: *legatos ad eum mittunt*;

Caes. *Gal.* 1.1: *Aquitania a Garumna flumine ad Pyrenaeos montes (...) pertinet*;

Cic. *Sen.* 10: *adulescentulus miles ad Capuam profectus sum*;

Apul. *Pl.* 1.3: *et ad Italiam iterum venit.*

γ2. Ac3 + ***circa / circum*** (împrejur, de jur împrejurul) – indică încercuirea, ocolirea unui spațiu sau teritoriu:

Cic. *Ver.* 2.3. 65: *ducebat eos circum civitates.*

γ3. Ac3 + ***extra*** (în afară) – indică ieșirea în afară, dincolo de limite:

Caes. *Gal.* 5.44: *procedit extra munitiones*;

Liv. 29.21.5: *praetor signa extra urbem efferre iubet.*

γ4. Ac3 + ***infra*** (sub, mai jos de) – apare rar; indică faptul că deplasarea se face sub, pe dedesubtul sau mai jos de o anumită unitate spațială:

Liv. 2.7.12: *delata confestim materia omnis infra Veliam.*

γ5. Ac3 + ***inter*** (între, printre), ***intra*** (înăuntru, în) – indică faptul că acțiunea se plasează fie între unități de același fel (animate sau non-animate), fie în interiorul unui spațiu:

Caes. *Gal.* 1.42: *interim cum legati saepe ultro citroque inter eos mitterentur*;

Liv. 4.34.2: *receptusque intra muros*;

Liv. 4.29.3: *consulem signum quoque intra vallum iniecisse ferunt.*

γ6. Ac3 + ***praeter*** (pe lângă) – deplasarea se face pe lângă, fără a se pătrunde în interiorul unui spațiu sau teritoriu:

Caes. *Gal.* 1.48: *postridie eius diei praeter castra Caesaris suas copias traduxit;*

Porphyr. *Carm.* 4.7.3-4: *praeter ripas suas eunt flumina.*

γ7. Ac3 + ***supra*** (deasupra, peste):

Cic. *N.D.* 2.95: *nec tamen exissent umquam supra terram.*

γ8. Ac3 + ***trans*** (peste) – presupune străbaterea:

Hor. *Ep.* 1.11.27: *caelum, non animum mutant, qui trans mare currunt.*

γ9. Ac3 + ***ultra*** (dincolo de) – mai rar folosit; indică trecerea dincolo de:

Caes. *Civ.* 3.66: *Caesar (...) ultra eum locum castra transtulit.*

γ10. Ac3 + ***versus, versum*** (către) – folosit de obicei ca postpoziție pe lângă nume de orașe, țări, ca și pe lângă substantivul *domus*; altfel, apare cu statut de adverb (Caes. *Gal.* 6.33: *T. Labienum cum legionibus tribus ad Oceanum versus in eas partes (...) proficisci iubet*):

Cic. *Fam.* 2.6.1: *te iam ex Asia Romam versus profectum esse constaret.*

Observație: La verbele de deplasare cu caracter terminativ (*advenire, convenire, pervenire*), locutorul are opțiunea între Ac1" + *in* sau Abl1" + *in*: cf. Caes. *Gal.* 2.19: *qui in silvis abditi latebant* (se are în vedere amplasamentul), față de Caes. *Gal.* 5.9: *se in silvas abdiderunt* (se are în vedere mișcarea, punctul final al mișcării).

II. Tr – substantiv indicând o acțiune sau rezultatul ei

Ts: F: atribut:
M: Ac1':

Caes. *Gal.* 1.5: *domum reditionis spe sublata.*

M: Ac1"+ *in*:

Caes. *Gal.* 5.54: *adventu in Galliam Caesaris.*

M: Ac3 + *ad*:

Cic. *Sest.* 131: *ad urbem accessus incredibili hominum multitudine et gratulatione florebat.*

M: Ac3 + *extra*:

Liv. 10.32.6: *non prospectu modo extra vallum adempto.*

4.2. Traiectoria sau ruta deplasării, care se poate face atât în linie dreaptă, cât și sinuoasă sau printre unități de același fel. Din punct de vedere lexical, acuzativul poate fi exprimat printr-un substantiv indicând un concept spațial (concret – Iuv. *S.* 10.166 sau figurat – Verg. *A.* 6.268-269, vezi infra), dar și printr-un substantiv animat (denumirea populației fiind folosită pentru a exprima teritoriul – Caes. *Gal.* 1.9, vezi infra).

I. **Tr – verb** al deplasării

Ts: M: Ac3 + *per*, F: c.c. de loc.

Ac3 + *per*, indicând traiectoria sau ruta deplasării, poate fi sau nu însoțit de un al doilea acuzativ (Ac1', Ac1" + *in*, Ac3 + *ad*), exprimând direcția, punctul terminus:

Caes. *Gal.* 1.12: *flumen est Arar, quod per fines Haeduorum et Sequanorum in Rhodanum influit*;

Caes. *Gal.* 5.37: *pauci ex proelio elapsi incertis itineribus per silvas ad T. Labienum legatum in hiberna perveniunt*, unde acuzativul traiectoriei este însoțit de două acuzative ale direcției;

Verg. *A.* 6.268-269: *ibant obscuri sola sub nocte per umbram / perque domos Ditis vacuas et inania regna*;

Iuv. *S.* 10.166: *i, demens, et saevas curre per Alpes.*

II. **Tr – substantiv**

Ts: M: Ac3 + *per*, F: atribut.

Caes. *Gal.* 1.9: *relinquebatur una per Sequanos via.*

4.3. Amplasamentul

I. **Tr – verb** al stării

Ts: M analitică: Ac3 + prepoziție (care cere Ac); F: c.c. de loc.

α. Ac 3 + *ad* (la)
β. Ac 3 + *apud* (la); ambele prepoziții exprimând proximitatea.

Din punct de vedere lexical, Ts-ul (acuzativul) poate fi exprimat prin:

a. substantive indicând ființe (fie indivizi, fie colectivități) sau pronume:

Caes. *Gal.* 1.2: *apud Helvetios longe nobilissimus fuit et ditissimus Orgetorix*;

Caes. *Gal.* 2.4: *apud eos fuisse regem nostra etiam memoria Diviciacum*;

Cic. *Ver.* 2.4.72: *fuit apud Segestanos ex aere Dianae simulacrum*;

Cic. *Cat.* 1.9: *fuisti igitur apud Laecam illa nocte*;

Cic. *Sest.* 105: *sed valebant in senatu multum, apud bonos viros plurimum*; de remarcat coordonarea celor două c.c. de loc, ambele indicând amplasamentul, dar având mărci diferite (Abl1' + *in*, Ac3 + *apud*);

Cic. *Sen.* 31: *videtisne ut apud Homerum saepissime Nestor de virtutibus suis praedicet*, unde Ac3 + *apud* este folosit pentru a indica autorul, în locul titlului lucrării, cum ar fi de așteptat.

b. substantive denumind localități:

Caes. *Civ.* 3.57: *haec cum in Achaia atque apud Dyrrachium gererentur Scipionemque in Macedoniam venisse constaret, (...) Caesar mittit ad eum Clodium*; două mărci diferite sunt folosite pentru c.c. de loc indicând amplasamentul: Abl1" + *in* – amplasarea este precisă, exactă, respectiv Ac3 + *apud* – amplasare cu aproximație, în proximitate.

Val. Max. 1.1.16: *creditum est Varronem consulem apud Cannas cum Karthaginiensibus tam infeliciter dimicasse ob iram Iunonis.*

c. substantive denumind instanțe judecătorești, instituții politice, magistrați:

Cic. *Ver.* 2.2.48: *verba apud senatum fecit*;

Cic. *Off.* 2.49: *multique in nostra republica adulescentes et apud iudices et apud populum et apud senatum dicendo laudem assecuti sint.*

d. substantive concrete, non-animate, compatibile cu ideea de loc:

Cic. *de Orat.*2.353: *iuvenis stare ad ianuam duo quosdam.*

Observație: Uneori Ac3 + *apud* este folosit drept concurent al Abl1'+ *in*:

cf. Cic. *Ver.* 2.4.48: *is cenam isti dabat apud villam in Tyndaritano*, față de Cic. *Tul.* 56: *qui in villa manserunt.*

γ. Ac3 + *ante* (în fața) – în cazul lui *ante* (precum și al prepozițiilor: *citra, post, trans, ultra*) este evident faptul că acuzativul circumstanțial servește *de facto* drept reper al amplasării:

Liv. 3.68.7: *ante portas est bellum.*

δ. Ac3 + *circa / circum* – folosit în aceeași accepțiune ca și la direcție (împrejur, de jur împrejurul), dar indicând amplasamentul:

Cic. *Agr.* 1.20: *urbes quae circum Capuam sunt*;

Cic. *Att.* 3.17.2: *circum haec loca commorabor*;

Verg. *Ecl.* 9.40-41: *varios hic flumina circum / fundit humus flores*, unde *circum* apare postpus acuzativului de loc, poate din considerente de ordin metric sau poate în virtutea faptului că el funcționa și independent, ca adverb.

ε. Ac3 + *citra* (dincoace de):

Caes. *Gal.* 4.4: *ea pars Menapiorum quae citra Rhenum erat.*

ζ. Ac3 + *extra* (în afară) - folosit în aceeași accepțiune ca și la direcție, dar indicând amplasamentul:

Tac. *Hist.* 2.21: *in eo certamine pulcherrimum amphitheatri opus, situm extra muros, conflagravit.*

η. Ac3 + *infra* (sub, mai jos de):

B. Afr. 78.1: *erat oppidum infra castra Scipionis nomine Tegea.*

θ. Ac3 + *inter* (între, printre), *intra* (înăuntru, în) – poate indica plasarea între unități diferite sau de același fel (*inter*), respectiv amplasarea în interiorul unei incinte (*intra*):

Caes. *Gal.* 1.2: *monte Iura (...) qui est inter Sequanos et Helvetios*;

Suet. *Otho* 2.2: *facile summum inter amicos locum tenuit*;

Liv. 1.26.6: *verberato vel intra pomerium vel extra pomerium.*

ι. Ac3 + *iuxta* (lângă, în apropiere de):

Caes. *Civ.* 3.41: *ad Pompeium pervenit iuxtaque eum castra posuit.*

κ. **Ac3 + *prope*** (aproape de):

Caes. *Gal.* 1.22: *nisi ipsius copiae prope hostium castra visae essent.*

Observație: *Prope* este gradabil și ca prepoziție, particularitate care se poate explica prin proveniența sa adverbială:

B. Afr. 79.1: *neque ipse propius hostem castra ponere*;

B. Afr. 56.3: *quae erant in campo proxime locum Uzittae locata.*

λ. **Ac3 + *propter*** (aproape de, lângă):

Cic. *Div.* 1.96: *quod est in agro propter urbem.*

μ. **Ac3 + *supra*** (deasupra):

Pl. *Per.* 819: *ille qui supra nos habitat*;

Cic. *N.D.* 2.116: *mare, cum supra terram sit.*

ν. **Ac3 + *trans*** (peste):

Caes. *Gal.* 1.1: *proximique sunt Germanis, qui trans Rhenum incolunt.*

ξ. **Ac3 + *ultra*** (dincolo de):

Tac. *Ann.* 15.17: *dirutaque quae Euphraten ultra communiverat Corbulo*, unde apare postpus acuzativului.

II. Tr – substantiv

Ts: F: atribut:
M: Ac3 + *ad*:

Liv. 2.31.3: *post pugnam ad Regillum lacum non alia illis annis pugna clarior fuit.*

M: Ac3 + *apud*:

Caes. *Gal.* 1.18: *magna apud plebem propter liberalitatem gratia.*

M: Ac3 + *circum*:

Caes. *Gal.* 6.24: *loca circum Hercyniam silvam.*

4.4. „Acuzativul extensiunii" figurează sub diferite denumiri în gramatici și este considerat ca referindu-se fie la loc și timp[64], fie la loc, timp și grad[65]. Privitor la referirea sa la spațiu sunt distinse de A. Ernout și Fr. Thomas trei subspecii: spațiul parcurs de cineva, distanța și dimensiunea, fără a se face precizări relative la funcția sintactică a acestor acuzative.

Se cuvine remarcat de la început că exprimarea extensiunii necesită două componente: o componentă spațială și o componentă cantitativă, iar această particularitate se repercutează asupra funcției acuzativului. Extensiunea (concept complex, necesitând cel mai adesea două sau chiar trei relații sintactice) nu este exprimată de acuzativul singur, care indică una sau alta dintre componente, fie cea spațială, fie cea cantitativă, după cum demonstrează frecventa prezență a determinantului pe lângă acest tip de acuzativ.

4.4.1. Spațiul, distanța parcursă de cineva

I. Tr – verb al deplasării

Ts: M: Ac1', cunoaște restricții de ordin lexical, fiind exprimat prin:

a. substantive de tipul: *iter, via, spatium*, însoțite de un determinant în genitiv, precum *bidui, tridui* sau *dierum* acompaniat de un numeral cardinal:

Caes. *Gal.* 1.38: *cum tridui viam processisset*;

Caes. *Gal.* 6.25: *cum dierum iter LX processerit.*

b. substantive denumind unități de lungime: *digitus, passus, pes, stadium*, însoțite de un determinant (numeral cardinal sau adjectiv cantitativ):

Pl. *As.* 603: *ne iste hercle ad ista non pedem discedat*, acuzativul apare fără determinant, deoarece singularul servește drept indicație numerică.

Pl. *Bac.* 831-832: *sequere hac me (...) / tres unos passus.*

c. *mille, milia*, însoțit de un determinant în genitiv, indicând unitățile de lungime:

Cic. *Quinct.* 78: *septingenta milia passuum ambulare.*

---

[64] J. B. Hofmann, A. Szantyr, *op. cit.*, p. 40: „Akkusativ der Raum- und Zeiterstreckung".

[65] B. L. Gildersleeve, G. Lodge, *Latin Grammar*[3], London, 1903, p. 211 sq.: "Accusative of extent"; A. Ernout, Fr. Thomas, *op. cit.*, p. 30 sq.: „Accusatif d'étendue".

d. adjective cantitative (neutru singular, indicare aproximativă): *multum, paulum, tantum, plurimum*:

Liv. 25.36.1: *haud multum procederetur.*

e. pronumele nedefinit: *quidquid*:

Liv. 21.54.8: *quidquid aurae fluminis appropinquabant.*

Funcţiile acuzativului:

a. Acest acuzativ este considerat ca derivat din acuzativul intern[66]. De fapt, după cum se poate observa, prin renunţarea la determinant se ajunge la o tautologie: *viam processisset / iter processerit*. Atât faptul că Ac1' nu aduce un plus de informaţie, cât şi obligativitatea prezenţei unui determinant pentru a înlătura tautologia conduc spre concluzia că acest acuzativ trebuie interpretat drept îndeplinind funcţia de **complement direct intern**: *iter / viam procedere* nu diferă de *iter / viam ire*.

Exprimarea spaţiului parcurs necesită în aceste structuri două sau chiar trei relaţii sintactice, după cum se poate constata din exemplele următoare:

Caes. *Gal.* 1.38: *cum tridui viam processisset*; *processisset* ← *viam* ← *tridui* (substantivul *triduum* este cel ce exprimă atât componenta spaţială, cât şi pe cea cantitativă: *tri-* + **diuom*).

Caes. *Gal.* 6.25: *cum dierum iter LX processerit*; *processerit* ← *iter* ← *dierum* ← *sexaginta*.

b. La comutarea cu zero a determinantului se poate observa că în sintagmele cu *digitus, passus, pes, stadium* etc. se aduce prin acuzativ un plus de informaţie, dar insuficientă: se oferă informaţii privitoare la unităţile în care este exprimată distanţa. De aceea, acuzativul se situează la interferenţa a două funcţii: **complement direct** şi **c.c. de loc**, ambele **semi-interne** (informaţia oferită este parţială şi se referă la componenta spaţială).
c. Acuzativul (*mille, milia*) se află la interferenţa dintre **complement direct** şi **c.c. de loc**, ambele **semi-interne** (informaţia oferită este parţială şi se referă la componenta cantitativă).
d. Adjectivele cantitative au rol de **c.c. de mod cantitativ extern** (informaţia oferită este suficientă); referirea la spaţiu se face prin Tr.

---

[66] J. B. Hofmann, A. Szantyr, *op. cit.*, p. 40.

e. Pronumele indefinit are rol de **c.c. de mod cantitativ extern** (informația oferită este suficientă); referirea la spațiu se face prin intermediul Tr-ului.

4.4.2. Distanța dintre două puncte

I. ***Tr-verb***; Tr poate fi exprimat atât printr-un verb al stării (de exemplu, *abesse*), cât și printr-un verb care exprimă o acțiune al cărei rezultat este o stare ce implică amplasamentul (*ponere, struere* etc.).

Ts-ul are M: Ac1' și cunoaște aceleași restricții lexicale precum în cazul distanței parcurse:

a. substantive de tipul: *iter, via, spatium*, însoțite de un determinant în genitiv, precum *bidui, tridui* sau *dierum* acompaniat de un numeral cardinal:

   Liv. 30.29.2: *Zama quinque dierum iter ab Carthagine abest.*

b. substantive denumind unități de lungime: *digitus, passus, pes, stadium*, însoțite de un determinant (numeral cardinal sau adjectiv cantitativ):

   Caes. *Gal.* 1.49: *circiter passus sescentos ab his, castris idoneum locum delegit.*

c. *mille, milia*, însoțit de un determinant în genitiv, indicând unitățile de lungime:

   Liv. 2.32.2: *trans Anienem amnem est, tria ab urbe milia passuum.*

d. adjective cantitative (neutru singular, indicare aproximativă): *multum, paulum, tantum, plurimum: multum abest.*

Pe baza exemplelor se poate observa, pe de o parte, complexitatea conceptului (componenta spațială este însoțită de cea cantitativă), pe de altă parte, prezența unui Abl3 + *ab*, care indică punctul de plecare și constituie reperul pentru stabilirea distanței. Așadar, precum în cazul spațiului parcurs, informația dată de acuzativ nu este suficientă, fiind necesară prezența unui determinant (fie cantitativ, fie spațial). Totuși, Ac1' aduce un plus de informație și de aceea trebuie privit ca semi-intern.

Funcțiile acuzativului:

a. **c.c. de loc semi-intern** (informația oferită este parțială și se referă la componenta spațială); acest acuzativ ar trebui privit mai degrabă ca o subspecie a amplasamentului, indicând amplasamentul la distanță, față de un reper, și fiind un fel de antonim pentru amplasamentul în proximitate (construit cu *ad, apud, iuxta*).

b. **c.c. de loc semi-intern** (informația oferită este parțială și se referă la componenta spațială).
c. **c.c. de loc semi-intern** (informația oferită este parțială și se referă la componenta cantitativă).
d. c. c. de mod cantitativ.

Observații:

1. Drept concurent este atestat Abl1':

   Caes. *Civ.* 3.103: *castraque Cleopatrae non longo spatio ab eius castris distabant*;

   Liv. 25.9.3: *ipse (...) quindecim ferme milium spatio castra ab Tarento posuit.*

2. Ca Tr apare, pe lângă verbele mai sus amintite, și participiul perfect *situs* (3); Ts are marca tot Ac1', iar funcția va fi cea de c.c. de loc semi-intern:

   Liv. 21.7.2: *civitas ea longe opulentissima ultra Hiberum fuit, sita passus mille ferme a mari.*

4.4.3. Dimensiunea este și ea un concept complex, pentru exprimarea căreia sunt necesare cele două componente, cea spațială și cea cantitativă. Se poate indica atât dimensiunea unui teren sau teritoriu, cât și a unei construcții: clădire, fortificație, zid, meterez.

I. Tr – verb de tipul *pateo, -ere* sau *teneo, -ere*

Precum în cazul distanței (fie parcurse, fie dintre două puncte), Ts are M: **Ac1'** și cunoaște restricții lexicale, fiind exprimat prin:

a. substantive de tipul: *iter, via, spatium*, însoțite de un determinant în genitiv, precum *bidui, tridui* sau *dierum* acompaniat de un numeral cardinal:

   Caes. *Gal.* 6.25: *huius Hercyniae silvae (...) latitudo novem dierum iter expedito patet*; dimensiunea este indicată de *iter*, care nu aduce informații suficiente, ci mijlocește exprimarea categoriei spațiale prin unități de timp.

b. substantive denumind unități de lungime: *digitus, passus, pes, stadium*, însoțite de un determinant (numeral cardinal sau adjectiv cantitativ):

   Curt. *Alex.*7.10.1: *octingenta fere stadia in latitudinem vastae solitudines tenent.*

c. *mille, milia*, însoțit de un determinant în genitiv, indicând unitățile de lungime:

Caes. *Gal.* 1.2: *fines (...) qui in longitudinem milia passuum CCXL, in latitudinem CLXXX patebant.*

Funcția **Ac1'** este cea de **c.c. de loc semi-intern**, pentru că, deși atât Tr, cât și Ts se referă la spațiu, ele nu sunt suficiente pentru exprimarea dimensiunii, prezența determinantelor fiind obligatorie.

Observație: Sensul dimensiunii poate fi indicat fie prin subiect (*latitudo patet*), fie prin Ac1" + *in*, acuzativ al direcției (*in longitudinem, in latitudinem patet*).

II. Tr – adjectiv indicând sensul dimensiunii: altus, crassus, latus, longus;

Ts: M: Ac1', F: c. ind. semi-intern.

Ts cunoaște restricții lexicale, fiind exprimat prin substantive denumind unități de lungime: *digitus, passus, pes, stadium*, însoțite de un determinant (numeral cardinal sau adjectiv cantitativ):

Caes. *Gal.* 7.24: *aggerem latum pedes CCCXXX, altum pedes LXXX exstruxerunt*;

Caes. *Gal.* 7.72: *duas fossas XV pedes latas.*

Observație: Acest acuzativ este concurat de un G1 al calității:

Varro R. 2.4.14: *haram facere oportet circiter trium pedum altam*; la origine probabil că acest *altam* era o epexegeză, o explicație: *haram trium pedum, altam*. Această interpretare este confirmată de numeroase exemple în care G calității (cu funcție de atribut) este subordonat unui substantiv: Caes. *Civ.* 3.63: *erat eo loco fossa pedum XV.*

Alt concurent este Abl1': Ampelius 8.12: *postes (...) longi cubitis viginti.* Abl1' *cubitis* ar putea fi interpretat drept complement indirect al adjectivului *longi*, dar el poate fi considerat și *Ablativus qualitatis* cu funcție de atribut, subordonat lui *postes*.

5. Acuzativul de timp prezintă, de asemenea, mai multe subdiviziuni, existând un paralelism între speciile ținând de spațiu (mai concret) și cele referindu-se la timp (mai abstract). Punctul terminus, amplasarea, extensia, punctul de plecare se întâlnesc, așadar, atât la loc, cât și la timp, dar există

diferențe în ceea ce privește marca (unele prepoziții diferă) și, uneori, termenul regent.

5.1. Punctul terminus

I. **Tr – verb** ce exprimă o acțiune (cuprinzând sau nu ideea de deplasare) ori o stare (spre deosebire de loc, unde Tr-ul este un verb al mișcării):

Ts: M analitică: Ac3 + prepoziție; F: c.c. de timp (între extern și semi-intern, depinde de context).

α. **Ac3** + ***ad / usque ad*** (mai precizat):

Caes. *Gal.* 1.7: *ad Idus Apriles reverterentur*;

Cic. *Cat.* 3.17: *quod si Catilina in urbe ad hanc diem remansisset.*

Expresii:

Caes. *Gal.* 1.26: *ad multam noctem etiam ad impedimenta pugnatum est*;

Suet. *Aug.* 87.1: *ad Kalendas Graecas soluturos.*

β. **Ac1ⁿ** + ***usque in*** (rar atestat):

Liv. 32.32.3: *usque in adventus eius tenuit urbem.*

5.2. Amplasarea raportată la un reper temporal

I. **Tr – verb** indicând o stare sau o acțiune:

a. Pentru indicarea precisă a reperului se folosește **M: Ac3 + *ante, post, citra, ultra***:

Cic. *de Orat.* 2.325: *qui vibrant hastas ante pugnam*;

Cic. *Tusc.* 1.16: *quoniam post mortem mali nihil est*;

Columella *R.R.* 2.8.3: *locis uliginosis (...) plerumque citra Kalendas Octobris seminare convenit*;

Quint. *Inst.* 1.1.20: *amaritudinem semel perceptam etiam ultra rudes annos reformidet.*

b. Pentru indicarea cu aproximație a reperului se întâlnește **M: Ac1ⁿ + *sub, super* sau Ac3 + *circiter***:

Caes. *Gal.* 7.61: *sub lucem hostibus nuntiatur*;

Caes. *Civ.* 1.28: *Pompeius sub noctem naves solvit*;

Curt. *Alex.* 6.11.27: *haec Hegelochus dixit super cenam; et postero die prima luce a patre accersor*;

Cic. *Fam.* 13.57.1: *ego in Ciliciam proficisci cogito circiter Kalendas Maias.*

Funcția Ac în structurile anterioare este cea de **c.c. de timp extern.**

Se trece de la c.c. de timp extern la c.c. de timp semi-intern în situațiile în care acuzativul este însoțit de determinante conținând precizări cantitative, precum în textul următor:

Phaed. 1.1.10: *ante hos sex menses male, ait, dixisti mihi.*

Observație: Datările se includ tot în această valoare: formula este *ante diem quintum Kalendas Ianuarias*, deși ar trebui să fie *die quinto ante Kalendas Ianuarias*; se produce o glisare a termenilor, *dies* ajungând să fie legat de *ante*, deși reperul *de facto* sunt Kalendele lui Ianuarie, iar ziua indică amplasamentul, întreaga expresie fiind considerată și construită ca un reper.

II. Tr – substantiv

Ts: M: Ac3 + *post*; F: atribut:

Cic. *Fin.*5.31: *aut quia quasdam post mortem formidines extimescant.*

5.3. „Acuzativul extensiunii în timp"

5.3.1. Durata deplasării sau amplasării

I. Tr – verb ce exprimă o acțiune sau o stare.

Pe baza ocurențelor se poate face distincția între două tipuri de situații:

5.3.1.1. Ts apare fără indicații cantitative, fiind exprimată o singură componentă, cea temporală:

M: α. Ac1':

Caes. *Gal.* 7.42: *repugnantes diem noctemque obsident*;

Liv. 26.9.6: *Romam Fregellanus nuntius diem noctemque itinere continuato ingentem attulit terrorem* – perioada deplasării.

β. Ac3 + *secundum*:

Cic. *Div.* 2.135: *tum secundum quietem visus ei dicitur draco*; indică un amplasament linear în timp, în extensie, nu punctual.

F: **c.c. de timp extern.**

5.3.1.2. Ts-ul apare însoțit de indicații cantitative. Se indică durata neraportată la momentul vorbirii, concept cu caracter complex care necesită două componente, una temporală și alta cantitativă. Componenta cantitativă poate fi indicată fie precis (1°), fie cu aproximație (2°).

α. Ts – M: Ac1':

Precum la extensia spațială, Ts-ul cunoaște restricții lexicale fiind exprimat prin:

a. substantive indicând unități de timp: *annus, dies, hora, mensis*, însoțite de determinante exprimate prin:
   a.1. Numeral cardinal, când componenta cantitativă este precis indicată:

   Cic. *Tusc.* 1.94: *Aristoteles ait bestiolas quasdam nasci quae unum diem vivant*;

   Caes. *Civ.* 3.30: *ille (...) unum diem sese castris tenuit*;

   Liv. 1.48.8: *Ser. Tullius regnavit annos quattuor et quadraginta.*

   a.2. Adjectiv cantitativ, când componenta cantitativă este indicată cu aproximație:

   Cic. *Att.* 16.5.2: *Quintus fuit mecum dies complures.*

   F: **c.c. de timp semi-intern** (deoarece este necesară prezența unui determinant cantitativ pentru exprimarea duratei).

b. substantivele *biduum, triduum, biennium, triennium*, ce includ prin structura lor ambele componente (temporală și cantitativă de tip 1°, precis exprimată):

   Caes. *Gal.* 1.26: *nostri triduum morati eos sequi non potuissent*;

   Caes. *Gal.* 4.4: *multis locis Germaniae triennium vagati ad Rhenum pervenerunt.*

   F: **c.c. de timp extern** (datorită structurii complexe a substantivului).

   β. Ts – M analitică: Ac3 + *per* (relevă extensia în timp, subliniind linearitatea):

   Cato *Agr.* 157.13: *hoc per dies septem dato*;

Cic. *Att.* 7.9.4: *tenuisti provinciam per annos decem*;

Liv. 9.19.12: *per annos quattuor et viginti primo Punico bello classibus certatum cum Poenis recordor*;

Liv. 24.47.15: *Romae foedum incendium per duas noctes ac diem unum tenuit.*

F: c.c. de timp semi-intern.

Observație: Uneori Ac1' alternează cu Ac3 + *per*:

Liv. 29.38.8: *et ludi Romani biduum instaurati; item per biduum plebeii ab aedilibus P. Aelio P. Villio.*

5.3.2. Intervalul

5.3.2.1. Intervalul pentru care e prevăzut un proces, intervalul privit prospectiv față de momentul vorbirii:

I. **Tr – verb** al stării sau verb ce exprimă o acțiune;

Ts: M mixtă: Ac1" + *in*;

a. fără precizarea limitei (o singură componentă):

Liv. 33.27.10: *et in futurum etiam metum ceperunt*;

Caes. *Gal.* 5.39: *hanc adepti victoriam in perpetuum se fore victores confidebant.*

F: c.c. de timp extern.

b. cu indicarea limitei (se pot stabili două puncte pe axa temporală, unul inițial, momentul vorbirii, și punctul final, limita *ad quem*):

Ts este exprimat prin unități de timp (*annus, dies, hora, mensis*) și poate fi sau nu însoțit de determinante conținând precizări cantitative, ceea ce înseamnă că acest acuzativ de timp poate fi atât extern (fără determinante; de obicei, la singular), cât și semi-intern (când apar determinante):

Cic. *Phil.* 5.25: *qui in horam viverent*;

Cic. *Cat.* 1.5: *crescit in dies singulos hostium numerus*;

Cic. *de Orat.* 2.169: *si barbarorum est in diem vivere*;

Cic. *Agr.* 1.4: *auctionem (...) constitutam in mensem Ianuarium*; indirect, determinantul calitativ *Ianuarium* indică și componenta cantitativă, dacă din contextul mai larg se poate stabili momentul vorbirii.

Liv. 10.22.9: *prorogatum in annum imperium est.*

5.3.2.2. Intervalul privit retrospectiv față de momentul vorbirii:

I. **Tr – verb** indicând o acțiune sau o stare;

Ts, având **M sintetică: Ac1'**, cunoaște restricții lexicale, putând fi exprimat prin:

a. substantive indicând unități de timp: *annus, dies, hora, mensis*, însoțite de determinante exprimate prin numeral cardinal, componenta cantitativă fiind precis indicată:

Cic. *Div.* 2.118: *qui abhinc annos prope trecentos fuit.*

b. substantivele complexe *biennium, triennium*:

Ter. *An.* 69-70: *abhinc triennium / ex Andro commigravit.*

Funcția Ac1':
a. c.c. de timp semi-intern;
b. c.c. de timp extern.

Observații:

1. Momentul vorbirii este indicat prin folosirea adverbului: *abhinc.*
2. Pe axa temporală, Tr (*fuit, commigravit*) se află la capătul opus, la stânga momentului vorbirii.

5.3.2.3. Intervalul dintre două acțiuni, dintre două stări:

Extensia întinderii în timp este limitată la ambele capete: punctul de plecare este începutul unui proces, iar punctul terminus este intervenția celuilalt proces.

I. **Tr – verb** indicând procesul în desfășurare;

Ts-ul cu **M: Ac1'** este exprimat prin unități de timp și însoțit de determinante cantitative exprimate prin numeral ordinal, iar funcția sa este cea de **c.c. de timp semi-intern.**

Caes. *Gal.* 5.25: *tertium iam hunc annum regnantem inimici (...) interfecerunt* (pe acesta dușmanii l-au ucis pe când domnea deja al treilea an); linearitatea lui *regnantem* (acțiune începută cu trei ani

înainte și întreruptă de *interfecerunt*) este subliniată de adverbul *iam*. Participiul relativ *regnantem* (Tr al acuzativului *annum*) poate fi transformat în predicatul regentei unei propoziții temporale cu *cum inversum*: *iam tertium annum regnabat, cum inimici interfecerunt* sau în predicatul unei propoziții temporale indicând punctul de plecare, cf. Pl. *Aul.* 3-4: *hanc domum / iam multos annos est cum possideo et colo.*

5.3.2.4. Vârsta se leagă de interval, mai precis de intervalul privit retrospectiv sau de intervalul limitat la ambele capete.

I. **Tr – verb:** participiul *natus*;

Ts-ul cu **M: Ac1'** este redus lexical la unități de timp, însoțite de numeral cardinal pentru exprimarea componentei cantitative:

Nepos *Alc.* 10: *sic Alcibiades annos circiter quadraginta natus diem obiit supremum*;

Tac. *Ann.*12.58: *sedecim annos natus Nero.*

F: c.c. de timp semi-intern.

Observație: Drept concurenți sunt atestați: *agere* + Ac1' cu funcție de c.d. (însoțit de numeral ordinal) sau G1 al calității cu funcție de atribut:

Cic. *Sen.* 32: *quartum ago annum et octogesimum*;

Liv. 21.1.4: *Hannibalem annorum ferme novem.*

5.3.2.5. Intervalul în care se încadrează o acțiune, cu precizarea limitelor, a extensiei:

I. **Tr – verb** indicând o acțiune sau o stare;

Ts, având **M: Ac3 + *inter***, cunoaște restricții lexicale fiind exprimat prin:

a. substantive indicând unități de timp: *annus, dies, hora, mensis*, însoțite de determinante exprimate prin numeral cardinal, componenta cantitativă fiind precis indicată:

Caes. *Gal.* 1.36: *qui inter annos XIIII tectum non subissent.*

b. substantivele complexe *biennium, triennium*:

Pl. *St.* 214: *quae inter continuom perdidi triennium.*

Funcția acuzativului:
a. c.c. de timp semi-intern;
b. c.c. de timp extern.

6. Acuzativul final este atestat atât cu marcă mixtă (Ac1"+ *in*), cât și cu marcă analitică (Ac3 + *ad*), fiind determinat, de obicei, de un adjectiv sau de un gerundiv:

I. Tr – verb

α. **Ts: M: Ac1"+ *in*; F: c.c. de scop**

Vell. Pat. *Hist.* 2.41.2: *qui denique semper et cibo et somno in vitam, non in voluptatem uteretur*;

Sen. *Ben.* 7.7.1: *quisquis id, quod deorum est, sustulit et consumpsit atque in usum suum vertit, sacrilegus est.*

β. **Ts: M: Ac3 + *ad*; F: c.c. de scop**

Caes. *Gal.* 5.26: *magna manu ad castra oppugnanda venerunt*;

Caes. *Gal.* 5.40: *ne nocturnum quidem sibi tempus ad quietem relinquebat.*

II. Tr – adjectivul *idoneus*

Ts: M: Ac3 + *ad*; F: c.c. de scop

Nepos *Dat.* 11: *se animadvertisse locum quendam (...) ad castra ponenda esse idoneum.*

III. Tr – substantiv

Ts: M: Ac3 + ad; F: atribut

Cic. *Inv.* 1.2: *quanta ad maximas res opportunitas.*

7. Acuzativul cauzal

I. Tr – verb

Ts: M: Ac3 + ob, propter, per (mai rar); **F: c.c. de cauză:**

Caes. *Gal.* 1.16: *nam propter frigora (...) non modo frumenta in agris matura non erant*;

Cic. *Off.* 1.158: *nec verum est quod dicitur a quibusdam propter necessitatem vitae*;

Liv.1.5.5: *sed rem immaturam nisi aut per occasionem aut per necessitatem aperiri noluerat.*

Observație: Sensul inițial local al prepoziției *ob* (în fața) este evident în unele situații: Cic. *Rab. Post.* 39: *mors ob oculos saepe versata est.*

II. Tr – substantiv

Ts: M: Ac3 + *ob, propter*; F: atribut

Caes. *Gal.* 1.18: *magna apud plebem propter liberalitatem gratia.*

8. Acuzativul modal

În cadrul acuzativului modal se pot distinge două valori, maniera și conformitatea:

8.1. Maniera

I. Tr – verb

Ts: F: c.c. de **mod indicând maniera**; M:

α. Ac1"+ *in*:

Cic. *Tim.* 34: *mens in speciem rerum intuens*;

Caes. *Gal.* 6.19: *de uxoribus in servilem modum quaestionem habent*;

Tac. *Germ.* 6.4: *in universum aestimanti.*

β. Ac3 + *ad*:

Cic. *de Orat.* 3.225: *quem servum sibi ille habuit ad manum.*

γ. Ac3 + *citra/ultra*:

Quint. *Inst.* 12.2.1: *is autem citra virtutem intellegi non potest*;

Apul. *Met.* 6.31: *ne meae quidem modestiae congruit pati vos ultra modum.*

δ. Ac3 + *extra*:

Cic. *Fam.*9.24.3: *extra iocum moneo te*;

Liv. 3.2.2: *Fabio extra ordinem (...) ea provincia data.*

ε. Ac3 + *infra/supra*:

Sen. *Cl.*1.12.4: *ubi supra modum odia creverunt.*

ζ. Ac3 + *per*:

Liv. 24.6.5: *per ludibrium auditi dimissique sunt ab quaerente per iocum Hieronymo quae fortuna eis pugnae ad Cannas fuisset.*

η. Ac3 + *praeter*:

Caes. *Gal.* 7.61: *hostibus nuntiatur in castris Romanorum praeter consuetudinem tumultuari*;

Cic. *Off.* 2.37: *praeter modum plerique exterrentur.*

II. Tr – adjectiv

Ts: M: Ac1"+ *in*; F: c.c. de mod indicând maniera.

Cic. *Ver.* 2.5.86: *praeclara classis in speciem*;

8.2. Conformitatea

I. Tr – verb

Ts: F:c.c. de mod indicând conformitatea; M:

α. Ac1"+*in*:

Hor. *Epod.* 15.4: *in verba iurabas mea.*

β. Ac3 + *ad*:

Cic. *Vat.* 26: *cum iam Vettius ad arbitrium tuum perorasset*;

Sen. *Ep.* 16.7: *si ad naturam vives, numquam eris pauper.*

γ. Ac3 + *secundum*:

Cic. *Fin.* 2.34: *secundum naturam vivere*;

Aulus Gellius *N.A.* 20.1.13: *numerari statim secundum duodecim tabulas quinque et viginti asses iubebat.*

9. Acuzativul de excepţie

I. Tr – verb

Ts: Ac3 + *praeter* (cu excepţia); F: c.c. de excepţie:

Cic. *Att.*1.1.2: *sed hoc praeter me nemini videtur*;

Cic. *Q. fr.* 2.10.2: *cum eos praeter me et Bibulum et Calidium et Favonium nemo defenderet*;

Caes. *Gal.* 1.11: *demonstrant sibi praeter agri solum nihil esse reliqui*;

10. Acuzativul cumulativ

I. Tr – verb

Ts: Ac3 + *praeter* (pe lângă); **F: c.c. cumulativ:**

Caes. *Gal.* 1.43: *et praeter se denos ad conloquium adducerent*;

Liv. 23.14.1: *Romanos praeter insitam industriam animis fortuna etiam cunctari prohibebat.*

Valori speciale ale acuzativului:

11. Acuzativul exclamării se referă la persoana I şi a III-a, conţinând o admonestare indirectă. Astfel, din punct de vedere sintactic, acuzativul se apropie de nominativ prin referirea la aceleaşi persoane (I, III; rareori acuzativul, ca şi nominativul, se referă la persoana a II-a), depărtându-se de vocativul care constituie o apostrofare directă şi referindu-se la persoana a II-a. Din punct de vedere morfologic însă, acuzativul se opune nominativului şi vocativului ce coincid, cu excepţia subtantivelor de declinarea a II-a terminate în -us.

Acest acuzativ apare atât în prezenţa, cât şi în absenţa unei interjecţii şi poate exprima:

- mâhnirea: Cic. *Phil.* 7.14: *heu, me miserum!*; Cic. *Fam.* 14.1.1: *me miserum!*
- compasiunea: Catul. *Carm.* 8.15: *scelesta, vae te!*
- dispreţul: Liv. *Perioch.* 64.12: *o urbem venalem et cito perituram!*
- consternarea: Cic. *Ver.* 2.5.92: *o istius nequitiam ac turpitudinem singularem!*
- admiraţia: Verg. *G.* 2.458-459: *o fortunatos nimium (...) / agricolas!*

Observaţii:

1. Acuzativul exclamativ este atestat şi în formule de jurământ: Cic. *Q. Rosc.* 50: *pro deum hominumque fidem!*

2. Uneori de acuzativ exprimat prin pronume demonstrativ este legată particula *-ne*: Cic. *Ver.* 2.5.62: *huncine hominem, hancine impudentiam, iudices, hanc audaciam!*
3. Acuzativul exclamativ se leagă de cel de obiect, la originea sa putând fi presupus ca Tr un verb tranzitiv dispărut.[67]

12.*Accusativus pendens* apare în inscripții și provine, asemenea nominativului, dintr-un anacolut, dintr-o discontinuitate în cadrul discursului:

CIL IV 3525: *Puteolos Antium Tegeano Pompeios hae sunt verae coloniae.*

13.Acuzativul absolut apare rar în latină, fiind atestat în perioada târzie, la Cassiodorus, Ennodius, Iordanes și Gregorius Turonensis:

Iord. *Rom.* 350: *regina (...) neminem scientem subterfugit*;

Greg. Tur. *Hist. Fr.* 5.43: *acceptam a nobis benedictionem purgatoque a malae credulitatis veneno pectore*, unde acuzativul absolut este coordonat copulativ cu un ablativ absolut.

[67] cf. A. Ernout, Fr. Thomas, *op. cit.*, p. 23.

Locativul

Locativul indo-european nu s-a păstrat în perioada istorică cu desinențe specifice decât la temele în *-a, -o / e-*[68] (izolat la temele în consoană).

În perioada preclasică, la Plaut, majoritatea ocurențelor în locativ atestă întrebuințarea lui *domi*, dar se întâlnesc și alte substantive (atât comune, cât și proprii):

Pl. *Am.* 1010: *neque domi neque in urbe invenio quemquam qui illum viderit*; L1 *domi* este coordonat cu un Abl1" *in urbe*, ambele având aceeași funcție (complement circumstanțial de loc) și specie (amplasamentul);

Pl. *As.* 559: *quae domi duellique male fecisti*, unde *domi* este coordonat copulativ cu *duelli*, forma arhaică a lui *belli*;

Locativul apare de cele mai multe ori singur, dar și însoțit de un determinant:

Pl. *Bac.* 205-206: *proximae viciniae / habitat*, unde L1 *viciniae* este însoțit de un L2 *proximae*, cu funcție de atribut adjectival.

Observație: O structură asemănătoare este atestată în Pl. *Mil.* 273-274: *certo edepol scio me vidisse hic proxumae viciniae / Philocomasium*, unde *viciniae* explicitează adverbul de loc demostrativ *hic*, putând fi interpretat însă în această situație, atât ca locativ, cât și drept genitiv.

Deși este concurat de ablativ, locativul se menține la temele în *-a* și *-o* până în latina târzie, fiind folosit la numele de orașe și insule mici, precum și la substantivele comune *domus* și *humus*:

Cic. *Ver.* 2.4.74: *haec erat posita Segestae sane excelsa in basi*;

Cic. *N.D.* 3.80: *cur sodalis meus interfectus domi suae Drusus.*

Observație: Determinantele în locativ ale lui *domus* sunt numai adjective pronominale posesive; când acest substantiv este determinat de un alt tip de adjectiv pronominal se folosește ablativul însoțit de prepoziție: Cic. *Ver.* 2.4.83: *in ea domo conlocabit.*

La temele în consoană, locativul apare atestat la numele de orașe, precum și la substantivul *rus*:

---

[68] A. Ernout, Fr. Thomas, *op. cit.*, p. 96.

Pl. *Poen.* 1038: *Carthagini ego sum gnatus*;

Liv. 29.4.7: *haec Carthagini parabant agitabantque*;

Cic. *S. Rosc.* 45: *alterum a se non dimittebat, alterum ruri esse patiebatur.*

I. Tr – verb al stării

1. Ts: M: L1; F: c.c. de loc indicând amplasamentul (majoritatea ocurențelor): a se vedea exemplele anterioare.

Observație: În afara prozei clasice, locativul este atestat (rareori) având altă specie; el poate indica direcția: Pl. *Per.* 731: *transcidi loris omnes adveniens domi* (unde în locul acuzativului apare locativul pe lângă un verb de mișcare[69]) sau separația: Petr. 62.1: *dominus Capuae exierat* (unde locativul este folosit, tot pe lângă un verb al mișcării, drept concurent al Abl1').

2. Ts: M: L1; F: c.c. de timp indicând amplasamentul (trecerea se face de la categoria de loc la cea de timp; prin abstractizare, expresia *domi militiaque*, „acasă și pe câmpul de luptă" devine „în timp de pace și de război"):

Sal. *Iug.* 31.25: *domi militiaeque res publica venalis fuit.*

Observație: Datorită caracterului mai general al locativului se observă o tendință de adverbializare: *heri* (ieri), *temperi* (la timp).

II. Tr – substantiv

Ts: M: L1; F: atribut indicând amplasamentul în spațiu (atestările sunt puțin numeroase):

Ter. *Ph.* 1012-1013: *mansiones diutinae / Lemni*;

Sall. *Iug.* 33.4: *Romae Numidiaeque facinora eius memorat*, unde sunt coordonate două substantive în locativ, primul denumind un oraș, cel de-al doilea o țară, drept care ar fi de așteptat mai degrabă un Abl1'' + *in*, *in Numidia.*

[69] W. M. Lindsay, *Syntax of Plautus*, Oxford, 1907, p. 23.

Ablativul

Dintre denumirile întrebuinţate de gramaticii latini, *sextus casus*, *casus Latinus*, *Ablativus casus*, ultima este cea mai explicită, indicând valoarea principală a cazului, cea de a exprima separarea (*ablativus* < *auferre* „a lua, a îndepărta"). Ablativul prezintă cele mai numeroase funcţii şi specii în raport cu celelalte cazuri din limba latină, ceea ce nu este deloc surprinzător ţinând cont de faptul că provine din sincretismul a trei cazuri indo-europene: ablativul (separativul), instrumentalul şi locativul.[70]

Multiplicitatea funcţiilor şi valorilor ablativului a determinat în bună măsură legarea lui frecventă prin prepoziţie de termenul regent, din nevoia de dezambiguizare, dar el nu a încetat să funcţioneze singur, sintetic: cf. Cic. *Brut.* 315, *Menippus Stratonicensis meo iudicio tota Asia illis temporibus disertissimus*, unde sunt atestate în ablativ trei complemente de valori diferite.[71] Astfel, deşi în acest exemplu apare o succesiune de şase ablative fără prepoziţie, nu există riscul ambiguităţii: *meo*, Abl2 cu funcţie de atribut adjectival pronominal, *iudicio*, Abl1' cu funcţie de c.c. de mod, indicând conformitatea, *tota*, Abl2 cu funcţie de atribut adjectival, *Asia*, Abl1' cu funcţie de c.c. de loc indicând amplasamentul, *illis*, Abl2 cu funcţie de atribut adjectival pronominal, *temporibus*, Abl1' cu funcţie de c.c. de timp indicând amplasamentul.

Nu există însă întotdeauna univocitate în interpretarea ablativului sintetic, după cum confirmă situaţiile de interferenţe: cf. Phaed. 1.1.2: *siti compulsi*, unde Abl1' *siti* poate fi considerat atât cauzal („siliţi din cauza setei"), cât *rei efficientis* („siliţi de sete") sau o structură de tipul *urbs vi capta*, unde *vi* poate indica fie instrumentul în accepţiune largă („oraş cucerit prin violenţă"), fie modul, maniera („oraş cucerit cu forţa, în mod violent").

Atestările indică subordonarea ablativului mai ales unor verbe, dar se întâlnesc drept termeni regenţi şi adjective, adverbe, prepoziţii şi substantive.

Pentru o prezentare mai clară a funcţiilor şi speciilor (valorilor) ablativului s-a considerat preferabilă gruparea lor în trei clase, în dependenţă de cazul originar de care ţineau: A. Funcţii şi specii ţinând de ablativul propriu-zis (separativ), B. Funcţii şi specii ţinând de instrumental, C. Funcţii şi specii ţinând de locativ.

---

[70] J. B. Hofmann, A. Szantyr, *op. cit.*, p. 101.

[71] A. Ernout, Fr. Thomas, *op. cit.*, p. 79.

A. Funcţii şi specii ţinând de ablativul propriu-zis

I. Tr – verb

1. Specii (valori) ţinând strict de ablativ (separativ)

1.1. Punct de plecare în spaţiu

Mărcile Ts-ului pot fi diferite:

α. **marcă sintetică: Abl1'** se foloseşte, de regulă, când Tr este un verb derivat cu unul din prefixele *a(b)-, de-, e(x)-*, pentru a evita tautologia. Ts este exprimat prin nume de oraş sau substantive comune, printre care *domus, humus, rus*. Este atestată încă din latina preclasică folosirea Abl1' în anumite expresii: *manu mittere, opsonatu redire, venatu redire*:

Pl. *Men.* 277: *ego opsonatu redeo*;

Cic. *Quinct.* 24: *Roma egreditur ante diem II Kalend. Februarias Quinctius*;

Cic. *S. Rosc.* 27: *eiectum domo*;

Caes. *Civ.* 2.41: *loco cedere.*

Abl1' apare folosit şi din considerente de ordin stilistic, atât în poezie, Verg. *A.* 7.620: *regina deum caelo delapsa*, cât şi în proză, Tac. *Ann.* 2.34: *processit Palatio.*

β. **marcă analitică: Abl3 + prepoziţie:**

β1. **Abl3 + *a(b)*** indică plecarea de lângă, din apropiere şi nu presupune pătrunderea în interior;

Caes. *Gal.* 1.16: *iter ab Arari Helvetii averterant, a quibus discedere nolebat*;

β2. **Abl3 + *de*** indică iniţial mişcarea verticală, de sus în jos:

Pl. *Cas.* 931: *decido de lecto*;

β3. **Abl3 + *e(x)*** indică plecarea din interior; Tr poate fi atât verb simplu, cât şi prefixat:

Caes. *Gal.* 4.26: *aliquos singulares ex navi egredientes conspexerant.*

Nepos *Pel.* 3: *ex arce pepulerunt.*

Diferenţa în folosirea mărcilor nu se aplică însă consecvent: cf. Pl. *Cas.* 931: *decido de lecto* faţă de Curt. *Alex.* 8.1.43: *ex lecto repente prosiluit*, Caes.

Gal. 1.27: *e castris Helvetiorum egressi* față de Caes. *Gal.* 2.11: *castris egressi*, Caes. *Gal.* 7.28: *muro turribusque deiecti* față de Caes. *Civ.* 1.18: *de muro se deiecerunt.*

Deși specia se menține aceeași (punct de plecare - în spațiu), **funcția sintactică** a ablativului variază în dependență de termenul regent:

a. Când Tr este verb al deplasării folosit cu sens concret, precum *abire, educere, egredi, proficisci*, funcția ablativului este cea de **c. c. de loc** (a se vedea exemplele anterioare).

Observație: Privitor la raportul ablativului cu celelalte cazuri ce pot indica locul, se observă diferențe în ceea ce privește specia: la bază, ablativul indică separarea, locativul amplasamentul, iar acuzativul direcția și punctul terminus.

b. Când Tr este verb folosit cu sens abstract: *levare, liberare, solvere* sau cu sens figurat: *differre, dissentire*, ablativul nu mai poate fi considerat c. c. de loc (mai ales când este exprimat prin substantiv abstract), funcția îndeplinită fiind cea de **complement indirect**:

Caes. *Gal.* 4.19: *ut Ubios obsidione liberaret*;

Cic. *Ver.* 2.5.23: *ceteros profecto multos ex his incommodis pecunia se liberasse*;

Caes. *Gal.* 6.21: *Germani multum ab hac consuetudine differunt.*

1.2. Punct de plecare în timp

Tr - verb (fără restricții lexicale)

Ts: M analitică: Abl3 + *a(b), de, e(x)*; F: c. c. de timp; Specia: punct de plecare:

Cic. *Man.* 7: *sed ab illo tempore annum iam tertium et vicesimum regnat*;

Cic. *Ver.* 2.2.64: *ex illo tempore a civitatibus laudationes petere (...) coepit*;

Cic. *Sest.* 75: *curiam multa de nocte armatis hominibus (...) occupavissent*;

Caes. *Gal.* 5.9: *de tertia vigilia ad hostes contendit.*

Frecvent atestate sunt expresiile: *ab adulescentia, a pueritia, ab initio*:

Cic. *Rab. Post.* 7: *cuius auctoritati te ab adulescentia dedidisti*;

Cic. *Div. Caec.* 39: *si optimis a pueritia disciplinis atque artibus studuisses*;

Cic. *Prov.* 10: *statuit ab initio, et in eo perseveravit, ius publicano non dicere.*

2. Specii (valori) derivate din separativ

a. Specii a căror legătură cu separativul este evidentă (strânsă)

a.1. Ablativul originii

Tr - cele mai multe ocurențe atestă *natus, ortus, procreatus* (mai rar apar și verbe la mod personal);

Folosind mărci diferite, ablativul originii poate indica:

- descendența directă (din părinți) prin marcă sintetică: Abl1' sau analitică: Abl3 + *a(b), de, e(x)*:

  Cic. *N.D.* 3.59: *Venus prima Caelo et Die nata (...), altera spuma procreata, ex qua et Mercurio Cupidinem secundum natum accepimus, tertia Iove nata et Diona (...), sed ex ea et Marte natus Anteros dicitur*;

  Cic. *Rep.* 2.34: *cum de matre familias Tarquiniensi duo filios procreavisset*;

  Ov. *Met.* 9.613: *neque enim est de tigride natus*;

- descendența depărtată (ginta, neamul, divinitatea care se afla la originea neamului) prin **marcă analitică: Abl3 + *a(b)***:

  Caes. *Gal.* 2.4: *plerosque Belgas esse ortos a Germanis*;

  Hor. *Carm.* 2.3.21: *natus ab Inacho*;

- originea socială prin marcă sintetică: Abl1':

  Sall. *Cat.* 5.1: *L. Catilina, nobili genere natus*;

  Hor. *S.* 1.6.6: *me libertino patre natum.*

Strânsa legătură a ablativelor originii cu cele indicând punctul de plecare în spațiu indică (drept cea mai probabilă) **funcția** de **c. c. de loc**, dar abstractizat; datorită acestei abstractizări, ablativul originii poate fi interpretat și drept **complement indirect** în ocurențele în care este exprimat prin substantive animate.

a.2. Ablativul lipsei (*Ablativus inopiae*)[72]

Tr - verbe indicând lipsa, fie folosite cu sens propriu: *carere, egere, indigere, orbare, nudare, privare* etc., fie folosite în accepțiune mai largă: *abstinere, intercludere, interdicere* etc.;

Ts: M sintetică: Abl1'; F: complement indirect

Caes. *Gal.* 1.23: *quod re frumentaria intercludi posse confiderent*;

Cic. *Dom.* 82: *ut mihi aqua et igni interdiceretur*;

Cic. *Fin.* 5.87: *dicitur oculis se privasse.*

b. Specii (valori) a căror legătură cu separativul e mai puțin evidentă

b.1. Ablativul materiei (*Ablativus materiae*) indică, după cum arată și denumirea sa, materia din care e confecționat un obiect, presupunând intervenția omului și deosebindu-se astfel de genitivul materiei, prin care este exprimată substanța naturală.

Tr – *verba faciendi*: *facere, efficere*;
Ts: M sintetică: Abl3 + *de, e(x)*; F: complement indirect:

Cic. *Ver.* 2.4.1: *quicquam ex auro aut ebore factum*;

Plin. *Nat.* 34.15: *Romae simulacrum ex aere factum Cereri.*

b.2. Întregul din care se ia o parte (Ablativ partitiv), ablativul concurează genitivul partitiv[73] și se încadrează în tendința spre analitism în evoluția limbii:

Tr – verb ce exprimă o acțiune;
Ts: M: Abl3 + *de, e(x)*; F: complement indirect:

Pl. *Capt.* 110-111: *istos captivos duos, / heri quos emi de praeda a quaestoribus*; unde două complemente în ablativ, dar cu valori diferite (ablativ partitiv, *de praeda* și separativ, *a quaestoribus*) sunt subordonate aceluiași verb, *emi*.

Liv. 44.23.2: *Pantauchum misit ex fidissimis amicis ad ea perficienda.*

---

[72] În timp ce *Ablativus inopiae* presupune separarea, opusul său, *Ablativus copiae*, presupune alăturarea și derivă din instrumental.

[73] cf. J. B. Hofmann, A. Szantyr, *op. cit.*, p. 58 sq.

b.3. Subiectul tratat într-o lucrare, într-o discuție sau scrisoare; se leagă de partitiv, indicând lipsa pretenției de exhaustivitate în tratare:

Tr – verbe compatibile cu ideea de relatare, de prezenatare, precum *dicere, disserere, narrare, scribere* etc.

Ts: M: Abl3 + *de, e(x)*; F: complement indirect:

Este folosit mai ales pentru indicarea titlurilor de lucrări: *De amicitia, De finibus bonorum et malorum, De oratore, De ira* etc.

Cic. *Amic.* 5: *sed ut tum ad senem senex de senectute, sic hoc libro ad amicum amicissimus scripsi de amicitia.*

b.4. Unghiul de vedere din care este privit un obiect, o ființă:

Tr – diferite feluri de verbe, atât indicând o stare, cât și o acțiune:

Ts: M: Abl3 + *a(b), e(x)*; F: c.c. de loc cu nuanță modală:

Caes. *Gal.* 7.36: *erat e regione oppidi collis sub ipsis radicibus montis egregie munitus atque ex omni parte circumcisus*;

Caes. *Civ.* 1.25: *a fronte atque ab utroque latere cratibus ac pluteis protegebat*;

Liv. 27.48.15: *ita ex omnibus partibus, ab fronte, ab latere, ab tergo trucidantur Hispani Liguresque.*

b.5. Conformitatea presupune un etalon în funcție de care este privită și interpretată o situație sau acțiune:

Tr – verb compatibil, exprimând o acțiune sau stare;

Ts: M: Abl3 + *de, e(x)*; F: c. c. de mod (conformitatea):

Pl. *Bac.* 1038: *fecisse dicas de mea sententia*;

Ter. *Ph.* 481: *de eius consilio sese velle facere*;

Cic. *Quinct.* 86: *ex edicto autem non potuisse bona possideri demonstravi*;

Cic. *Ver.* 2.5.52: *ex senatus consulto itemque ex lege Terentia et Cassia frumentum aequabiliter emi ab omnibus Siciliae civitatibus oporteret.*

b.6. Maniera[74], construită analitic, este atestată în diverse locuțiuni încă din latina preclasică, dar se extinde mai ales în latina imperială și târzie, fiind atestată la Seneca, Plinius, Apuleius, Tertullianus etc.[75]

Tr – verb compatibil, exprimând o acțiune sau stare;

Ts: M: Abl3 + *a(b), de, e(x)* (pentru indicarea aspectului pozitiv al manierei), *Abl3 + sine* (pentru indicarea aspectului negativ al manierei); F: c. c. de mod (maniera):

Pl. *Mer.* 903: *vidistin an de audito nuntias?*

Ter. *An.* 794-795: *paullum interesse censes ex animo omnia / (...) facias an de industria* (cele două c.c. de mod indicând maniera sunt construite cu prepoziții diferite: *ex animo, de industria*);

Liv. 26.17.6: *suaque omnia sine fraude Poeni deportarent.*

Sunt atestate dublete: *ab integro, de integro; de longinquo, e longinquo; de vero, ex vero:*

Cic. *Ver.* 2.1.147: *unam columnam efficere ab integro novam;*

Cic. *Ver.* 2.2.139: *censores dicit de integro sibi creari placere.*

b.7. Cauza[76]

Tr – verb compatibil, exprimând o acțiune sau stare;

Ts: M: Abl3 + *a(b), de, e(x)*; F: c.c. de cauză:

Pl. *Truc.* 632: *nam mihi de vento miserae condoluit caput;*

Cic. *Fam.* 16.21.3: *quoniam igitur tum ex me doluisti;*

Liv. 3.15.7: *incerti quod malum repentinum, externum an intestinum, ab odio plebis an ab servili fraude, urbem invasisset.*

Observație: În cazul unui Tr la forma negativă, există posibilitatea de a exprima cauza prin Abl3 + *prae*, prepoziție cu sens inițial local:

Cic. *Mil.* 105: *neque enim prae lacrimis iam loqui possumus.*

---

[74] Când marca este sintetică, ablativul indicând maniera ține de instrumental.

[75] A. Ernout, Fr. Thomas, *op. cit.*, p. 86.

[76] Ablativul indicând cauza, ca și cel exprimând maniera, se leagă de instrumental când marca este sintetică.

b.8. Ablativul restrictiv (limitativ) indică, în majoritatea ocurențelor, domeniul de extindere al unei stări (sau acțiuni), punctul de vedere din care e valabilă o stare (eventual, acțiune):

Tr – verb compatibil, exprimând o stare:

Ts: M: Abl3 + *a(b)*; F: c.c. de relație:

Pl. *Aul.* 186: *ain tu te valere? Pol ego haud perbene a pecunia*, unde drept Tr al lui *a pecunia* se poate subînțelege *sum* sau *valeo*;

Pl. *Epid.*129: *a morbo valui, ab animo aeger fui.*

c. Specie a cărei legătură cu separativul este opacizată

Agentul

c.1. Ablativul autorului (*Ablativus auctoris*) indică, după cum arată denumirea sa, agentul, autorul unei acțiuni, exprimat prin substantiv animat.

Tr – verb la diateza pasivă;

Ts: M: Abl3 + *a(b)*; F: c. de agent:

Cic. *Ver.* 2.4.72: *Segesta est oppidum pervetus in Sicilia (...) quod ab Aenea fugiente a Troia (...) conditum esse demonstrant*;

Cic. *Ver.* 2.5.72: *qui a praedonibus erant capti*;

Curt. *Alex.* 8.11.2: *hanc ab Hercule frustra obsessam esse.*

Observație: Ablativul autorului a fost concurat încă din perioada preclasică de dativul autorului, care se folosește însă mai ales în cadrul conjugării perifrastice pasive.

c.2. Când agentul este non-animat, se folosește **Abl1'**, structura sa sintetică apropiindu-l de instrumental. Funcția ablativului rămâne cea de **complement de agent**, specia fiind însă ***Ablativus rei efficientis*** (ablativul lucrului activ):

Cic. *Ver.* 2.4.75: *quasi illa ipsa face percussus esset*;

Ov. *Her.* 7.189: *nec mea nunc primum feriuntur pectora telo.*

Observații:

1. Din cauza structurii sintetice apar interferențe cu cauza, după cum atestă Phaed. 1.1.2: *siti compulsi.*

2. Pentru a se face verificarea privind specia ablativului se recomandă trecerea verbului regent de la diateza pasivă la cea activă, ablativul de agent devenind subiect în urma acestei transformări: *quasi illa ipsa fax percussisset [istum hostem, sc. Verrem].*

II. Tr – adjectiv

1. Specie ținând strict de ablativ (separativ)

Tr – adjectiv ce indică o notă compatibilă cu ideea de separare: *alienus (3), liber (3)*;

Ts: M sintetică: Abl1' sau analitică: Abl3 + *a(b)*; F: complement indirect; ablativul este mai ales non-animat (adesea fiind exprimat printr-un substantiv abstract), dar sunt atestate si situații în care Ts-ul este animat, marca fiind în aceste situații Abl3 însoțit de prepoziție:

Ter. *Hau.* 77: *homo sum: humani nil a me alienum puto*;

Cic. *Man.* 32: *quam provinciam tenuistis a praedonibus liberam per hosce annos?*

Cic. *Fin.* 1.49: *sic robustus animus et excelsus omni est liber cura et angore*;

Apul. *Soc.* 12: *ab omnibus animi passionibus liber.*

Observație: La poeți, dar și la Valerius Maximus, Plinius iunior sau Apuleius, genitivul partitiv este folosit pe lângă *liber* drept concurent al ablativului: Hor. *Ars* 212: *liberque laborum.*[77]

2. Specii (valori) derivate din separativ

a. Specii a căror legătură cu separativul este evidentă (strânsă)

a.1. Ablativul originii

Tr – adjectivul *prognatus*;

Ts: M sintetică: Abl1' sau analitică: Abl3 + *a(b), e(x)*; F: c. ind.:

Caes. *Gal.* 2.29: *ipsi erant ex Cimbris Teutonisque prognati*;

Caes. *Gal.* 6.18: *Galli se omnes ab Dite patre prognatos praedicant*;

Liv. 1.40.3: *Romulus deo prognatus.*

---

[77] J. B. Hofmann, A. Szantyr, *op. cit.*, p. 78.

a.2. Ablativul lipsei (*Ablativus inopiae*)

Tr – adjective precum: *inops, nudus, vacuus, viduus* etc.;

Ts: M sintetică: Abl1' (folosită, de regulă, când Ts este non-animat, cf. Cic. *Brut.* 247: *non inops verbis*) sau **analitică: Abl3 + *a(b)*** (folosită, de obicei, când Ts este animat, cf. Caes. *Gal.* 2.12: *vacuum ab defensoribus*); **F: c. ind:**

Cic. *Ver.* 2.4.3: *Messana (...) ab his rebus quibus iste delectatur sane vacua atque nuda est*, unde este folosită structura analitică, deși Ts-ul este non-animat;

Hor. *S.* 2.3.184: *nudus agris, nudus nummis, insane, paternis.*

b. Specie a cărei legătură cu separativul e mai puțin evidentă

Ablativul cauzei (*Ablativus causae*)

Tr – diferite adjective, compatibile cu ideea de cauză;

Ts: M sintetică: Abl1' sau **analitică: Abl3 + *a(b), e(x)*; F: c. c. de cauză:**

Cic. *Rep.* 2.38: *Tarquinius ex vulnere aeger fuisse (...) diceretur*;

Nep. *Milt.* 7: *eo tempore aeger erat vulneribus.*

c. Specie a cărei legătură cu separativul este opacizată

Ablativus comparationis, prin care este exprimat al doilea termen al comparației:

Tr – adjectiv la comparativ de inegalitate;

Ts: M: Abl1'; F: c.c. de mod (complementul comparativului):

Hor. *Carm.* 3.30.1: *exegi monumentum aere perennius.*

Observații:

1. Concurentul acestui ablativ se întâlnește la nivel interpropozițional, fiind propoziția comparativă de inegalitate introdusă prin *quam*.
2. Dintre cele două modalități de exprimare a celui de-al doilea termen al comparației, Abl1' este obligatoriu în următoarele situații:
   2.1. Când complementul comparativului deține nota în cel mai înalt grad, devenind etalon: Cic. *Sen.* 31: *melle dulcior*, Ov. *Met.* 8.373-374: *nive candidioribus (...) / vectabantur equis.*

2.2. Când complementul comparativului este exprimat prin pronume relativ:

Cic. *Orat.* 8: *Phidiae simulacris quibus nihil in illo genere perfectius videmus*;

Cic. *Rep.* 2.27: *sequamur enim potissimum Polybium nostrum, quo nemo fuit in exquirendis temporibus diligentior.*

III. Tr – substantiv sau substitut de substantiv

1. Specii (valori) ţinând strict de ablativ (separativ)

1.1. Punctul de plecare în spaţiu

Tr – substantiv abstract verbal, denumind o acţiune sau rezultatul ei;

Ts: M sintetică: Abl1' sau **analitică: Abl3 + *a(b), de, e(x)*** (deosebirile în folosirea prepoziţiilor nu coincid întru totul cu cele specificate în cazul Tr-ului exprimat prin verb); **F: atribut:**

Caes. *Civ.* 3.9: *discessu Liburnarum ex Illyrico*;

Cic. *Att.* 7.21.1: *fugam ab urbe turpissimam*;

Cic. *Att.* 11.18.1: *de illius Alexandria discessu.*

1.2. Punctul de plecare în timp

Tr – substantiv abstract verbal, denumind o acţiune sau rezultatul ei;

Ts: M sintetică: Abl1' sau **analitică: Abl3 + *a(b), de, e(x)*; F: atribut:**

Pl. *Mos.* 697: *non bonust somnus de prandio.*

2. Specii (valori) derivate din separativ

a. Specie a cărei legătură cu separativul este evidentă (strânsă):

Ablativul originii

Tr – substantiv animat, adesea nume de agent terminat în *-tor*;

Ts: M analitică: Abl3 + *de*; F: atribut:

Cic. *Brut.* 131: *accusator de plebe.*

b. Specii a căror legătură cu separativul este opacizată

b.1. Ablativul materiei

Tr – substantiv concret, non-animat;

Ts: M analitică: Abl3 + *de, e(x)*; F: atribut:

Cic. *Ver.* 2.4.62: *pocula ex auro*;

Cic. *Ver.* 2.4.72: *ex aere Dianae simulacum*;

Verg. *G.* 3.13: *templum de marmore*;

Plin. *Nat.* 26.23: *sucus de quinquefolio.*

b.2. Întregul din care se ia o parte

Tr – substantiv sau pronume (interogativ ori nehotărât);

Ts: M analitică: Abl3 + *de, e(x)*; F: atribut:

Pl. *Ps.* 1164: *memento ergo dimidium istinc mihi de praeda dare*, unde Tr-ul pentru *de praeda* poate fi considerat atât *dare*, cât și *dimidium*. Opțiunea pentru unul sau altul dintre Tr se repercutează asupra funcției ablativului: complement indirect (Tr – verb), respectiv atribut (Tr – substantiv), dar specia rămâne aceeași (întregul din care se ia o parte).

Caes. *Gal.* 6.11: *ne quis ex plebe contra potentiorem auxilii egeret*;

Cic. *Clu.* 157: *quis de plebe Romana testimonium dixit umquam (...)?*

Observații:

1. Acest ablativ (Cic. *Clu.* 157: *quis de plebe Romana*) interferează uneori cu cel al originii (Cic. *Brut.* 131: *accusator de plebe*).
2. Mai des atestată este folosirea concurentului său, genitivul partitiv.

B. Funcții și specii ținând de instrumental. Contopirea completă la nivelul formei a instrumentalului indo-european cu ablativul (separativul) a dus și la contopirea la nivel sintactic (funcțional) a celor două cazuri inițial diferite.

Ablativul din perioada istorică ajunge astfel deținător al conținutului funcțional al instrumentalului, ambele aspecte ale vechiului caz indo-european continuând a fi reprezentate: α. instrumentul, mijlocul prin care se

realizează o acțiune sau notă, β. persoana sau lucrul asociat pentru realizarea acțiunii sau notei.

I. Tr – verb

α. Ablativul instrumental indică instrumentul, mijlocul prin care se realizează o acțiune sau notă:

1. Instrumentul, mijlocul

Tr – verb al cărui sens este compatibil cu ideea de instrument;

Ts: M: Abl1'; F: c.c. instrumental:

Caes. *Gal.* 1.52: *gladiis pugnatum est*;

Caes. *Gal.* 6.13: *nonnumquam etiam armis de principatu contendunt*, unde prin *gladiis*, respectiv *armis*, este exprimat instrumentul propriu-zis.

Caes. *Gal.* 5.14: *interiores plerique (...) lacte et carne vivunt*, unde *lacte* și *carne* sunt mai degrabă mijloacele (instrumente în sens larg) pentru întreținerea vieții.

Observații:

1. Ts-urile în ablativ sunt substantive non-animate.
2. Dacă Ts este substantiv animat, se schimbă marca, folosindu-se Ac3 + *per*:

   Caes. *Gal.* 3.2: *subito per exploratores certior factus est.*

Sunt atestate și excepții: sclavii și soldații (fie indivizi, fie unități militare) sunt considerați drept instrumente și de aceea se poate recurge la folosirea ablativului sintetic:

Caes. *Gal.* 1.8: *interea ea legione, quam secum habebat, militibusque, qui ex provincia convenerant, (...) murum (...) perducit.*

3. Unele ablative instrumentale au ajuns clișee: cf. Pl. *Epid.* 500: *fidibus cantarem*, Nepos *Ep.* 2: *cantare tibiis.*

2. Regim. De la instrumentalul folosit în accepțiune mai largă se ajunge la întrebuințarea cazului drept regim al unor verbe, ceea ce implică schimbări la nivelul funcției sintactice îndeplinite de ablativ.

Tr – verb:

a) *fungi, potiri, uti, vesci.*

Ts: M: Abl1'; F: c. ind.:

Caes. *Gal.* 1.2: *totius Galliae imperio potiri*;

Caes. *Gal.* 2.26: *Labienus castris hostium potitus*;

Caes. *Gal.* 6.16: *administrisque ad ea sacrificia druidibus utuntur*;

Cic. *Cael.* 21: *funguntur officio.*

Observație: Ca argumente pentru interpretarea ablativului drept complement indirect, nu c.c. instrumental pot fi aduse următoarele:

1. Ts poate fi exprimat prin substantiv animat sau abstract, în timp ce instrumentul propriu-zis se exprimă prin substantive concrete.
2. Abl1' este concurat, mai ales în preclasic și postclasic, de:
   2.1. Ac1' (verbele apărând ca tranzitive):

   Cato *Agr.* 149.1: *pabulum frui*;

   Pl. *Mer.* 854: *quod usust*, unde exprimarea Ts-ului prin pronume la neutru constituie încă un argument pentru faptul că ablativul nu poate fi interpretat ca intrumental.

   Ter. *Hau.* 401: *ingenium frui*;

   Tac. *Ann.* 4.38: *hominum officia fungi*, unde acuzativul este complement intern;

   2.2. G1 partitiv pe lângă *potior, potiri* (același verb este atestat și cu acuzativul: *Rhet. Her.* 4.57.32-33: *potitus est / gloriam*):

   Caes. *Gal.* 1.3: *totius Galliae sese potiri posse sperant.*

3. Posibilitatea apariției unui Eps (care se referă numai la subiect, complement direct și indirect) pe lângă aceste ablative:

   Caes. *Gal.* 6.16: *administrisque ad ea sacrificia druidibus utuntur*, unde Eps *administris* se referă la c.ind. *druidibus.*

b) *commiscere, miscere.*

Ts: M: Abl1'; F: c. ind.:

Hor. *S.* 2.4.55-56: *qui miscet faece Falerna / vina.*

Observație: Concurenții (D1 și Abl3 + *cum*) pledează pentru interpretarea ablativului drept complement indirect.

c) *fidere, confidere.*

Ts: M: Abl1'; F: c. ind.:

Caes. *Gal.* 7.50: *hostes loco et numero, nostri virtute confiderent.*

Observație: Concurentul este D1.

d) *assuefacere, assuescere.*

Ts: M: Abl1'; F: c. ind.:

Caes. *Gal.* 4.1: *nullo officio aut disciplina adsuefacti.*

Observație: Concurenții sunt D1 sau Ac3 + *ad.*

e) *opus est* (folosit impersonal).

Ts: M: Abl1'; F: c. ind.:

Nepos *Milt.* 4: *quam celeri opus esset auxilio;*

Observații:

1. Persoana care are nevoie (de ceva) stă în D1, iar lucrul necesitat în Abl1', cel mai adesea exprimat prin substantiv non-animat:

   Sen. *Ep.* 80.3: *illis multo cibo, multa potione opus est.*

2. Concurentul este reprezentat de construcția personală:

   Caes. *Gal.* 5.40: *quaecumque ad proximi diei oppugnationem opus sunt, noctu comparantur*; Abl1' (din construcția impersonală) trece la N1, devenind subiect (în construcția personală).

f) *grandinat, nivit, pluit* (verbe unipersonale).

Ts: M: Abl1'; F: c.c. de mod indicând maniera:

Pacuvius *praet.* 4: *nivit sagittis, plumbo et saxis grandinat;*

Liv. 7.28.7: *lapidibus pluit;*

Liv. 24.10.7: *sanguine pluvisse.*

3. Specii (valori) provenite din instrumental

3.1. Abundența (*Ablativus copiae*) se întâlnește pe lângă:

Tr – verbe cauzative compatibile ce reclamă un ablativ care să indice în ce constă abundența, rodnicia, belșugul, creșterea: *abundare, affluere, augere, circumfluere, complere, implere, ornare, redundare, replere*:

Ts: M: Abl1'; F: c. ind.:

Cic. *Ver.* 2.4.3: *ipsa Messana, quae situ moenibus portuque ornata sit.* Legătura ablativului *copiae* cu cel instrumental este mai evidentă în cazul subordonării sale verbului *ornare*. În ceea ce privește Ts-ul, cu cât substantivul este mai abstract (*situ, portu*), cu atât se depărtează mai mult de instrumental.

Cic. *Sen.* 56: *villa (...) abundat porco haedo agno gallina lacte caseo melle*;

Liv. 2.26.3: *magna pars in villis repleti cibo vinoque.*

Observație: Pe lângă unele dintre Tr-uri, ablativul belșugului este concurat de genitivul partitiv:

Cato *Agr.* 88.1: *amphoram (...) puram impleto aquae purae*;

Apul. *Met.* 9.3: *ut aquae recentis completam pelvem offerrent potui meo.*

3.2. Pedeapsa (*Ablativus poenae*)

Tr – verbe ce țin de terminologia juridică (*verba iudicalia*): *damnare, multare*;

Ts: M: Abl1'; F: c. ind.:

Nepos *Milt.* 7: *causa cognita capitis absolutus pecunia multatus est*, unde alături de *ablativus poenae* (*pecunia*) se află un *genetivus poenae* (*capitis*);

Nepos *Lys.* 3: *accusatus hoc crimine iudicumque absolutus sententiis.*

3.3. Prețul (*Ablativus pretii*)

Tr – diferite tipuri de verbe: **α.** verbe folosite cu sens propriu: *emere, vendere, conducere, locare, mercari*; **β.** verbe folosite cu sens figurat: *constare, stare* („a costa"), **γ.** alte verbe compatibile cu ideea de preț;

Ts: M: Abl1'. Funcția ablativului variază în dependență de maniera acestuia de exprimare:

F 1: **c.c. instrumental extern interferând cu c.c. modal** când Ts este substantiv (*merces, pecunia, sanguis*), însoțit sau nu de un determinant cantitativ:

Cic. *De orat.* 1.126: *mercede doceret*;

Liv. 23.30.2: *multo sanguine ac volneribus ea Poenis victoria stetit.*

F 2: **c.c. instrumental semi-intern**, când Ts este substantiv denumind o unitate monetară, însoțit de numeral:

Pl. *Per.* 662: *habe centum minis*;

Plin. *Nat.* 7.110: *viginti talentis unam orationem Isocrates vendidit.*

F 3: **c.c. de mod cantitativ**, când Ts este adjectiv cantitativ:

Hor. *S.* 2.3.156: *quanti emptae? parvo.*

Observație: Adjectivele *minus, plus, tantus, quantus* se folosesc la genitiv (*Genetivus pretii*): *minoris, pluris, tanti, quanti*, în timp ce în cazul celorlalte adjective se folosește prevalent ablativul: *magno, minimo, maximo, nihilo, plurimo, parvo*.

3.4.Drumul amenajat pentru facilitarea parcurgerii se poate lega de instrumental, la bază aflându-se probabil considerentul că un traseu amenajat se parcurge mai ușor și de aceea este privit drept un instrument util deplasării:

Tr - verb de mișcare;

Ts cunoaște restricții lexicale, fiind exprimat prin substantive precum *iter, porta, vadum, via*, mai rar *collis, iugum, mare, terra*: **M: Abl1'; F: c.c. de loc:**

Caes. *Gal.* 7.35: *vado transiri solet*;

Caes. *Civ.* 3.75: *eodem itinere praemisit*;

Cic. *Cat.* 2.6: *Aurelia via profectus est*;

Hor. *S.* 1.9.1: *ibam forte via sacra*;

Observații:

1. Abl1' este însoțit de obicei de un Abl2 cu funcție de atribut, ce indică faptul că drumul a fost deja parcurs.
2. Concurentul este Ac3 + per: Ov. *Her.* 101: *per mare, per terras cognataque flumina curris.*

3.5. Intervalul de timp necesar pentru efectuarea unei acțiuni constituie un concept complex pentru exprimarea căruia sunt necesare două elemente: o componentă temporală și una cantitativă.

Tr – verb cu sens compatibil cu ideea de timp;
Ts: M: Abl1';
F 1: **c.c. de timp extern**, când Ts este exprimat printr-un substantiv care cuprinde în structura lui atât ideea de timp, cât și cea cantitativă: *biennium, triennium*:

Liv. 25.32.1: *biennio ferme nihil admodum memorabile factum esset*;

F 2: **c.c. de timp semi-intern**, când Ts este exprimat printr-un substantiv indicând numai unitatea de timp și este obligatoriu însoțit de un determinant cantitativ (numeral, pentru indicarea precisă a cantității, sau adjectiv cantitativ, pentru indicarea aproximativă):

Cic. *N.D.* 2.52: *nam ea quae Saturni stella dicitur (...) triginta fere annis cursum suum conficit.*

3.6. Măsura (*Ablativus mensurae*) prezintă două subdiviziuni:

3.6.1. Criteriul este atestat într-un număr redus de ocurențe și apare pe lângă verbe ale aprecierii sau ale măsurării, dar, prin analogie, și pe lângă alte verbe compatibile cu ideea de criteriu:

Ts: M: Abl1'; F: c. c. de mod calitativ extern:

Nepos *Eum.* 1: *magnos homines virtute metimur, non fortuna*, unde *virtute* reprezintă criteriul acceptat, iar *fortuna* cel respins.

Observație: Acest ablativ prezintă interferențe cu cel al conformității, care pornește însă de la ablativul propriu-zis și presupune un punct de plecare, în timp ce *Ablativus mensurae* nu este un etalon convențional, general acceptat; în plus, se apropie de instrumental.

3.6.2. Diferența este atestată pe lângă verbe care permit o gradare: *antecellere, anteponere, malle, praeferre, praestare, superare, vincere*

Ts: M: Abl1';

Funcția ablativului variază în dependență de clasa morfologică a Ts-ului:
F 1: **c.c. de mod cantitativ extern**, când Ts este exprimat prin adjectiv cantitativ:

Cic. *Brut.* 256: *multo magnus orator praestat minutis imperatoribus.*

F 2: **c.c. de mod cantitativ semi-intern**, când Ts este exprimat prin substantiv indicând unități de măsură și este determinat de un numeral, situație în care pentru indicarea diferenței sunt necesare două relații sintactice:

Caesius Bassus *Metr.* 6: *adcrescere modo una syllaba modo duabus* (unde cele două relații sintactice de subordonare sunt *adcrescere* ← *syllaba* și *syllaba* ← *una*):

3.7. Ablativ de cauză

Tr – verbe compatibile cu ideea de cauză:

Ts: M: Abl1', F: **c.c. de cauză.** Atestările confirmă folosirea cauzei derivate din instrumental mai ales în cazul substantivelor denumind sentimente: *amore, cupiditate, ira, metu, odio, timore*, dar și în anumite expresii: *fame (interire), mea culpa, meo studio, mollitia animi*:

Cic. *Ver.* 2.4.75: *quasi illa ipsa face percussus esset, ita flagrare cupiditate atque amentia coepit*;

Caes. *Gal.* 5.30: *aut ferro aut fame intereant.*

Uneori se folosește Abl1' în cazul unor substantive care sunt atestate și cu Abl3 + *de, e(x)* sau Ac3 + *ob, propter*:

Sall. *Iug.* 10.6: *concordia parvae res crescunt, discordia maxumae dilabuntur.*

Observații:

1. În exemplul din Sall. *Iug.* 10.6 se constată interferența cauzei cu instrumentalul; *concordia, discordia* indică și mijlocul.
2. În unele ocurențe, unde Tr este verb la diateza pasivă se constată interferența cauzei cu un *Ablativus rei efficientis*: Phaed. 1.1.2: *siti compulsi.* Ambiguitatea poate fi înlăturată prin folosirea structurii analitice, Abl 3 + *a(b)*, chiar dacă agentul este non-animat:

   Cic. *Off.* 1.68: *non est autem consentaneum, qui metu non frangatur, eum frangi cupiditate, nec qui invictum se a labore praestiterit, vinci a voluptate*, unde Abl1' *metu, cupiditate* pot fi interpretate atât drept c.c. de cauză, cât și c. de agent; Abl3 + *a(b)*: *a labore, a voluptate* trebuie considerate c. de agent, interferența cu cauza fiind eliminată prin folosirea structurii analitice.

3. Unele forme de instrumental s-au apropiat de statutul de adverbe sau locuțiuni adverbiale: *hoc, eo, ea re*, în timp ce altele au ajuns postpoziții:

causa, gratia (motivarea proiectată în viitor devenind scop): *exempli gratia*.

3.8. Ablativ de relație, limitativ (*Ablativus respectus / limitationis*)

Tr: verb al acțiunii sau stării;

Ts: M: Abl1'; F: c.c. de relație indicând aria de valabilitate, de restricție:

Caes. *Gal.* 6.28: *hi (i.e. uri) sunt magnitudine paulo infra elephantos.*

Sunt frecvent atestate drept ablative de relație: *nomine, re, genere, natione*:

Cic. *Off.* 1.105: *sunt enim quidam homines non re, sed nomine*, unde atât în cazul lui *re*, cât și al lui *nomine* se manifestă o ușoară interferență a c.c. de relație cu cel instrumental.

β. Ablativul sociativ (*Ablativus sociativus*) indică persoana sau lucrul asociat pentru realizarea acțiunii sau notei.

Tr: verb al stării sau mișcării compatibil cu ideea de asociere;

Ts: M: Abl3 + *cum*; F: c.c. sociativ. Prevalează, din punct de vedere lexical, substantivele animate:

Cic. *Att.* 16.5.2: *Quintus fuit mecum dies complures.*

Observații:

1. Unitățile militare au un statut special, în cazul lor sociativul interferând cu instrumentalul, atât la nivelul mărcii, cât și al funcției: se folosește structura sintetică pentru exprimarea asocierii, atunci când substantivele indicând unități militare nu sunt determinate sau când au ca determinant un numeral sau un adjectiv posesiv sau cantitativ:

   Caes. *Gal.* 1.42: *uterque cum equitatu veniret*;

   Caes. *Gal.* 7.90: *C. Fabium legatum et L. Minucium Basilum cum legionibus duabus in Remis conlocat.*

   Dacă apare drept determinant un adjectiv calificativ, se folosește marca sintetică, posibilitatea omiterii prepoziției explicându-se prin faptul că unitățile militare sunt considerate instrumente:

   Caes. *Gal.* 3.11: *ipse eo pedestribus copiis contendit.*

2. În cazul anumitor structuri se constată tautologii, redundanțe, atunci când Tr este format cu prefixul *con-*: *cum aliquo communicare (colloqui, componere, consentire*):

   Cic. *Tusc.* 5.56: *Cimbricae victoriae gloriam cum collega Catulo communicavit.* În unele situații, se poate folosi drept concurent D1 al proximității: Cic. *Off.* 1.5: *si sibi ipse consentiat*, față de Cic. *Agr.* 1.26: *consentite cum bonis.*

3. Structuri având ca marcă Abl3 + *cum* pot ajunge în concurență cu structuri sintetice cu funcție instrumentală, dar există deosebiri din punctul de vedere al informației:

   Cic. *Cat.* 1.32: *desinant (...) obsidere cum gladiis curiam*; *cum gladiis*, c.c. sociativ („cu săbiile în mână", pregătiți pentru atac, dar nu atacând).

   Cic. *Sest.* 79: *tribunum alii gladiis adoriuntur*; unde Abl1' *gladiis* este c.c. instrumental („cu lovituri de sabie", „atacând cu săbiile").

4. Aceeași marcă Abl3 + *cum* se extinde și la aspectul negativ, la disociere. Aceste ablative nu mai au rol sociativ, ci se abstractizează, iar funcția lor este cea de complement indirect: *certare cum aliquo* („a se întrece", „a se lupta cu cineva"), *conferre cum aliquo* („a se lupta cu cineva"), *differre cum aliquo* („a fi în dezacord cu cineva"), *dissentire cum aliquo* („a fi în dezacord cu cineva"):

   Cic. *Div. Caec.* 63: *atque ille Cn. Pompeius ita cum C. Iulio contendit, ut tu mecum*;

   Sall. *Cat.* 9.2: *cives cum civibus de virtute certabant.*

γ. Valori legate atât de instrumental, cât și de sociativ

1. Circumstanța însoțitoare se apropie de Eps, indicând o acțiune sau stare ce însoțește acțiunea de bază, exprimată prin verb. Ideea de acțiune este însă mai evidentă în cazul circumstanței însoțitoare, fiind subliniată de subordonarea ablativului față de un Tr verb (spre deosebire de Eps, unde funcția se realizează prin acord cu un substantiv, în prezența unui verb). Această valoare cunoaște două aspecte, diferențiate la nivelul mărcii:

1.1. aspectul instrumental: Ts, exprimat prin substantive mai îndepărtate de ideea de acțiune, uneori substantive concrete (de aceea se leagă de instrumental), are ca **M: Abl1'; F: c.c. de mod indicând circumstanța însoțitoare,** interferând uneori cu c.c. de mod indicând maniera:

Liv. 45.44.4: *is magno comitatu urbem ingressus*, unde, deși *magno comitatu* este foarte aproape de un ablativ absolut nominal modal, totuși este mai probabilă interpretarea lui *comitatu* drept circumstanță însoțitoare, după cum confirmă Cic. *Clu.* 192: *Romam proficisci cum magno comitatu*, unde apare structura analitică, Abl3 + *cum*.

Observație: Cele două mărci, Abl3 + *cum*, respectiv Abl1', sunt folosite *ad libitum* de către autori, fiind atestate atât *cum malo (bono) publico*, cât și *malo (bono) publico*, *cum salute nostra*, dar și *salute nostra*.[78]

1.2. aspectul sociativ: Ts, indicând o acțiune sau rezultatul ei, are drept **M: Abl3 + *cum*; F: c. c. mod indicând circumstanța însoțitoare:**

Caes. *Gal.* 1.20: *Diviciacus multis cum lacrimis Caesarem complexus obsecrare coepit*;

Cic. *Ver.* 2.4.74: *in suis antiquis sedibus summa cum gratulatione civium et laetitia reponitur*.

2. Maniera indică felul în care se realizează o acțiune sau se manifestă o stare și prezintă, de asemenea, două aspecte diferențiate în funcție de structurarea întrebuințărilor:

2.1. aspectul instrumental: Ts cu marcă sintetică (Abl1') și cu funcție de **c.c. de mod indicând maniera** se exprimă, din punct de vedere lexical, prin:

α. substantive precum *animo, arte, casu, consuetudine, dolo, ioco, iniuria, iure, mente, more, ritu, sponte, vi* însoțite sau nu de atribut adjectival sau substantival:

Caes. *Gal.* 6.14: *tantis excitati praemiis et sua sponte multi in disciplinam conveniunt et a parentibus propinquisque mittuntur*;

Cic. *Ver.* 2.4.72: *hoc quondam oppidum (...) a Carthaginiensibus vi captum atque deletum est*, unde funcția modală („cu forța") interferează cu cea instrumentală („prin violență") în cazul lui *vi*.

Observație: Unele ablative de manieră au trecut din clasa substantivelor în cea a adverbelor: *gratis* („pe degeaba", „gratis"), *modo* („de curând", „în curând").

β. substantiv însoțit de adjectivul pronominal negativ *nullus* (3):

[78] A. Ernout, Fr. Thomas, *op. cit.*, p. 88.

Cic. *Mil.* 28: *obviam fit ei Clodius, expeditus, in equo, nulla raeda, nullis impedimentis, nullis Graecis comitibus.*

Observaţie: Concurenţii sunt Abl 3 + *cum* (*nullis cum impedimentis*) sau Abl3 + *sine* (*sine impedimentis*, în absenţa lui *nullis*):

Caes. *Gal.* 5.49: *praesertim nullis cum impedimentis;*

Cic. *Att.* 5.9.1: *Patras accedere sine impedimentis.*

γ. diferite substantive însoţite de un atribut adjectival calificativ:

Caes. *Gal.* 1.12: *flumen est Arar, quod per fines Haeduorum et Sequanorum in Rhodanum influit incredibili lenitate.*

2.2. aspectul sociativ: Ts cu marcă analitică (Abl3 + *cum*) şi îndeplinind funcţia de c.c. de mod indicând maniera se exprimă, din punct de vedere lexical, prin:

α. substantive neînsoţite de atribut adjectival sau substantival: *cum virtute (= honeste), cum voluntate (= libenter)*:

Cic. *Fin.* 3.29: *honeste, id est cum virtute, vivere;*

Serv. *A.* 10.901: *hoc est cum voluntate procumbo.*

β. substantive însoţite de atribut adjectival sau substantival:

Cic. *Ver.* 2.4.74: *illo tempore Segestanis maxima cum cura haec ipsa Diana (...) redditur.*

Observaţii:

1. Deşi este preferat Abl1' atunci când substantivul este însoţit de determinant (cf. Cic. *Att.* 2.24.4: *dignitatem nostram magna cura tuemur*), uzul şovăie (cf. supra Cic. *Ver.* 2.4.74).
2. uneori stabilirea cu exactitate a speciei este dificilă, putându-se constata următoarele interferenţe:
   2.1. c.c. de mod manieră / c.c. de mod indicând circumstanţa însoţitoare:

Cic. *S. Rosc.* 10: *bonaque cum venia verba mea audiatis*, dar şi Cic. *N.D.* 1.59: *bona venia me audies;*

Liv. 1.24.3: *is alteri populo cum bona pace imperitaret;*

Cic. *Clu.* 30: *se maximo cum dolore emori*, dar şi Cic. *Phil.* 1.9: *Brutum vidi: quanto meo dolore non dico.*

2.2. c.c. de mod manieră / c.c. de mod conformitate, mai ales în cazul substantivelor *consuetudine* („în baza obiceiului, obișnuinței" / „după, în conformitate cu obiceiul, obișnuința"), *iure, modo, more, ordine, ritu*:

Caes. *Gal.* 2.19: *consuetudine sua Caesar sex legiones expeditas ducebat*;

Cic. *S. Rosc.* 44: *quod consuetudine patres faciunt, id quasi novum reprehendis*. Dezambiguizarea se poate face uneori pe baza contextului: în exemplele citate, *consuetudine* pare mai degrabă a indica conformitatea, deși nu poate fi cu totul înlăturată ideea de manieră. Interferența cu maniera dispare atunci când conformitatea este exprimată analitic, prin Abl3 + *ex*: Caes. *Gal.* 1.52: *at Germani celeriter ex consuetudine sua phalange facta impetus gladiorum exceperunt.*

II. Tr – adjectiv

1. Valori provenite din instrumental

1.1. Ts: M: Abl1'; F: c. indirect; Sp.: ***Ablativus copiae.***

Tr – adjectiv indicând plenitudinea, precum *gravis, plenus, refertus*, sau alte adjective având un conținut lexical asemănător:

Cic. *Tusc.* 5.20: *Xerxes quidem refertus omnibus praemiis donisque fortunae*;

1.2. Ts: M: Abl1'; F: c.c. instrumental semi-intern (ablativul indică numai unitatea monetară; informația fiind parțială, devine obligatorie prezența unui determinant pe lângă acest ablativ), **Sp.:** ***Ablativus pretii.***

Tr – adjectiv indicând nota de valoare: *carus, vilis* etc.

Pl. *Mos.* 297: *em istuc verbum vile est viginti minis*;

Sen. *Ep.* 94.28: *quod non opus est, asse carum est*, unde rolul cantitativ este deținut de forma de singular; informația fiind astfel completă, ablativul este astfel c.c. instrumental extern.

1.3. Ts: M: Abl1'; F: c.c. cauzal; Sp.: Ablativ de cauză.

Tr – adjectiv compatibil cu ideea de cauză, precum *aeger, maestus, superbus* etc.

Nepos *Milt.* 7: *eo tempore aeger erat vulneribus.*

Observație: Concurentul este Abl3 + *e(x)*: Cic. *Rep.* 2.38: *ex vulnere aeger fuisse.*

1.4. Ts: M: Abl1'; F: c.c. mod cantitativ; Sp.: *Ablativus mensurae* indicând diferența.

Tr – adjectiv la gradul comparativ:

Plin. *Ep.* 8.14: *nam tanto brevius omne quanto felicius tempus.*

1.5. Ts: M: Abl1'; F: c.c. de relație; Sp.: Ablativ limitativ.

Tr – adjectivul *dignus,* respectiv *indignus* sau alte adjective la pozitiv sau comparativ: *maior, minor*:

Cic. *Ver.* 2.4.73: *eo maiore odio dignam istius incredibilem audaciam iudicetis*;

Cic. *Quinct.* 39: *hominem propinquum (...) maiorem natu.*

Observații:

1. Ablativul de relație se poate exprima și prin supin: Florus *Epit.* 1.11: *horribile dictu,* Cic. *Tul.* 21: *quod facile factu fuit.*
2. Ablativul este concurat, mai ales în poezie, dar și în proza post-clasică, de Ac1' (*Accusativus Graecus*), mai ales când Ts este exprimat prin substantiv indicând părți ale corpului:

Tac. *Germ.* 17: *nudae brachia ac lacertos.*

III. Tr – adverb sau prepoziție provenită din adverb delexicalizat: adverbul are fie formă de comparativ, fie sens de comparativ; prepoziția (cu formă de pozitiv) are, de asemenea, sens comparativ: *ante, post, infra, supra*;

Ts: M: Abl1'; F: c.c. de mod cantitativ extern sau semi-intern (atunci când ablativul este substantiv, indicând unități de măsură, și este însoțit de un determinant cantitativ); **Sp.: *Ablativus mensurae***:

Ts poate fi exprimat prin pronume demonstrativ, adjectiv cantitativ substantivat (caz1) sau substantiv:

Cic. *Off.* 3.88: *in hos benefici esse deberemus (...) eoque magis, quod illa ordinum coniunctio ad salutem rei publicae pertinebat,* unde *eo* este c.c. de mod cantitativ extern, subordonat adverbului *magis.*

Caes. *Gal.* 6.28: *hi (i.e. uri) sunt magnitudine paulo infra elephantos*;

Cic. *Brut.* 40: *tamen annis multis fuit ante Romulum.* În ultimele două exemple, Tr este prepoziție: *infra*, respectiv *ante*, dar în timp de *paulo* este c.c. de mod cantitativ extern, *annis* este c.c. de mod cantitativ semi-intern, datorită determinării sale cantitative obligatorii prin *multis*.

IV. Tr – substantiv; mai ales substantive cu radical verbal, denumind o acțiune, rezultatul ei sau agentul; mai rar, substantive concrete:

α.1. Ablativ intrumental propriu-zis

Ts: M: Abl1'; F: atribut; Sp.: Ablativ instrumental. Structuri de ablativ adnominal sunt atestate încă din preclasic, dar se mențin și în clasic, atât în limbajul familiar, cât și în cel tehnic, medical:

Pl. *Poen.* 1308: *quid tibi hanc digito tactio est?*

Pl. *Ps.* 67: *teneris labellis molles morsiunculae*;

Cic. *Att.* 5.14.1: *semper mea manu litteras exspectabis*, unde ablativul instrumental *manu* interferează cu un *Ablativus qualitatis*.

Celsus *Med.* 7.7.15: *quae curationem manu postulant.*

Observație: Concurenții sunt Abl3 + *e(x)* sau Ac3 + *per*.

2. Valori provenite din instrumental

Ts: M: Abl1'; F: atribut; Sp.: intervalul de timp necesar pentru realizarea unei acțiuni;

Tr – substantiv abstract verbal în *–tio* sau *–sio*:

Cic. *Tusc.* 4.31: *propter animi multarum rerum brevi tempore percursionem.*

Observație: Întrebuințările adnominale ce merg paralel cu circumstanțialele subordonate verbului apar adesea alături de un genitiv subiectiv (în exemplul anterior, *animi*) sau obiectiv (*rerum*), subordonate aceluiași Tr substantiv (*percursionem*) ca și ablativul (*tempore*).

3. Valori depărtate de instrumental

3.1. Ts: M: Abl1'; F: atribut; Sp.: *Ablativus qualitatis*. Ablativul este folosit mai ales pentru a indica a) calități, însușiri fizice, dar și b) calități psihice stabile: *animo, fide, ingenio*.

a) Pl. *Mer.* 13: *forma eximia mulierem*;

Ter. *Hau.* 1061-1062: *illam virginem, / caesiam, sparso ore, adunco naso.*

Observație: *Ablativus qualitatis* apare, de regulă, determinat de un atribut adjectival sau substantival: Caes. *Gal.* 6.26: *est bos cervi figura.*

b) Cic. *Mur.* 36: *L. Philippum [virum] summo ingenio*, unde Abl1' este atașat direct de nume, deși de obicei se preferă intercalarea unui substantiv precum *homo, vir.* Cic. *Mur.* 61: *summo ingenio vir, Zeno.*

Observații:

1. Ablativul este preferat la substantivele de declinarea I și a V-a. Deosebirea între genitiv (preferat inițial pentru exprimarea calităților psihice constituind notă permanentă) și ablativ se estompează cu timpul:

   Cic. *Leg.* 3.45: *vir magni ingenii summaque prudentia.*

2. Când *Ablativus qualitatis* apare în prezența unui verb copulativ sau a unui verb cu semantism redus, funcția sa va fi cea de Np, respectiv de Eps:

   Sall. *Cat.* 5.1: *L. Catilina (...) fuit magna vi et animi et corporis.*

β. Indicarea asocierii, respectiv disocierii

Ts, exprimat prin substantive diferite, de obicei concrete, poate avea următoarele mărci: Abl3 + *cum*; Abl3 + *absque, extra, sine*; F: atribut; Sp.: asociere / disociere:

Cic. *Ver.* 2.2.87: *Stesichori poetae statua (...) cum libro*;

Cic. *Ver.* 2.4.74: *signum cum stola*;

Apul. *Apol.* 64: *sine opera opifex, sine cura sospitator, sine propagatione genitor.*

C. Funcții și specii ținând de locativ:

I. Tr – verb al stării, dar și verb de mișcare;

1. Ablativul de loc

1.1. Amplasarea în spațiu

α. Ts: M: Abl1'; F: c.c. de loc; Sp.: amplasamentul:

Din punct de vedere lexical, Ts poate fi exprimat prin:

a) nume proprii de oraşe de declinarea a III-a, dar şi substantive *pluralia tantum*:

Cic. *Ver.* 2.1.45: *Athenis audistis ex aede Minervae grande auri pondus ablatum.*

b) substantive ce denumesc noţiuni spaţiale stricto-sensu: *campus, litus, locus, mons, pars (= regio), planities, regio, vallis*:

Nepos *Paus.* 5: *eodem loco sepultus, ubi vitam posuerat.*

Liv. 22.4.6: *nebula campo quam montibus densior sederat*;

Ov. *Fast.* 4.612: *Taenaria recipi me quoque valle iube.*

Observaţie: Concurentul este Abl1" + *in*; cf. Caes. *Gal.* 5.7: *in eo loco commoratus*; Cic. *Mur.* 85: *versabitur <in urbe> furor, in curia timor, in foro coniuratio, in campo exercitus, in agris vastitas.*

c) substantive ce denumesc noţiuni spaţiale în accepţiune mai largă:

Cic. *Arch.* 9: *his igitur tabullis nullam lituram (...) videtis*;

d) substantive însoţite de un adjectiv ce indică totalitatea (*cunctus, totus, universus*) sau note spaţiale (*imus, medius, summus*):

Caes. *Gal.* 6.37: *totis trepidatur castris*;

Liv. 1.33.8: *carcer (...) media urbe (...) aedificatur.*

Observaţie: Concurentul este Abl1" + *in*: Pl. *Poen.* 834-835: *in totis aedibus / tenebrae.*

e) substantive ce denumesc o lucrare, concurentul fiind Abl1" + *in*:

Cic. *Off.* 2.31: *sed de amicitia alio libro dictum est.*

β. **Ts: M: Abl1" + *in*; F: c.c. de loc; Sp.: amplasamentul:**
Abl1" + *in* poate indica:
β1. amplasarea în interior (*in* are sensul de „în")
Din punct de vedere lexical, Ts poate fi exprimat prin:

a) substantive proprii: nume de regiuni, insule, ţări, oraşe:

Cic. *Ver.* 2.4.72: *Segesta est oppidum pervetus in Sicilia.*

b) substantive indicând noţiuni spaţiale în sens mai larg sau alte substantive compatibile cu ideea de loc:

Cic. *Ver.* 2.4.74: *in suis antiquis sedibus (...) reponitur*;

Cic. *Inv.* 2.11: *in libro primo non indiligenter expositum est.*

Observație: Uneori Abl1" + *in* este folosit în locul locativului:

Liv. 3.50.9: *non esse iam Appi libidini locum in domo sua.*

β2. amplasarea nu se face întotdeauna în interior, după cum atestă ocurențele în care *in* are sensul de „pe":

Liv. 1.16.1: *nec deinde in terris Romulus fuit.*

β3. amplasarea între unități de același fel (*in* = *inter*, „între"):

Caes. *Gal.* 1.27: *in tanta multitudine dediticiorum suam fugam (...) occultari (...) posse existimarent.*

β4. indicarea operei prin autor (*in* are sensul de „la"):

Hor. *S.* 1.10.52: *tu nihil in magno doctus reprehendis Homero?*

γ. **Ts: M: Abl1" + *sub*; F: c.c. de loc; Sp.: amplasamentul:**

γ1. amplasamentul pe verticală, în adâncime față de reper:

Hor. *Carm.* 1.38.6-8: *neque te ministrum / dedecet myrtus neque me sub arta / vite bibentem.*

γ2. amplasamentul pe orizontală, în apropierea reperului:

Caes. *Gal.* 1.21: *hostes sub monte consedisse.*

δ. **Ts: M: Abl1" + *subter*; F: c.c. de loc; Sp.: amplasament;** atestările sunt puțin numeroase, fiind de regulă folosit Ac1" + *subter*.

Catul. 65.7-8: *Troica Rhoeteo quem subter litore tellus / ereptum nostris obterit ex oculis.*

ε. **Ts: Abl1" + *super*; F: c.c. de loc; Sp.: amplasament:**

Hor. *Carm.* 1.9.5-6: *dissolve frigus ligna super foco / large reponens;*

Hor. *Carm.* 3.1.17-18: *destrictus ensis cui super inpia / cervice pendet.*

ζ. **TS: M: Abl3 + *coram*; F: c.c. de loc; Sp.: amplasament:**

Hor. *Ars* 185: *ne pueros coram populo Medea trucidet;*

Quint. *Decl. Maior.* 19.16: *cur me coram populo magis interrogas?*

η. **Ts: M: Abl3 + *prae*; F: c.c. de loc; Sp.: amplasamentul:**

Pl. *Bac.* 622-623: *aurum (...) / quod fuit prae manu*, unde *prae manu* are drept Tr un verb al stării; privitor la funcție, c.c. de loc interferează cu un c.c. modal indicând maniera („la îndemână").

Sall. *Iug.* 94.2: *prae se (...) mittere*, unde Tr este un verb cauzativ al deplasării, ca și în Liv. 1.7.4: *prae se armentum agens.*

Observație: Concurent Ac3 + *ante*: Caes. *Gal.* 1.21: *equitatumque omnem ante se mittit.*

1.2.Întrebuințări derivate din amplasament

α. Tr – verb al stării;

Ts, exprimat prin substantiv abstract sau animat, mai rar concret nonanimat, are drept marcă **Abl1" + *in***; **F: c.c. de loc** abstract interferând cu c.c. de relație sau c. indirect.

Cic. *Man.* 56: *in salute communi idem populus Romanus (...) maluit*;

Cic. *de Orat.* 2.248: *idem in bono servo dici solet.*

β. Tr – verb cauzativ al deplasării: *agere, mittere*, dar și al stării:

Ts: M: Abl1" + *sub*; **F: c.c. de loc** abstract interferând cu c.c. de mod:

Liv. 3.28.11: *sub hoc iugo dictator Aequos misit.*

Observație: Concurentul este Ac1" + *sub*: Liv. 3.23.5: *omnes sub iugum ab Tusculanis missi.*

Caes. *Gal.* 7.75: *qui sub imperio Arvernorum esse consuerunt.*

Observație: Începând cu epoca augustană, Ts-ul poate fi animat și exprimat prin nume proprii; în acest tip de structuri, complementul de loc abstractizat trece spre timp:

Tac. *Ger.* 8.3: *vidimus sub divo Vespasiano Veledam diu apud plerosque numinis loco habitam.*

γ. **Ts: M: Abl1" + *super*; F: c.ind.** interferând cu c.c. de relație:

Cic. *Att.* 16.6.1: *hac super re scribam ad te Regio.*

1.3.Întrebuințări unde ablativul apare în poziție de regim al unor verbe

Tr – verb al stării: *constare, consistere, gloriari, invidere, laetari* etc.;

Ts: M: Abl1" + *in*; F: c.c. de relație interferând cu c. indirect; Sp.: limitativ:

Cic. *Ver.* 2.2.16: *salutem in istius damnatione consistere*;

Cic. *Flac.* 70: *in qua tibi invideo*;

Cic. *N.D.* 3.87: *in virtute recte gloriamur.*

Observații:

1. Concurentul este Abl3 + de: Cic. Vat. 29: de tuis divitiis intolerantissime gloriaris.
2. A. Ernout, Fr. Thomas[79] citează folosirea ablativului cu prepoziția *in* când avem de-a face cu o opoziție („au milieu de = malgré ces opinions divergentes"), dar fără a specifica funcția:

   Liv. 1.17.3: *in variis voluntatibus regnari tamen omnes volebant*; opoziția este marcată lexical prin corelativul *tamen*, ceea ce permite interpretarea lui *in voluntatibus* drept c.c. concesiv.

2. Ablativul de timp

2.1. Amplasarea în timp

α. r – verb; Ts: M: Abl1'; F: c.c. de timp; Sp.: amplasament:

Din punct de vedere lexical, Ts poate fi exprimat prin:

a) ubstantive ce denumesc noțiuni de timp cu caracter general sau indică unități temporale de dimensiuni diferite (*annus, dies, hora, mensis, tempus*), de cele mai multe ori însoțite de un determinant:

Cic.*Rep.* 2.56: *atque his ipsis temporibus dictator etiam est institutus*;

Cic. *Fam.* 1.2.3: *ego eo die casu apud Pompeium cenavi.*

b) ubstantive ce indică vârsta, epoca, un eveniment sau perioada unei magistraturi, respectiv funcții (*aetas, consulatus, adventus, pugna, pueritia, senectus*), de cele mai multe ori în prezența unui determinant:

Cic. *de Orat.* 1.3: *nam prima aetate incidimus in ipsam perturbationem disciplinae veteris, et consulatu devenimus in medium rerum omnium certamen atque discrimen*, unde sunt coordonate două

[79] A. Ernout, Fr. Thomas, *op. cit.*, p. 98.

c.c. de timp în Abl1' (*aetate, consulatu*), primul însoțit de determinant (*prima*), al doilea fără;

Cic. *Dom.* 35: *quorum uterque nostra memoria summa senectute alter Oresten, alter Pisonem adoptavit*;

Cic. *Div.* 2.97: *qui Cannensi pugna ceciderint*;

Caes. *Civ.* 3.51: *cuius adventu facile sunt repulsi Pompeiani.*

c) ubstantive ce denumesc adunări, jocuri sau serbări ce permiteau datarea:

Cic. *Cat.* 1.11: *proximis comitiis consularibus me consulem (...) interficere voluisti*;

Cic. *Att.* 2.19.3: *ludis Apollinaribus Diphilus tragoedus in nostrum Pompeium petulanter invectus est.*

β. **r – verb; Ts: M: Abl1" + *in*; F: c.c. de timp; Sp.: amplasament:**

Ts cunoaște și în acest caz restricții lexicale, putând fi exprimat prin:

a) ubstantive ce indică unități de timp (*annus, dies, hora, mensis, tempus*), însoțite de determinant:

Cic. *Tusc.* 5.100: *bis in die saturum fieri*;

Sall. *Cat.* 48.5: *tamen quia in tali tempore tanta vis hominis magis leniunda (...) videbatur.*

b) ubstantiv ce indică noțiuni temporale (perioada, evenimente, vârsta: *consulatu, adventu, pugna, pueritia, senectute*), atât însoțite, cât și neînsoțite de determinant.

Cic. *Cat.* 3.29: *ut ea quae gessi in consulatu privatus tuear*;

Cic. *Sul.* 67: *erupisse in meo consulatu*, unde, față de exemplul anterior, *in consulatu* este determinat de un atribut exprimat prin adjectiv pronominal (*meo*).

Observație: Apar în concurență ambele structuri (sintetică, respectiv analitică) mai ales în cazul substantivelor *bellum, pax, initium, principium*:

Cic. *Phil.* 2.47: *ad haec enim quae in civili bello, in maximis rei publicae miseriis fecit (...) festinat animus*;

Cic. *Phil.* 13.7: *optime proximo civili bello de re publica meritus.*

2.2. Intervalul delimitat în timp, mai precis, intervalul cu caracter static, în limitele căruia se înscrie o acțiune, o stare. Intervalul fiind un concept complex are nevoie pentru a fi exprimat, pe lângă un substantiv în ablativ indicând ideea temporală, de un determinant cantitativ (numeral cardinal sau adjectiv cantitativ):

Ts: M: α. Abl1'; β: Abl1" + *in*; F: c.c. de timp; Sp.: intervalul:

Din punct de vedere lexical, Ts prezintă restricții, putând fi exprimat prin a) substantivele *biduo* sau *triduo* (cu funcție de c.c. de timp extern, apărând neînsoțite de atribut pentru că determinarea cantitativă este conținută în structura substantivului) sau b) substantiv indicând unități de timp (cu funcție de c.c. de timp semi-intern, apărând însoțit de determinant cantitativ obligatoriu).

Se poate constata o dihotomie în cadrul acestei valori:

2.2.1. intervalul succedă momentului vorbirii, respectiv acțiunii exprimate de Tr-ul său verb:

Cic. *Att.* 9.14.2: *quidquid est biduo sciemus*;

Sall. *Iug.* 38.9: *uti diebus decem Numidia decederet*, față de Sall.*Iug.* 28.2: *uti in diebus proxumis decem Italia decederent*, de unde se poate observa că cele două structuri sunt utilizate nediferențiat pentru a indica intervalul prospectiv față momentul vorbirii.

2.2.2. intervalul precede momentul vorbirii sau acțiunea exprimată de Tr-ul său verb, fiind relevat punctul inițial al intervalului:

Cic. *Rep.* 1.58: *ergo his annis quadringentis Romae rex erat*, unde Abl1' temporal *annis* este dublu determinat, pe de o parte, de adjectivul pronominal demonstrativ *his* și, pe de altă parte, de numeralul *quadringentis*.

2.3. Indicarea aproximativă a amplasării în timp

Ts: M: Abl1" + *sub*; F: c.c. de timp extern; Sp.: amplasarea cu aproximație:

Verg. *A.* 6.268: *ibant obscuri sola sub nocte per umbram*;

Stat. *Silv.* 3.1.134-135: *et rosea sub luce reversi / artifices mirantur opus.*

Observații:

1. Concurentul este Ac1" + *sub*:

   Caes. *Gal.* 5.13: *nonnulli scripserunt dies continuos triginta sub brumam esse noctem.*

2. Trecerea între loc şi timp este sesizabilă în cazul ablativelor exprimate prin substantive nume proprii: Tac. *Ger.* 8.3: *vidimus sub divo Vespasiano Veledam diu apud plerosque numinis loco habitam.*

2.4. Repetarea periodică a amplasării în timp

Ts: M: Abl1'; F: c.c. de timp semi-intern (datorită prezenţei obligatorii a unui determinant cantitativ); **Sp.: distanţa**, intervalul între două puncte ale iteraţiei în timp.

Din punct de vedere lexical, Ts cunoaşte restricţii şi este exprimat de obicei prin substantiv ce indică unităţi de timp, având ca determinant obligatoriu un numeral ordinal ce precizează numeric dimensiunea intervalului dintre cele două momente ale amplasării în timp, la care se mai adaugă pentru marcarea iteraţiei adjectivul pronominal nedefinit *quisque*:

Cic. *Ver.* 2.2.139: *quinto quoque anno Sicilia tota censetur*;

Historia Augusta. Alex. Sev. 43: *Capitolium septimo quoque die, cum in Urbe esset, ascendit.*

3. Valori derivate din locativ

Pe bază de abstractizare, ablativul de loc poate trece spre ablativ modal, după cum s-a specificat deja la C.1.1.η. (amplasarea în spaţiu, în cadrul exemplului din Pl. *Bac.* 622–623: *aurum (...) / quod fuit prae manu*), dar şi la C.1.2.β. (întrebuinţări derivate din amplasament, Caes. *Gal.* 7.75: *qui sub imperio Arvernorum esse consuerunt*); în ambele exemple c.c. de mod interferează cu cel de loc.

Ts-ul, exprimat prin substantiv abstract, poate aşadar avea drept marcă: **Abl3 + *prae*** sau **Abl1" + *sub***.

Cu aceeaşi marcă cf. Liv. 36.7.12: *et aegre pati sub specie pacis leges servitutis sibi impositas*, unde însă funcţia lui *sub specie* poate fi numai cea de c.c. de mod indicând maniera (dispărând interferenţa cu locul).

II. Tr – substantiv

1. Amplasarea în spaţiu

Tr – substantiv ce indică o acţiune sau rezultatul ei;

α. **Ts: M: Abl1'; F: atribut; Sp.: amplasament:**

Cic. *Att.* 9.5.1: *mansio Formiis*; Ts în Abl1' urmează regulile specificate deja în cazul ablativului indicând amplasarea în spațiu cu Tr un verb.

β. **Ts: M: Abl3 + *coram*; F: atribut; Sp.: amplasament:**

Vulg. Iob 4.16: *imago coram oculis meis.*

Observație: Concurentul este locativul: Sall. *Iug.* 33.4: *Romae Numidiaeque facinora eius memorat.*

2. Amplasarea în timp

Ts: M: Abl1" + *in*; F: atribut; Sp.: amplasament:

Liv. 1.26.3: *comploratio sororis in victoria sua tantoque gaudio publico.*

Observație: Atributul exprimat prin ablativ cu valoare de circumstanțial apare în numeroase ocurențe în prezența unui genitiv subiectiv (cf. supra *sororis*).

Bibliografie

Academia R.P.R, *Gramatica limbii romîne* [Vol. 2. *Sintaxa*[2], Bucureşti, 1963].

Allen and Greenough, *New Latin Grammar*, Boston, U.S.A., and London, 1903.

C. E. Bennett, *A Latin Grammar*, Boston and Chicago, 1895; repr. 1913.

N. I. Barbu, Toma Vasilescu, *Gramatica limbii latine*, Bucureşti, 1961.

I. I. Bujor, Fr. Chiriac, *Gramatica limbii latine*, Bucureşti, 1971.

D. D. Drăşoveanu, *Teze şi antiteze*, Cluj, 1997.

F. Edelstein, „Despre acuzativul «extensiunii în spaţiu» în limba latină", în *Studii şi cercetări lingvistice*, XXXI, 4, 1980, p. 389–392

F. Edelstein, B. Tătaru, „Încrucişarea relativă în limba latină", în *Antic şi modern. In honorem Luciae Wald*, volum coordonat de A. C. Halichias în colaborare cu T. Dinu, Bucureşti, 2006, p. 220–227.

A. Ernout, Fr. Thomas, *Syntaxe Latine*[2], Paris, 1997.

M. Franga, L. Franga, *Elemente de sintaxă latină. Note de curs*[2], Bucureşti, 2006.

B. L. Gildersleeve, G. Lodge, *Latin Grammar*[3], London, 1903.

G. Guţu, *Dicţionar latin-român*, Bucureşti, 1983.

J. B. Hofmann, M. Leumann, *Lateinische Grammatik*. Handbuch der Altertumswissenschaft, II.2.1, 2.2, 2.3 [Vol. 2. J. B. Hofmann, A. Szantyr, *Lateinische Syntax und Stylistik*, München, 1965].

R. Kühner, Ausführliche Grammatik der lateinischen Sprache, 2.1, Hannover, 1878.

W. M. Lindsay, *Syntax of Plautus*, Oxford, 1907.

M. Marcu, *Noţiuni de sintaxă a limbii latine*, Craiova, 2006.

V. Matei, *Gramatica limbii latine*, Bucureşti, 1994.

J. Michel, *Grammaire de base du latin*, Paris, 1978.

J. Morwood, *A Latin Grammar*, Oxford, 1999.

Oxford Latin Dictionary, Oxford, 1968.

M. Pârlog, *Gramatica limbii latine*, Bucureşti, 1966.

PHI # 5.3 [CD-ROM] (1993, 1998) – Los Altos, Calif.: Packard Humanities Institute; Cedar Hill, Texas: Silver Mountain Software.

O. Riemann, *Syntaxe latine*, Paris, 1932.

R. I. Sbiera, *Gramatica latină*, Cernăuţi, 1913.

D. Sluşanschi, *Sintaxa limbii latine*. [Vol. 1. *Sintaxa propoziţiei*[2], Bucureşti, 1994].

C. Touratier, *Grammaire latine. Introduction linguistique à la langue latine*, Paris, 2008.